

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2018:
 - Henrik Wivel
 - Lars Bukdahl
 - Mervi Kantokorpi
 - Gustaf Widén
 - Úlfhildur Dagsdóttir
 - Hans H. Skei
 - Therese Eriksson
- Sverige, Norden och EU:s framtid
- Konstmuseet Amos Rex
- Intervju med Katrín Jakobsdóttir
- För egen räkning om Föreningarna Norden 100 år

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2019 • Häfte 3

NORDISK TIDSKRIFT 3/2019

INNEHÅLL

Artiklar

Litteraturen i Norden 2018:
Författernes historiske bevidsthed. *Henrik Wivel* 245
Et træ er en bog er et træ. Dansk skønlitteratur 2018. *Lars Bukdahl*. 249
Metoo, jämställdhet och ekofilosofi. Finsk litteratur 2018. *Mervi Kantokorpi*. .259
Berättare med språket i sin makt. Aktuell finlandssvensk litteratur. *Gustaf Widén*. 267
Det finstilla och det dolda. Det isländska bokåret 2018. *Úlfhildur Dagsdóttir* . .275
Noen lyspunkter i et heller grått år. Litteraturen i Norge i 2018. *Hans H. Skei*. .285
Kvinnodominans på bokscenen. Den svenska litteraturen 2018. *Therese Eriksson* . 297
Sverige, Norden och EU:s framtid. *Göran von Sydow*. 305
Amos Rex – ett nytt och annorlunda konstmuseum. *Guy Lindström* 313

NT-Intervjun

Statsminister och deckarexpert. Samtal med *Katrín Jakobsdóttir*.
Höskuldur Kári Schram 319

* * *

För egen räkning

Meningen med föreningen – Föreningarna Norden 100 år. *Henrik Wilén*. 323

Krönika om nordiskt samarbete

Allt större fokus på Arktis – klimat, miljö och säkerhet. *Anders Ljunggren* . . 327

* * *

Letterstedtska föreningen

Utdelning av anslag 2018 331

* * *

Bokessä

Christian X's islandske dagbøger. *Jes Fabricius Møller* 351

Kring böcker och människor

Ord som trøstet og samlet Norge. *Jarle Skjørestad*. 355

Lysande biografi över "profeten" och poeten Gunnar Björling. *Tomi Riitamaa*...357

Gudrun Schyman – en politikens estradör. *Lars J. Eriksson*..... 360

* * *

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om

Litteraturen i Norden 2018. *Lena Wiklund* 363

Sammanfattning 367

Tiivistelmä. 368

HENRIK WIVEL

FORFATTERNES HISTORISKE BEVIDSTHED

De seneste årtier har budt på et accelererende dannelsesstab inden for – i hvert fald det danske – uddannelsessystem. De højere læreranstalter bliver konstant nedsparet med to procent årligt og dermed udgrænset som betydningsbærende. Det gælder i særlig grad universiteternes humanistiske fag, hvor der mere specifikt sås tvivl om betimeligheden i at oplyse om og undervise i de antikke og norrøne sprog. De er jo i forvejen ”døde”, så hvorfor ikke lægge dem i graven og forsegle den? Konsekvensen af de generelle besparelser på de højere uddannelser og ligeledes på de kulturbærende og forskningsbaserede museer er ikke alene et tab af sproglig bevidsthed, men også af historisk bevidsthed. Er nye generationer ikke længere i stand til at læse og dermed fortolke den vestlige kulturs grundlæggende myter og fortællinger og søge til de primære kilder, vil de ikke længere kunne skabe en sammenhængende forståelse af den historiske udvikling og dermed dannelsen af den menneskelige identitet som historisk væsen med en erindring, der rækker ud over den helt personlige. Ud over at det er en intellektuel falliterklæring, lægger et sådant dannelsesstab også vejen åben for hensynsløse politiske demagoger og populistler, der lever af falske nyheder og kontrafaktiske historier.

Man kan derfor prise sig lykkelig over, at vi fortsat har litteraturen. Det gælder selvfølgelig faglitteraturen, hvor der løbende fostres nye historiske, biografiske, filosofiske og kulturhistoriske værker af høj kvalitet. Disse værker har stor og til tider afgørende betydning for den nuancerede forståelse og formidling af vor historie og for det enkelte menneskes muligheder for at tilegne sig viden om både fortid og nutid i en gensidig spejling. Men det gælder også skønlitteraturen, der i de bedste tilfælde kan bidrage afgørende til vor historiske bevidsthed og dermed dannelse. Det skyldes det særlige greb som fortælleren – og bag vedkommende – forfatteren kan foretage i en romans store episke udstrækning. Nemlig at lade den lille historie spejle den store historie. En roman har ofte en gennemgående hovedperson eller protagonist, hvis liv og eksistens følges på det individuelle plan, men hvis tilværelse over tid kan afspejle ændringer i langt større strukturer som familien, stedet, byen, landskabet eller samfundet – og i sidste ende epoken. Nogle romanforfattere arbejder bevidst med flere hovedpersoner, hvis indbydes relationer og diskussioner, sammenstød og fællesskab kan danne en genial polyfoni, hvis netværk er en parallel til det givne samfunds strukturer og den givne tids udvikling og transformationer.

Den store episke roman, hvor den lille historie afspejlede den store historie, fik sit gennembrud i 1800-tallet med forfattere som Charles Dickens, Emile Zola og Victor Hugo, mens man i Norden kunne pege på den danske forfatter Martin Andersen Nexø, hvor store roman i flere dele ”Pelle Erobreren” både skildrede befolkningens bevægelse fra land til by og fra proletariat til organiseret arbejderbevægelse. Romanformen var knyttet til naturalismen og den sociale- og psykologiske realisme, men ikke udelukkende. Et værk som den svenske forfatter Selma Lagerlöfs ”Jerusalem”, beskrev igennem en slægtshistorie dele af den svenske immigration i 1800-tallet og de religiøse brydninger mellem forankret kristentro og missionerende åndelig vækkelse. Men rent genremæssigt sprængte ”Jerusalem” den naturalistiske romans fortællegreb til fordel for en sine steder magisk realisme og fantastik. At disse store episke fortællinger fra forrige århundreder ikke udelukkende er fortid, men også medskabende nutid inden for skønlitteraturen vidner adskillige titler og romanserier om i den aktuelle høst af bogtitler 2018, som det fremgår af oversigterne fra *Nordisk Tidskrifts* skribenter.

At genren trives i Island, kan ikke undre. Landet, der skabte sagalitteraturen og siden har holdt traditionen i live med både historisk forankrede og magiske fortællinger, fostrer stadig forfattere og romaner, der med greb tilbage i tiden får blotlagt dele af den historiske udvikling. Der kunne peges på modtageren af Nordisk Råds Litteraturpris *Auður Ava Ólafsdóttirs* roman om to unge kvinder i 1960erne *Ungfrú Island* eller *Hallgrímur Helgasons* roman *Sextú kíló af sólskini*, der udspiller sig i det nordlige Island omkring år 1900. Som Úlfhildur Dagsdóttir påpeger, arbejder begge romaner med ideen om det islandske folks selvbillede, og hvad der har formet individer og borgere i et land, der i det 20. århundrede er sprunget ind i moderniteten. I Finland, der som Island er en ung nation med et stærkt behov identitet, undersøger *Pirjo Hassinen* brydningen mellem generationer og livsformer i den historiske roman *Parit*, der bevæger sig fra 1930erne til i dag, mens den finlandssvenske forfatter *Kjell Westö* i sin efterhånden lange række af historiske romaner, senest *Den svavelgula himlen* har kortlagt efterkrigstidens Finland og ikke mindst metropolen Helsingfors’ udvikling igennem en række individuelle skæbner. Som Gustav Widén skriver: ”Vårt liv byggs i hög grad upp av hur vi hanterar det förflutna mitt i nuets verklighet. Minnesbilderna gestaltar ett inre landskap som ständigt skiftar färg; om vi inte blickar tillbaka bliver vi oförmögna att tolka framtiden”.

I Sverige har, som Therese Eriksson påpeger, *Lena Andersson* i romanen *Sveas son* skabt en protagonist, Ragnar, der bliver selve sindbilledet på den historiske udvikling af det svenske ”folkhem”, altså det 20. århundredets socialdemokratiske velfærdsstat. Ragnar fødes i 1932, samme år som

Socialdemokratiet for første gang får regeringsmagten, og hans identifikation med partiet bliver hans vej til selvfølelse på rejsen igennem de sociale klasser. Mod et bedre liv? Romanens styrke er, som det gælder de mest relevante historiske romaner, at fortællingen ikke er entydig, men stiller de afgørende spørgsmål til om ensretning, økonomisk vækst og materiel velstand er vejen til det sandt menneskelige og solidariske. Den historiske ironi er også forfatterens, der i romanens undertekst lader en afgrund åbne sig af irrationalitet, fortrængninger og subversive erfaringer. Ikke som en ulykke, men som et erklæret savn efter en *andethed* i slipstrømmen af historiens eksprestog mod fremtiden.

I Norge findes, som Hans H. Skei pointerer, adskillige historiske roman-serier af bl.a. *Edvard Hoem*, *Ketil Bjørnstad* og *Jon Michelet*, men han fremhæver især to forfattere, der bruger historien og erindringen om tiden før som drivkraft til at forstå menneskets plads i verden og dannelsen af selvet nu og her. Den ene er *Tore Kvæven*, hvis roman *Når landet mørkner*, er henlagt til en bygd i Grønland i 1293. Det middelalderlige univers deler forfatteren med sagaerne og deres brydning mellem hedenskab, blodhævn og en kommende tids kristne nåde. Men "Når landet mørkner" er også en roman, der åbner sig mod naturen og tager konsekvensen af menneskets bundethed til den. På hovedpersonen Arnar Viljalmsøns livsrejse hvælver det mægtige kosmos sig over de små mennesker, der er "som strå i vinden i ei tid der alle strå skal visna og vinteren koma". Den anden er fænomenet *Lars Saabye Christensen*, der er i gang med romantrilogien *Byens spor*, der væver personlige erindringer og slægtserindringer sammen med Oslos udvikling og forvandling som storby de sidste 70 år. Romantrilogien kan anskues som både historisk fortælling og samtids fortælling, hvor et menneske krydser sit spor på rejsen mod nutiden.

Som forfatter ser Lars Saabye Christensen sig selv som et modstykke til de senere års florerende autofiktion, på norsk "virkeligheds litteratur", kanoniseret i Karl Ove Knausgård's kamp med sig selv, sin familie og med romanen som form. I et interview med dagbladet *Politikens* Carsten Andersen (31. august 2019) opponerer Lars Saabye Christensen mod autofiktionens genreblanding af selvbiografi og roman: "For mig er det en intellektuel uro. At man vil have både i pose og i sæk. På den ene side kræver man romanens frihed, på den anden side kræver man selvbiografiens sandhed. Det regnestykke går ikke op". Det interessante er, at Lars Saabye Christensen i romantrilogiens sidste del "Skyggebogen" skriver sig selv ind i historien, forstået i alle betydninger af ordet. En livstruende sygdom fik Lars Saabye Christensen til at tænke, om det måske var hans sidste roman. I så fald ville han være tilstede i den som karakter, som menneske og som en slutsten, der bar hans signatur. Men måske er det også det, den gode og gribende roman kan. Bringe os alle

tilstede i historien. Både den, der foldes ud i romanen og den der beskrives i romanen og den, der er vor egen. Historien som menneskehedens historie og det enkelte menneskes historie, den store og den lille samlet i et levende nu, hvor fortid og nutid mødes og døde sprog og glemte tanker bringes til live og skaber identitet. Som Hans H. Skei skriver: ”God litteratur minner oss på mye av det som vi ikke visste vi hadde glemt; tar os med til nye steder, gir os innsyn i levd liv før og nå, utfordrer vår selvforståelse og de normer samfunnet vi lever i bygger på.”

LARS BUKDAHL

ET TRÆ ER EN BOG ER ET TRÆ

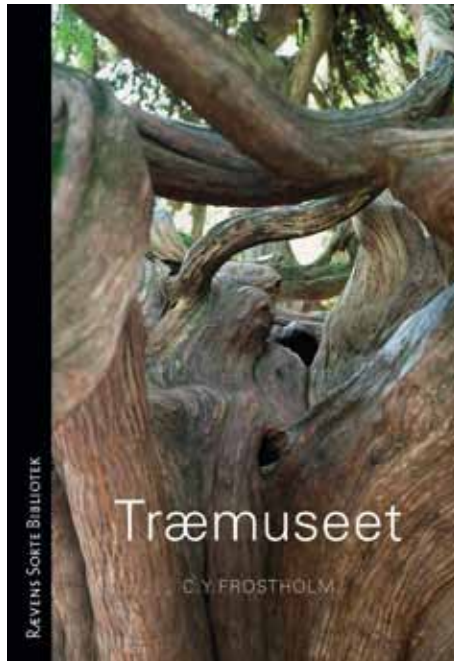
Dansk skønlitteratur 2018

En af de bedste, nutidige forfatter- og forfatterskabseventyr, jeg kender, kulminerede foreløbigt med, at *Christian Yde Frostholm* i 2019 blev belønnet med årets Kritikerpris for det genreløse, men velsagtens primært essayistiske værk *Træmuseet*, der udkom på det lille, eksklusive forlag Politisk Revy.

Frostholm, født 1963, skrev i 1980'erne og 90'erne talentfuld, men svært fastholdelig, flimrende, skælvende poesi og prosapoesi, sympatisk og forglemmeligt på en sært insisterende facon, som om skriften virkelig ikke ville være tydelig. Så begyndte en helt modsat tendens at gøre sig gældende i de første værker i 00'erne, "Mellem stationerne", 2000, og "Afvæne ord", 2004, hvor det nemlig gjaldt om at notere sig og tydeliggøre med så lidt lyriserende indblanding som muligt, hvordan verden lød og så ud, når digteren passerede igennem dem. Samtidig bestyrede Frostholm sin egen unikke hjemmeside og udstillingssted for visuel, digital poesi, afsnitp.dk (siden er ikke længere aktiv, men kan stadig aflæses, hvilket på det varmeste anbefales).

Helt overraskende var collage-bogen "Ofte stillede spørgsmål", 2008, et hovedværk, der poetisk-satirisk ud- og sammenklippede brokker fra internetets skift-uendelighed, som blev fulgt op af en samling prikkende minimalistiske erindringsstykker, "Selvportræt med dyr", og det, der nu ligner skitsen til den store, fantastiske træbog, "Paris – en brugsanvisning", hvor digteren med cool melankoli går rundt i Paris og mindes tidligere ture (og rejseledsagere) og får øje på parisere og på telefonbokse.

I "Træmuseet" går digteren rundt i byer og i mindre grad skove og mindes tidligere ture (og rejseledsagere) og får øje på træer og træer og atter træer, men også menneskene omkring træerne, og nogle af dem taler han endda med, selvom han hellere læser bøger af og om afdøde

forfattere med træforbindelser. Den foretrukne by er Lissabon, som i bogen besøges tre gange, det foretrukne træ er et gammel cedertræ, der står i parken Principe Real i Lissabon, og den foretrukne digter er derfor – eller måske er det omvendt derfor den foretrukne by er Lissabon og det foretrukne træ Principe Real!? – Lissabons mest berømte beboer Fernando Pessoa (og alle hans såkaldte heteronymer (= selvstændiggjorte, fiktiviserede pseudonymer)), hvis liv og værk stalkes minutiøst. Ligesom Frostholt også nærmest detektivisk forsøger at kaste kys over historien om Portugals og Lissabons særlige park-biblioteker, og det helt særlige bibliotek i skyggen af cedertræet i Principe Real. Det er forunderligt, hvor ægte rørende det er at læse om Frostholt's eftersøgning af spor efter disse biblioteker og læse selve hans omhyggeligt klarøjede beskrivelser af sporene. Et langt citat, for det er med velberåd hu og stor, langmodig coolness en lang bog:

Det første kommunale bibliotek i Estrela-parken, som det blev forevigt i 1939, var ikke nogen bygning, men et bogskab fuldkommen som på Principe Real, Ligesom i dag, i kioskbiblioteket, er alle tilstedeværende på billedet af hankøn. Den uniformerede vagt står og bladrer i en bog foran det åbne skab, mens en dreng med en bog i hænderne kigger ud gennem glaslågen. I alt 25-30 læsende drenge og mænd sidder spredt på bænkerne i skyggen af en række kraftige palmer langs en bred sti. De færreste sidder med bøger, kun nogle få – voksne – med en avis. De fleste er næsten overdrevet koncentrerede, men ikke alle. En ung mand med skinnende sort hår ser ned i bogen med en cigaret mellem læberne. Ved siden af ham, helt yderst i forgrunden, har en mand med kort gråt hår taget brillerne af og kigger i retning af en flok drenge i baggrunden, som ser lidt forskrækkede op. En ung mand ved siden af bogskabet drejer hovedet i samme øjeblik, som fotografen trykker på udløseren.

Med en helt anden omhu end fotografen dengang i 1939 fikserer og dissekerer Frostholt hans motiv. Og så kan jeg ikke lade være med at tage næste afsnit med, fordi Frostholt i første omgang ikke selv kan lade være, og fordi det er det lystfulde princip i hans rigt melankolske bog: at ikke kunne lade være at tage lidt mere med af fortid og nutid:

I 1963 fik Estrela også for en tid sit eget parkbibliotek for blinde, som også omfattede en duft- og følehave. På avisfotografierne fra indvielsen står en stor gruppe jakkeklædte mænd omkring et metalskab i stil med de øvrige, men med hele to fag. En mand, der måske er borgmesteren, holder tale med hatten i hånden og taler med en gestikulerende dame med mørkebriller.

Eventyrligheden i det uafsluttede eventyr om Christian Yde Frostholt gælder både den krogede vej ad hvilken og det uventede, fortjente spotlys til en så kompromisløst ukategoriserbar og på samme tid monstrøs og mild bog som

"Træmuseet" (det modsatte af mild, skal det bemærkes, er dens indignation på træernes vegne over, hvordan vi både i det små og i det store, globale perspektiv behandler dem); at opleve dens succes har været næsten lige så dejligt som at læse bogen.

En lillesøster – lille kun i fysisk størrelse, ikke i kunstnerisk volumen - til Frostholms kæmpebog er *Rasmus Nikolajsens* systemiske (64 x 8 linjer med 8 stavelser hver) langdigt *hvad skal vi med al den skønhed*, der genrebetegnet som et "efterårsdigt" og informerer læseren på flappen, at det i *real time* "er et digt der skrevet mens bladene faldt af træerne". Ligesom hos Frostholm går melankolien og den meningsløse skønhed og klimabekymringen hånd i hånd i hånd; sådan begynder digtet, og det strømmer så groovy ciseleret derudad, at det er virkelig svært at finde sted at stoppe citeringen (tre skrånede betyder ny side):

en svane strækker hals og slår/ lidt med vingerne som om den/ lige,
 som når man stryger en/ hvid skjorte, skal gøre sig klar/ til nuet og det
 grønne er/ begyndt at trække sig ind i stammerne og efterlader/ således
 plads i bladene/// til det gule og røde og/ folk er rykket sammen ind
 i/ en kreds under en eg hvori/ en presenning er sat op, det/ emmer af
 fællesskab, jeg er/ næsten helt misundelig, men tager mig sammen og
 går op/ og tager de gennemblødte/// bukser af, laver mig en kop/ kaffe,
 sætter mig med den i/ vindueskarmen, føler mig/ alligevel lidt udenfor/
 og fire krager letter, som/ ét større dyr, og flyver fra/ én ende af parken
 til en/ anden (opbrud bringer sorger,///vedholdenhed bringer fare)/ og
 at betragte blade som nuer hvorigennem farver/ (om end set fra vores/
 perspektiv noget sendrægtigt/ tempo) strømmer og efter en/ kort, men
 svimlende rejse er/ et blad nu *nedfaldent* som alt/ det der ikke kommer
 med i/ digte, men så alligevel/ ligger og lyser i græsset,/ hvis man kig-
 ger godt nok efter,/ en lille gul dødssejler på/ plænen grønne hav

Det sammenryk af folk under en eg ligner jo til forveksling et af Frostholms friluftsbiblioteker, men offensivt anti-Frostholmsk – anti-2018-Frostholmsk – er Nikolajsens på samme tid barokke og præcise billedsprog: Pynt og nøgenhed, metaforik og konkretion som lige ærkepoetiske poetiske strategier. 14 år yngre Nikolajsens forfatterbane har ikke været lige så eventyrligt kroget som Frostholms, men han oplevede med Kritikerpris-præmieringen af sin forrige ottetals-systemiske digtbog "Tilbage til unaturen" i 2017 et parallelt, sent gennembrud. Det er dejligt, når gennembrudene sker efter forfatterne er kommet til skelsår og alder, at det rent faktisk aldrig er for sent at bryde igennem de kritiske læsebriller til afgørende, autoritativ talentillumination.

Årets klassisk ungdommelige gennembrud blev begået af *Jonas Eika*, 28 år ung og 14 år yngre end Rasmus Nikolajsen, med hans anden bog, novellesamlingen *Efter solen*, der var nomineret til den Kritikerpris, der gik til "Træmuseet" (men til gengæld scorede to andre bogspriser, De skønlitterære

forfatteres og Michael Strunge-prisen). Novellerne i bogen er nogle virkelig originalt underlige nogen, foruroligende på sin helt egen, både koncist og fordrømt sci-fi-fabulerende facon, hvor mennesker opfører sig som dyr og smelter sammen med maskiner. Udenfor bogen trådte Eika frem som en af de mest velartikulerede, ideologisk renfærdige talsmænd for en ny politisk sindet og tynget generation, men inde i bogen lader han sin mørke fantasi og sit agile sprog mutere frit. Her er talen om en mystisk "Sender" i Nevadas ørken:

Men det var villigt metal. Forneden havde det givet efter for pelsdyrenes konstante smygen sig op ad det, omfordelt sin masse så der var opstået små hulninger og bløde kroge som kaniner og kængururotter krøb sammen i. Regnsøver og snepper byggede rede på toppen, og i bunden var metallet flydt ud i en rende med væske nok til at en flok alferejer havde ladet sig klække ud af deres dvælecyster.

Det er litteraturen, der bliver klækket ud af sit dvælecyster, når sådanne utrolige tekststykker pludselig lader sig læse.

Jonas Eika modtog i 2016 den ene halvdel den vigtigste og (alt i alt) klækkeligste debutantpris Munch Christensens Kulturlegat for sin debutbog (sammen med Ursula Scavenius, hvis bog nr. to vi venter utålmodigt på), 2019's modtagere af prisen er *Molly Balsby* for den elegant fandenivoldske digtsamling *Ponyprivilegiet* og *Marie-Louise Hansen* for sit viljestærkt forvredne galskabs- og kunstnerportræt, romanen *Olgas bog*, begge sigende nok, ligesom Frosthølm og Eikas bøger, udkommet på bittesmå, såkaldte mikroforlag (Nikolajsens bog udkom på Gyldendals datterforlag Rosinante, hvis selvstændige status Gyldendal i skrivende stund netop har opløst). Molly Balsby er født 1992 og altså jævnaldrende med Jonas Eika, mens Marie-Louise Hansen er født 1973 og fire år ældre end Rasmus Nikolajsen; heller ikke at debutere gennemgribende behøver man at være for gammel til.

Poesi paraderer

Et smukt, Gøg og Gokke-agtigt, poetisk par er *Pis Juuls* digtsamling *Forbi* – som fik alt for lidt opmærksomhed, og nok snarere fordi den kom på et lillebitte mikroforlag, end fordi den selv var mikro-lillebitte – på 47 sider og *Klaus Høecks* systemiske telefonbog (ved Jonas Eikas og Molly Balsby generation overhovedet hvad en telefonbog er?) *MY HEART* på 614 sider med den meget herlige undertitel og varedeklaration "Poems galore" = digte til overflod. Juul skriver med forfint, indædt enkelhed om ikke at acceptere, at tabet er et vilkår:

Der er ret tomt i mit rummelige hjerte,/ dér hvor du var/ Tag afsked
med dem som er døde. Af med hatten, bøj dit hoved/ Men jeg *kan* ikke.
Jeg kan *ikke*./ Hvordan løfte hovedet igen, hvordan lukke nogen ind
mere./ andre?/ Umuligt. Umuligt er alting, alt godt som ventede os, alt
er/umuligt./ Alt

Høecks firedobbelte haikuer sætter den uendelige hverdags bjerg af konkreter i rullende, spilfærdig bevægelse, patetisk gnæggende:

MIT HJERTE ER ET/ SUPERMARKED DER RUMMER// ALT
 HVAD DU KAN BEGÆ// RE – JEG MENER KÅL/ PØLSER FRA
 HØJER ELLER/ RIØJA VIN DER// FÅR DET TIL AT SLÅ/ LIDT
 HURTIGERE ELLER/ DE FARLIGE ROY// AL PUNCHRULLER
 Som/ SLÅR Det IHJEL EN Dag – EL/ LER YOU NAME IT MAAN

Fornemt fravær vs. nævenyttigt nærvær.

Den unge digter *Caspar Eric* debuterede i 2014 og har allerede signeret sit fjerde bind poesi, *Alt hvad du ejer*, der ligesom Juuls digtsamling handler om at miste, men gør det nærsynet hyperkonkret som en beretning om dengang digtedu'ets kæreste fik en spontan abort og han og hun gik fra hinanden og han forgæves forsøgte at have et nyt forhold til en anden, romanlangt sylespids knækprosa 2.0 isprængt bittersød visdom. Prøv at se, hvor overlegent, næsten sirligt, han beskriver sit følelseslivs koksede labyrinter (og hvor groft anmasende det 'du' er!):

Da du begyndte at trække dig/ spørger Diana igen og igen/ om der er noget galt/ siden du ikke svarer/ så ofte som du plejer/ men der findes ikke et godt svar på/ hvorfor det altid er hende der skriver/ og i stedet for at være ærlig/ laver du underlige undskyldninger/ og så får du hende til at føle sig paranoid/ og så får du dårlig samvittighed/ over ikke at kunne værdsætte/ at hun ofte spørger hvordan du har det/ uden at anse din melankoli/ som noget der er knyttet til hende

Og apropos tab, så debuterede den suverænt originale prosaist *Harald Voetmann* som suverænt original poet med digtkompositionen *Amduat*, der bærer den flotte genrebetegnelse "En iltmaskine" og den vilde, men i og for sig nøgternt beskrivende, undertitel: "Solens rejse gennem underverdenens lande som beskrevet i Tuthmosis III's grav i Kongernes Dal og fars død på Holbæk Sygehus". Digtet kombinerer og sammenfletter eksotiske elementer og figurer fra ægyptisk dødsrige-mytologi med socialrealistisk, dansk hospitalsmiljø og små, haltende, cirkulende dialoger med den døende far til en virkelig vild collage-vision af et liv på falderebet:

Du har iltmasken ved din side og dit gebis i skuffen/ Din pacemaker slumrede i brystet. Der er styr på/ tingene i tingenes mørke. En karnbasse har krattet sig/ ud gennem din hovedskal. Triller din hjerne foran/ sig ned langs gangen på gastrokirurgisk.

Digteren, der bare kalder sig *Sternberg*, udgav det femte og sidste bind, *De sidste dage-digte*, i sin meget unikke og originale, konceptuelle digtserie, kaldet tidsserien, der lader digte være skrevet fra forskellige digtskrivningsmulige

tidspositioner, de forrige bind: "Stenalderdigte", 2011, "Depressionsdigte", 2014, "Guldalderdigte", 2016, "Tidsrejsedigte", 2016. I den sidste bog er det den sidste tid, der skrives fra, på samme tid et menneskes og menneskehedens sidste tid, en isnende paradoksal skrivesituation:

jeg ved ikke/ at jeg er/ det sidste menneske// det ene jeg ved er:/ jeg er alene// alt omkring mig/ har den samme farve// det her er de tanker/ jeg ville have tænkt// hvis jeg havde tanke for andet// end at overleve

To vildt billedsprogende digtere, der som den selvfølgerligste ting i verden udgav digtbøger i 2018, døde i løbet af det samme augustdøgn i 2019, forbandet nok, *Simon Grotrian*, født 1963 og dermed gået bort alt for tidligt, og *Jess Ørnsbo*, født 1932, men jo stadig gået bort for tidligt: Digtere bør aldrig gå bort, de skal altid være omkring, digtskrivende og atter digtskrivende. Lykkeligvis edderproductive Simon Grotrian udgav to 2018-bøger, hvis titler næsten ikke kunne være mere forskellige, *Mit nøgne hjerte* og *Zar Brücke og de flamske forvandlinger*. Her er første halvdel af digtet "januar" fra sidstnævnte samling; som altid digter Grotrian storladent kukket:

Det er et strygejern på vipperne, når søvnen flammer op/ hvem strøg det hele og lod svanehammeren falde?! nu er vi en stjerne med næb, der går over sine bredder// markerne står i brand bag kalenderlågen/ det er januar, fjernsynet frosset ihjel/ kun din skygge er ikke hjemløs, men knager i ilden// i den frostsprængte lysekrone/ funkler galde og gråd/ punken arbejder i stemplerne i Obelix' trylledrik

Og her er anden del af digtet "Vinderen" fra Ørnsbos 2018-bog, der hyperenkelt bare hedder *33 digte*; som altid digter Ørnsbo sammenbidt barokt:

Ulig taberen/ kan ikke finde sit barnløse/ halstørklæde fra i fjor/ kan ikke finde/ den forsvundne uge/ eller barndommens bold// Så gennem undslupne molekyler/ vildførte vinde/ alle luftens kartoteker/ ser jeg dig/ blå guldsmed/ din snurrende hilsen/ til den listige dam/ som dit afkom/ aldrig/ vil forlade

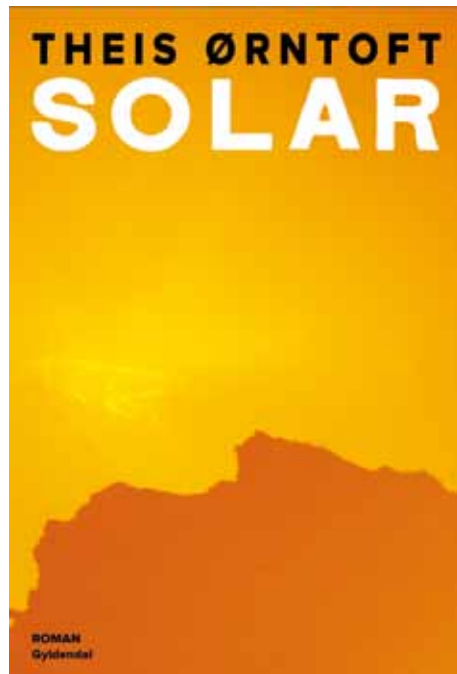
Lad dette poesi afsnit slutte med en endnu levende digter, *Marianne Larsen*, og hendes digt "Adspredt tyst" fra samlingen *Sviml ud*; som altid, herunder også rigtig meget fremtid satser vi på, digter Larsen renhjertet finurligt:

jeg får personlig besked fra optikere/ som tilbyder at styrke mit udseende// inden jeg når at fundere grundigt over/ hvornår en sitren i øjenlåget forsvinder// har jeg bestilt det sensete inden for tid/ til at huske hurtigere med// og nå frem i højhastighedsfart til/ minderne et sted fra før nogen blev til// de der natlys over flagrende vandmasser/ og lettende lys og åh syn uden spor i

Prosa pryder

Årets to vigtigste romaner må være *Helle Helle de* og *Theis Ørntofts Solar*. Helles roman er vigtig, fordi hun er DK's mestersligste romanforfatter, men også DK's stabilest mesterslige romanforfatter, det er hende åbenbart umuligt at træde forkert, således også denne gang, hvor romanen, i implicit forlængelse af mesterværket "Rødby-Putgarden", 2005, handler om det sitrende nære forhold mellem en ung pige og hendes mor, der bliver alvorligt syg. Alt er helt vildt konkret og *derfor* helt vildt følelsesfuldt. Visse kapitler bliver kortprosa-korte kasser, hvor konkretionen pludselig går lynende hurtigt og rammer lige i hjertet – dette er hele kapitel 12, Herman Bang læser grøn af misundelse med i sin prosahimmel:

I krydset får de en ny sofa. Det er en, der er til salg brugt, men den er ikke brugt. Den er i rød velour med frynser. De sætter den foran vinduet, en rotte forvilder sig ind under frynserne. Den stammer hende fra hotellet, hendes mor får jaget den ud. Men fra nu af vil de sove med skovle. Når en lastbil svinger rundt, ser den ud til at være på vej ind i stuen. En af chaufførerne vinker med sin cigaret. Der er ham, der hjælper ved næste flytning, han bærer stort set det hele ene mand. Alligevel kan de til evig tid ikke huske hans navn. Holger, eller noget.

Overfor det minimale perfektion hos Helle, står de vilde skalaskreds flossethed i Ørntofts prosadebut (efter to roste og hypede digtsamlinger); hans roman starter humoristisk autofiktivt med et Theis-jeg led og ked af sin slackende højskolelærerliv, han er på halvhjertet vandretur, men hans eksistens går først i skred, da han begynder til fitness og lader træning og sex og computerspil overtage krop og bevidsthed, derfra centrifugeres der stadig mere viltet ud i forgrublet zen ved en strand og et blodigt, mareridtsagtigt road trip, mens der jævnlige zappes både tilbage til mineralsk fortid og frem til kosmiske perspektivforskydninger. Før dette citat har Thies-jeget indtaget en solid portion kaktushoveder – bemærk det fine link til Rasmus Nikolajsens bogtitel om den meningsløse skønhed:

Ude over haver var solen gået ned for et kvarters tid siden. Det var en solnedgang hvis skønhed jeg ikke kunne stille noget op med ... Det tågede skydække blev belyst nedefra af solen der hang lige under horisontlinjen – alene denne tanke var afsindig; ildkuglen blæste sine stråler herop nede fra et land hvor den nu stod højt på himlen og badede skyerne heroppe i Portugal i lys og flammer. Oven over solnedgangen lå himlen i tykke bleggule bræmmer, og længere oppe tonede de over i lyseblå, dybere og dybere lyseblå zoner, hvorefter det flød over i mørkeblå. Jeg lænede hovedet bagover. Højt oppe over klipperne var himlen sort og sået til med stjerner./ Jeg lagde mig ned på ryggen og så op i stjerneunderet./ jeg ventede, ventede, ventede ...

Men intet sker – bortset fra den flot opgearede prosa – den lovede bevidsthedsudvidelse udebliver. Og sådan driver romanen hele tiden sig selv rundt i manegen, overtrumfer ironi med patos, punkterer patos med parodi, indtil læseren bliver decideret rundtosset af al den drastiske manøvretygthed.

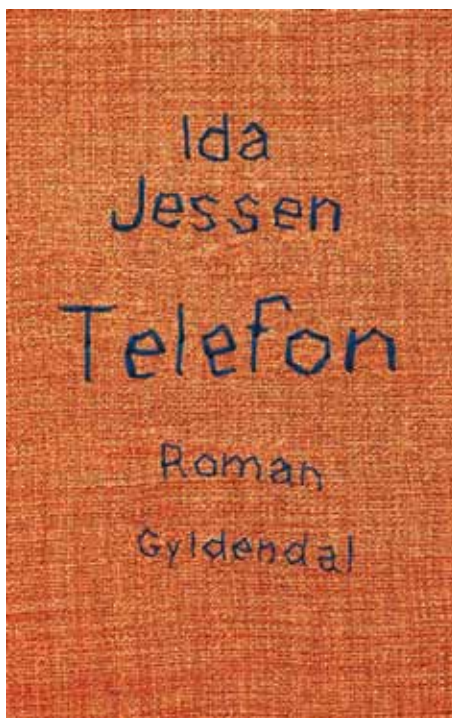
Den tindrende stilstand i "de" som perfekt modsætning til den flintrende bevægelse i "Solar".

Helle er født 1965, Ørntoft 1984, midt imellem befinder *Nikolaj Zeuthen*, født 1977 sig, hans roman *Buemundet guitarfisk* er en dybt sukkende farce om et medlem af den kreative klasse, der kunne være Theis-jeget fra "Solar", hvis han ikke var udartet og begyndt på fitness, og hvis han ikke havde haft den virkelige Ørntofts talent, og som bare har sig et gigantisk sølle sammenbrud, det er vældig trist på en utrolig sjov facon, eller omvendt.

Katrine Marie Guldager og *Ida Jessen*, født 1964 og 1966, tilhører samme stærke 1990'er-generation som ovenfor nævnte Helle og nedenfor nævnte Pryds Helle, deres romaner, *Bjørnen* og *Telefon*, er lige målrettet og vitalt ensprogede: I Guldagers roman fanges en midaldrende, forbitret kvinde i en snestorm i et svensk sommerhus, i Jessens roman (hendes forrige, "Doktor Bagges anagrammer", 2017, modtog hun Kritikerprisen for – Guldager fik sin Kritikerpris tilbage i 2004, for novellesamlingen "København" (og Helle

sin for "Rødby-Putgarden")) er en midaldrende, sorgmærket kvinde (kendt fra tidligere Jessen-bøger om landsbyen Hvium) rådgiver på en anonym telefonlinje, og en aften genkender hun pludselig en fatal person fra fortiden. Der er, som man kan høre, mest plot hos Jessen og mest suspense hos Guldager, men i begge bøger er det karakterfuldheden, henholdsvis spruttende og sydende, der udgør den egentlige action.

Lad os slutte prosaafsnittet med to romaner, der næsten ikke kan være mere forskellige. *Vi kunne alt*, Merete Pryds Helles opfølger til hendes 2016-bestseller "Folkets skønhed", beretter om en bevægende ond børneskæbne i villaen ved siden af familien Pryds' i Værløse. Det er traditio-

nel, momentvist glødende romankunst, sirligt stakåndet fra A til B til C. *Jeg er gråhvid*, Bjørn Rasmussens opfølger til den kritikerroste, poly-prisnominerede digtsamling "Ming", 2015, fremstår inderligt fragmentarisk, rablende, rugende, skrigende, krattende sig gennem det faktum, troldspejlsforvrænget i titlen, at Bjørn-jegets (eks)kæreste skal have et barn med en kvinde. Det er en roman som en brændende ligusterhæk i en makuleringsmaskine, der rimeligt nok hele tiden kortslutter, hvorfor er der ikke flere romaner af den slags?

Månen er hybrid

Årets førende hybride værk ved siden af Christian Yde Frostholms "Træmuseet" er *Niels Franks Vulkaner på månen*, de mest forskelligartede, kloge og kvikke, poetiske og prosaiske tekster, aforismer, anekdoter, essays, fabler, om byer og urbanitet. Den her by, fra liste-teksten "Pudebyer" ligner til forveksling det ret herlige bogår 2018:

Netop ankommet opdager du med bestyrtelse, at du har glemt guidebogen, men øjeblikket efter føler du stor lettelse. *Nu er det hele op til dig.* Du smider kufferten på sengen, fanden stå i det, og kaster dig på hovedet ud i byen som i et ocean./ Du gennemtraver et mylder af snævre, ligesom glemte gader og træder pludselig ud på et torv, som var det en

lysning./ En kvinde vinker til en mand gennem slagterens vindue./ I parken trækker et motionsløb forbi, en prustende organisme, tusindben./ Efter den udstilling af malerier, møbler, boghåndværk, kinesiske vaser, messinggryder, masker, indskrumpede hoveder, sværd og geværer, kongelige kareter, vikingskibe og totempæle bryder museets café på de mest overdådige lagkager.

Velbekomme!

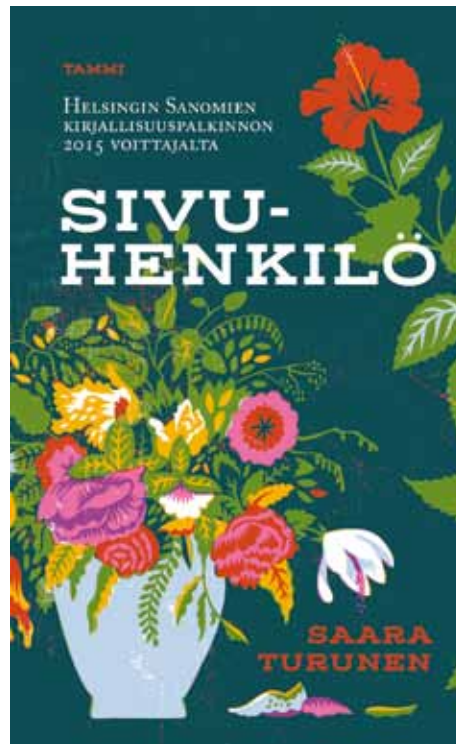
MERVI KANTOKORPI

METOO, JÄMSTÄLLDHET OCH EKOFILOSOFI Finsk litteratur 2018

Metoo-rörelsen, jämställdhetsfrågorna och de ekofilosofiska temana syns i bokåret på många sätt. Bokårets livligaste diskussioner i olika medier och live fördes kring den av kvinnor skrivna litteraturen i andan av jämställdhetsfrågor och metoo-rörelsen. Ett starkt tillskott till denna gav den andra romanen av *Saara Turunen*, *Sivuhenkilö* (Bipersonen), som skildrar en författares karriär och liv året då hennes debutroman ges ut. Boken får ett ljumt mottagande i en stor tidning, men får samma höst ett speciellt bokpris av samma tidning. Romanens jagperson kommer ändå inte över den recension som skrivits av en medelålders, manlig kritiker. Hon anser att kritiken mera allmänt avspeglar hennes egen livssituation som ung kvinna, som biperson i ett patriarkaliskt samhälle. Romanen 'Sivuhenkilö' analyserar den litterära kanons maskulina övervärde och den av kvinnor skrivna litteraturens eviga andrahandsroll.

Turunens andra roman är en syrligt satirisk skildring av kvinnans biroll i en kultur som betonar urfeminina värden med kvinnans roller som hustru, mor och sköterska. Det självbiografiska i 'Sivuhenkilö' är dock förklaringen till ett mottagande och en debatt som är skarpt uppdelad i två läger. Turunens debutroman 'Rakkaudenhirviö' (Kärleksmonstret) fick på sin tid rätt dålig kritik i *Helsingin Sanomat*, men vann sedan samma tidnings speciella bokpris. Saara Turunen skrev alltså öppet om sin egen författarbakgrund och ville ha en debatt om maskulin makt och kritikens betydelse.

Turunens roman startade en debatt som ännu pågår: vem är

en lämplig person att kritisera ett feministiskt verk? Kan en man som anmäler sig som feminist, kritiskt recensera en bok som skrivits av en kvinna? Kan en öppet politisk, t.ex. feministisk bok, kritiseras för att den är politisk? Det verkar som om den yngre generationens röst har stärkts genom metoo-rörelsen. De vågar ifrågasätta de gamla strukturer som finns. Männens läser t.ex fortfarande inte böcker skrivna av kvinnor. Däremot läser kvinnor litteratur både av män och kvinnor.

Den som experimentell nutidsförfattare kända *Henriikka Tavis* första roman *Tellervo* är en intressant stilblandning eller hybrid, en tragikomedi om kvinnor på trettio eller fyrtio år. De grundar en grupp för dating och börjar uppmuntra varandra att via nätet hitta en lämplig karl. I sin längtan efter kärlek och närhet söker de hjälp också via self help-litteraturen. Tavi använder sig skickligt av genren chick lit, där berättelsen är uppbyggd kring en ung kvinna, som söker sig en make.

Liksom i förbigående artikulerar Tavis roman även förutsättningarna för parförhållanden: Att skaffa barn och bilda familj är något finländska kvinnor flyttar allt längre fram i livet. Nativiteten i Finland har de senaste åren varit lägre än i det övriga Norden, och den är fortfarande brant nedåtgående. År 2018 var födelsetalet i Finland historiskt lågt: Senast det föddes lika få barn var

under det stors hungeråret 1868. Fram till dessa dagar har kvinnornas val i livet och frågor om detta uppfattats som lätta problem i välfärdssamhället. Exempelvis inom litteraturdebatten har dessa inte ansetts vara existentiella eller samhällsliga frågor. Nu när de unga vuxnas livsval börjat påverka befolkningstalet dramatiskt – flera döda än födda per år! – har man så småningom börjat inse den samhällsliga betydelsen. Den frivilliga barnlöshetens bakgrund kan ha många orsaker, de unga kvinnornas långa studier och långvariga arbetskarriär är en återkommande orsak i berättelserna. De nutida kvinnorna vill också medvetet välja en annan livsform än tidigare generationer. Barnafödandet är inte längre en

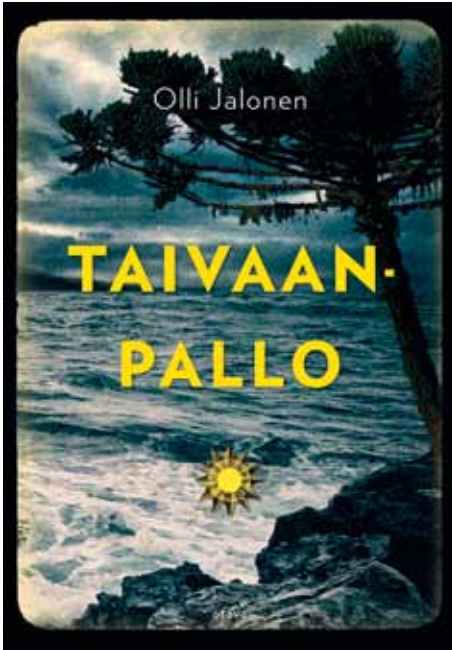

förutsättning för att få kvinnoidentitet. Barnlöshet har också stigit fram vid sidan av den så kallade miljöangesten: Att skaffa barn har ansetts som en entydigt negativ miljögarning.

Eeva Turunens debutroman *Neiti U muisteleen niin sanottua ihmishistoriansa* (Fröken U minns sin s.k. människorelationshistoria) fick *Helsingin Sanomats* pris för debutanter och ett utmärkt mottagande. Den för de tidigare temana om feminism och kvinnlighet vidare mot den intersektionella feminismen då den beskriver ”fröknarna” eller ”frökenherrar” på det biologiska könets gräns. Turunen berättar sympatiskt om människan som summan av olika neuroser. Skillnaden mellan neuroserna skapar personernas individualitet. Det börjar verka som om neuroserna har en likadan status inom den nutida litteraturen som krigen har inom den historiska romanen. En människas egen kropp och bostad är de sista ting som hon kan påverka, och Turunen tar ut det till det yttersta i sin tragikomiskt roliga bok. Individerna kontrollerar sig själv och sin miljö slutgiltigt för att behärska sin oro, hon granskar sina grannar och bekymrar sig för allt. Förläggaren kallar boken prelinjärt för ”kortprosa”, men den är också lika mycket roman, diktverk och novellsamling. Också könet bland dessa personer är på olika sätt glidande, och denna obestämdhet är ett viktigt tema. Ensamhet och att leva ensam är i boken också en möjlighet. Människan söker en parrelation, att slippa ensamheten, men en annan lika ensam är inte det rätta svaret på problemet.

När *Olli Jalonen* hösten 2018 fick Finlandia-priset för andra gången gnällde ingen om att priser gavs åt en och samma person. Jalonens förtjänster som författare var alldeles förträffliga. Han har en stor, genomgående högklassig produktion, som förändrat sig hela tiden under de olika årtiondena. Jalonens prosa har en oefterhärmlig skönspråkighet och det känns som om han är en författare som kan skriva om vad som helst. Jalonen har i onödan fått rykte om sig att vara en litet svår författare. Hans senaste böcker har dock fångat läsekretsen genom sina berättande och grundmänskliga teman. Den nu prisbelönta romanen *Taivaanpallo* (Himmelsbollen) är i själva verket en verkligt gammaldags äventyrsroman då läsare i alla åldrar kan känna igen sig.

Romanen utspelas på slutet av 1600-talet, när den gamla och den nya tiden möts, då kunskap och förnuft starkt tränger in i den av religion och trosföreställningar präglade världen. Upplysningens nya människa i romanen är astronomen Edmond Halley. Han har undersökt rymdens fenomen på den avlägsna ön Saint Helena och blivit bekant med dess människor. En av dessa är pojken Angus, romanens jag, som får i uppdrag av den till London återvändna Halley att fortsätta att anteckna de nattliga iakttagelserna av stjärnhimlen. Romanen utgår från den sjuårige Angus värld. Han berättar om sin familj, ön och dess invånare. Hans föräldrar hade kommit från London efter stora katastrofer – pest och eldsvåda. Angus är en ytterst skärpt gosse och en pastor lär honom att läsa.

Bakom romanens vardags-skildring pågår en strid om makten mellan den katolska och den anglikanska kyrkan. Olika trosföreställningar och andra mystiska seder bygger upp en atmosfär av rädsla, ett slags hot av ondska omger hela tiden romanen. Angus far är död och hans mors förhållande till pastorn gör att familjen inte godkänns. Situationen förbättras inte av moderns och Angus systers oäkta barn. Romanen beskriver öbornas isolerade liv och visar samtidigt, att okunskap förekommer i människornas liv också i London. Som trettonåring beger sig Angus iväg med ett budskap till Halley och kungen om öns svåra, våldsamma förhåll-

landen. Han kommer som hemlig passagerare till London. Där väntar honom en ny värld och nya svårigheter. Angus såg med egna ögon, utan kikare, ovanligt bra, och Halley lär honom att tänka utgående från sina egna noggranna iakttagelser. Romanen visar effektivt hur kunskap och vetande växer i pojken. Boken är även en hyllning till läskunnighetens betydelse, ty just den banade väg för upplysningen och gav demokratin möjlighet att långsamt börja växa fram i Europa. Detta har Olli Jalonen betonat som det viktiga temat i sina uttalanden: Även i Finland har demokratins framväxt byggt på läskunnighet och kultur, som har gett de fattiga som Angus möjlighet att trots sin bakgrund avancera i samhället. Skildringar av den s.k klassresan ser vi alltfjänt ofta i den finska litteraturen.

Det vackra uttryck som Jalonens ger det finska prosaberättande följs på ett fint sätt upp i den likaså prisbelönta författaren *Aki Ollikainens* tredje roman. Hans bok *Pastoraali* (Pastoral) för de livsfilosofiska frågorna till vår tid och undersöker dem ur den synvinkel nutidens människor har i dagens värld. De ekofilosofiska, posthumanistiska och postfossila temana har de senaste åren stigit fram särskilt inom bildkonsten och litteraturen. Poesin har redan lyft fram ämnena på många sätt, men Ollikainens roman formger tematiken på ett intressant och mångsidigt sätt. Grundsituationen i 'Pastoraali' är ett somarmardyg i en avsidet by i en östfinsk utflyttningkommun. Människor av olika ålder träffas och ser den omgivande vackra naturen, men röst ges i romanen

också åt ekogårdens får samt åt vattnets och skogens djur, fiskar, björn och varg. Ollikainen bygger i sin beskrivning fint upp fantasi-element genom att kraftigt besjåla naturen. Mytiska och litterära element tillkommer bl.a. genom Odins kloka korpar Ajatus ja Muisti (Tanke och Minne). Livet på den idylliska ekogården spricker i en värld som förändras och lantbrukets framtid är ett stort frågetecken. Romanen verkar att fråga om jordbruket är mänsklighetens syndafall som modefilosofen Yuval Noah Harari har sagt.

Som romanverk ansluter 'Pastoraali' till den finska prosans sommar-skildringar. Den är på många sätt en andra version av nobelpristagaren F.E. Sillanpääs roman 'Ihmiset suviyössä' (Människor i sommarnatten, 1934). Den klassiska romanen om bilden av 1900-talets framväxande landsbygd och den agrara ymnigheten, rikedomen och livskraften som bryts sönder i vår tid. De moderna människorna i 'Pastoraali' försöker uppnå och upprätthålla en naturgemenskap och ett slags gud på olika sätt: De söker sig till stillhetsretreater, till ekogårdar, till fiske och jakt. Att två olika tidsperioder ställs sida vid sida i romanen är talande och öppnar tydligt upp den stora förändringen mellan generationer, livsformer och epoker. Det agrara Finland är en förgången värld. Man måste se den nya postfossila världen. Men oförändrat är det finska sommarlandskapets ljuvlighet, något som 'Pastoraali' beskriver otroligt vackert.

Pirjo Hassinen undersöker också brytningen mellan generationer och livsformer i sin roman *Parit* (Paren). Bokens idé är att undersöka temat medelst kärlek och parrelationer. I centrum finns köpmansfamiljen Grahn, ett slags medelfinsk version av Buddenbrookarna. Romanen rör sig från 1930-talet till i dag och berättar den kända historien om hur utbildning har varit biljetten till en finsk klassresa. Hassinen har genom hela sin produktion intressant skildrat erfarenheten av klasskillnad och hur den inverkar på folks val. Igen finns i centrum av romanen, som oftast hos Hassinen, en intim relation mellan mor och dotter. En nära relation till ett barn föreställer ofta det mest hållbara människoförhållandet. 'Parit' beskriver dock också hur svårt det kan vara för ett barn som är på väg att bli vuxen att göra sina egna val: Alienering och avsked hör till de mänskliga relationerna. På ett intressant sätt rör sig romanen på 2000-talet i tidens anda, då de yngsta leden i släkten tänker på kärlek, parbildning och förökning. Är egna barn garantin för lycka, frågar de kritiskt då de tänker på sina föräldrars och deras föräldrars liv. Och varför måste just generna i deras släkt fortleva? Åter ses frivillig barnlöshet som en miljöåtgärd i denna tankeväckande roman.

De personhistoriska romanerna verkar ofta stiga fram kring mäns biografier. Nu har det sedan några år blivit kvinnornas tur. Minna Maijalas på många sätt ögonöppnande biografi över författarinnan Minna Canth har gett upphov till Minna Rytisalos roman 'Rouva C' (Fru C) (2017). Den har fått sällskap av rentav två romaner om målaren Ellen Thesleff. Samtidigt och jämte dem

utkom 2017 konsthistorikern Hanna-Reetta Schrecks stiliga och synliga konstnärbiografi över Thesleff. Boken heter i svensk version 'Jag målar som en gud. Ellen Thesleffs liv och konst', och utkom i juli 2019. Kati Tervos roman 'Italaulaja' (Aftonsångaren, 2017) berättar om den åldrande Ellen Thesleff. Den nu utkomna *Ellen av Pirkko Soininen* är en fiktiv dagbok om konstnärinnans tid i Florens, hennes familj och mognande till konstnär. Den berättar också om hennes relation till engelsmannen Gordon Craig, en konstkännare, som var 'kulturmannen' för sin tid. På ett intressant sätt ger jagformen i berättandet upphov till funderingar, hur en finländsk kvinnlig konstnär redan för hundra år sedan kunde tränga in på det manliga fältet. En frisinnad, ekonomiskt tryggad borgerlig bakgrund var givetvis ett bra stöd. Alldeles som i Edith Södergrans fall tillät ett finlandssvenskt bildat hem ett avantgardistiskt livsverk som överskrider könsgränserna. Dessutom visar romanen Thesleffs kraftiga energi när hon skapar konst. Just genom att måla i Florens, som var fyllt av kosmopolitism, kunde hon bäst överskrida de kulturella gränserna.

Den nutida finska essän har genom nya författargenerationer genomgått en uppträskning. Den bryter fördomsfritt gränserna mellan olika genrer i journalistisk riktning genom att blanda högt och lågt prat om konst. Den privata och också mycket personliga problematiken möter ofta den generella kulturkritiken utan problem. *Antti Hurskainens* fjärde essäsamling *Suru ei toimi* (Sorgen fungerar inte) rör sig inom ämnen som verkar obetydliga, men som ofta avancerar på ett oväntat sätt. Essän om ensemblen Abbas skilsmässor får vid sin sida essäistens egna ungdomsminnen. Hurskainen skriver om populärkulturen, om skrällen för sömnlöshet, om måttligt bruk av alkohol, d.v.s. om en inte alls märkvärdig värld. På detta sätt öppnar han utan svårighet dörren för läsaren och får honom att se sambandet mellan frågorna och erfarenheterna.

Debutessäerna av *Silvia Hosseini* är mera provocativa än Hurskainens. Hosseini skriver bl.a. om våldsunderhållning, om sex, om Leonard Cohen, Al Pacino, om bloggare och Dubai. Trots att temana verkar populära, kan Hosseini erbjuda en intelligent men samtidigt varm överblick, som leder till egendomliga jämförelser och visar på nya kontexter. *Kalevi Jänttis* prisbelönta essäsamling *Pölyn ylistys* (Dammets övertag) börjar som Hurskainens bok i ett obetydligt tema, men växer senare till ett större sammanhang, som ofta får läsaren att formulera mothugg. Det uppiggande hos dessa unga, på 1980-talet födda essäister är att de oskyldigt förbigår den kulturella essäns grundlighet och tyngd, som under gångna decennier ännu förknippades med genren. Öppen subjektivitet förbigår suveränt den ofta fiktiva objektivitet och saklighet som tillskrevs den äldre essäistiken.

Poesi

Det mest synliga i den finska poesin på 2000-talet har varit en diktning som har betecknats som experimentell, en poesi som söker efter nya uttrycksformer. Nu verkar dess vassa spets ha trubrats av, såsom ofta är fallet med konstens tidvattenfenomen. Många författare skriver emellanåt prosa och söker däremellan ny balans i sin diktning genom att byta mellan klassisk form och avantgarde. Så har t.ex. *Harry Salmenniemi* gjort. Hans första böcker var visuellt och språkligt förvånande och uppiggande förnyare av poesin. Den nya *Yö ja lasi* (Natten och glaset) är som diktsamling väldig, över trehundra sidor, och författaren har arbetat på den i årtal. Den verkar till sin form mycket traditionell, med kortare och längre dikter. Närmare betraktat ser man att Salmenniemis text är ett collage som liknar ett ymnighetshorn av språkvärldar. Hans egenart tar sig uttryck i en ständig rörelse över språkets register. I verket hittar man ingen "egen röst" som kunde kallas berättaren. Och det är just detta som verkar vara diktsamlingens ledande idé: hela den mänsklig världen är bunden och icke-bunden till språket.

Saila Susiluoto har skrivit flera diktsamlingar och hennes starkt illustrativa språk utgår igen från det mediterrana landskapet i boken *Metropolis – merkin-töjä kadonneesta kaupungista* (Metropolis – anteckningar om en försvunnen stad). En del av dikterna i samlingen härrör från Susiluotos hörspel om en stad Oratorio. 'Metropolis' är ett ymnigt verk och fortsätter hennes stora serietema. Som hela den civilisation, t.ex. städerna, som människorna byggt upp, är människan själv en blandning av fantasier, en redan krossad värld och på den en påbyggnad med ny yta. Men trots att hon är bortblandad är den från havet uppstigna människan ändå en och samma varelse, utan att se till tid, ras och kultur: "Om ursprunget är gemensamt, måste slutet också vara det".

Det samfundsmässiga förlaget Poesia fyller snart tio år och dess betydelse har varit stor för utgivningen av poesi med många uttrycksformer. Poesia har också publicerat experimentell prosa, essäistik och annan litteratur, som faller mellan genrer. Den goda iden är att stödja litteratur med liten spridning genom att ge den fri tillgänglighet: De tryckta böckerna kan fritt laddas ned i pdf-form ett halvt år efter att de har utgivits. De av samfundet redigerade och utgivna böckerna har hållit hög klass. Poesia har utom offentligt stöd också stöd av starka privata stiftelser. Viktigast är Koneen säätiö, som har garanterat långfristig finansiering. *Kaija Rantakaris* andra diktbok *Koko meren laajuus* (Hela havets vidd) utgavs med stöd av Poesia, och boken gav henne Kalevi Jänttis pris för en ung författare. Boken är ett hetsigt diktverk om kärlek och sexuell lust. Dess verser liknar fragment och försöker uttrycka vad som blir osagt, när två personer möts. Diktsamlingen är språkligt fin och uttrycker vad havet ger tillbaka som rörelse. Dess väsentliga tema är hur det är att se en annan människa, att träffa henne, att längta efter närhet och kroppslighet: "Vi är fönster, inte speglar".

Riina Katajavuoris sjunde diktsamling *Maailma tuulentaatama* (Världen ett vindfälle) är ett utmärkt verk mitt i livet av den 50 år fyllda författaren. I centrum för dikterna finns en kvinna med skor på fötterna, som ser på världen och alltid är redo att ge sig iväg. Hon bär på ansvar för världen som människa och mor och hennes livskunskap står till allas förfogande. Än en gång för-
enar Katajavuoris dikter komiska och allvarliga teman till en lek på språkets nivå. En skarp feminism är författarens viktiga idé och den kommer bäst till synes i en avdelning som handlar om kapten James Cook. Han var en stor upptäcktsresande och sökte efter nyheter, men visste inte hur många barn han hade. Vid sidan

av berättelsen om erövraren tar samlingens dikter också ställning till dagspolitiska frågor, t.ex. flyktingvågen och dess lösningar. Katajavuori är humanist från början till slut och betonar människans ansvar i dikterna. Hennes uttrycksform är dock allt annat än trångsynt. Finland är ny världsmästare i ishockey genom ett väl samspelande lag. Det finns skäl att ta fram en dikt ur Katajavuoris samling där hon jämför människor som lever i en gemenskap med de som spelar ishockey. Det viktigaste direktivet på spelplanen är: "Dela outröttligt med dig och bjud åt andra".

Översättning från finska:
Dag Lindberg

GUSTAF WIDÉN

BERÄTTARE MED SPRÅKET I SIN MAKT

Aktuell finlandssvensk litteratur

En i högsta grad etablerad författare och en debutant har varit de klarast lysande stjärnorna på den finlandssvenska litteraturens himmel på senare tid.

I stället för en traditionell årsöversikt finner jag det den här gången meningsfullt att koncentrera mig på ett fåtal prosaverk, som visar den motiviska bredden.

Vi kan börja med veteranen *Kjell Westö*, som allt tydligare börjar framstå som en prosaist i världsklass.

Kan vi lita på våra minnen?

Vårt liv byggs i hög grad upp av hur vi hanterar det förflutna mitt i nuets verklighet. Minnesbilderna gestaltar ett inre landskap som ständigt skiftar färg; om vi inte blickar tillbaka blir vi oförmögna att tolka framtiden. Eller är vi helt enkelt fångar i en värld av illusioner, där varje minne egentligen är en dröm?

Det här är ett viktigt tema i Westös roman *Den svavelgula himlen* (2017), som med sina 475 sidor i många avseenden är en stark – och krävande – läsoplevelse.

Westö har ofta kritiserats för sin lite yviga berättarstil, som gör att dokumentationen av ting och händelser hotar att göra prosan beskrivande snarare än gestaltande. Men i sin förra bok, ”Hägring 38” (2013), visade han sitt mästarskap i det koncentrerade formatet. Romanen blev en succé av ovanliga mått och belönades bland annat med Nordiska rådets litteraturpris och Sveriges radios romanpris. Tidsbilderna från 1930-talets Helsingfors hade en exakthet i uttrycket som bara är de stora berättarna förunnad.

Nu återgår han till det episka tilltal som vi känner igen från ”Drakarna över Helsingfors” (1996) och ”Där vi en gång gått” (2006), då fixeringen vid de dokumentära inslagen ibland fördunklade själva personskildringen. Men i ”Den svavelgula himlen” finns en tydlig strävan efter större psykologiskt djup; Westö ger sina gestalter gott om utrymme på ett individuellt plan. Nackdelen är att texten onekligen blir en smula omständlig i sin kartläggning av kroppsliga egenheter och själsliga skrymslen.

Den centrala miljön är, som alltid, ett kärleksfullt beskrivet Helsingfors. Romanen tar avstamp i högst aktuella frågeställningar – terrorhotet och flyktströmmen över Medelhavet – och gräver sig sakta nedåt till 1970- och 1980-talens präglade upplevelser för huvudpersonen/berättaren, en anonym författare och historielärare som blickar tillbaka på sitt liv och låter minnen mötas i nyckfulla tidsvandringar.

Han kommer från anspråkslösa förhållanden i ett lägre medelklasshem, fadern är försäljare i en elektronikaffär, men rör sig redan som barn i typiska överklassmiljöer. Barndomsvännen Alex Rabell är arvtagare till ett affärsimperium och hans lillasyster Stella blir berättarens livslånga kärlek. Ofta sammanstrålar de på släktens ståtliga herrgård Ramsnäs någonstans vid den nyländska kusten. Det är här som titelns svavelgula himmel öppnar sig med ett evighetsperspektiv i solnedgången. Och gården myllrar av släktingar i tre generationer, som förenas av två saker: anor och pengar. Klasskillnaderna är så självklara att de inte ens behöver nämnas.

Man kunde tala om en finlandssvensk ”urscen”, som Westö inte väjer för att ge nästan övertydlig symbolisk betydelse. En vacker dag är det sköna palatset sålt; det rivs och ersätts av en semesterby.

Då har fasaden redan fått sina sprickor. Familjen Rabell bär på en dyster hemlighet: Alex far Jakob är sedan länge intagen på mentalsjukhus. När han någon gång träder fram ur skuggorna skakas det borgerliga släktbygget i sina grundvalar.

Drömmen om gemenskap är granne med rädslan för att låta sig bindas av normer. Moralism övergår i något som liknar erotisk besatthet. Därför förblir romanens aldrig namngivna huvudperson ändå något av en gåta.

Det mesta hotas av sammanbrott i ett samhälle som styrs av egoism och girighet, våld och krig avtecknas som ”flackande skuggor” i en dyster framtid. Ljus och mörker växlar i en ständig rörelse. Det enda bestående är kärleken, ”som gör att vi minns”.

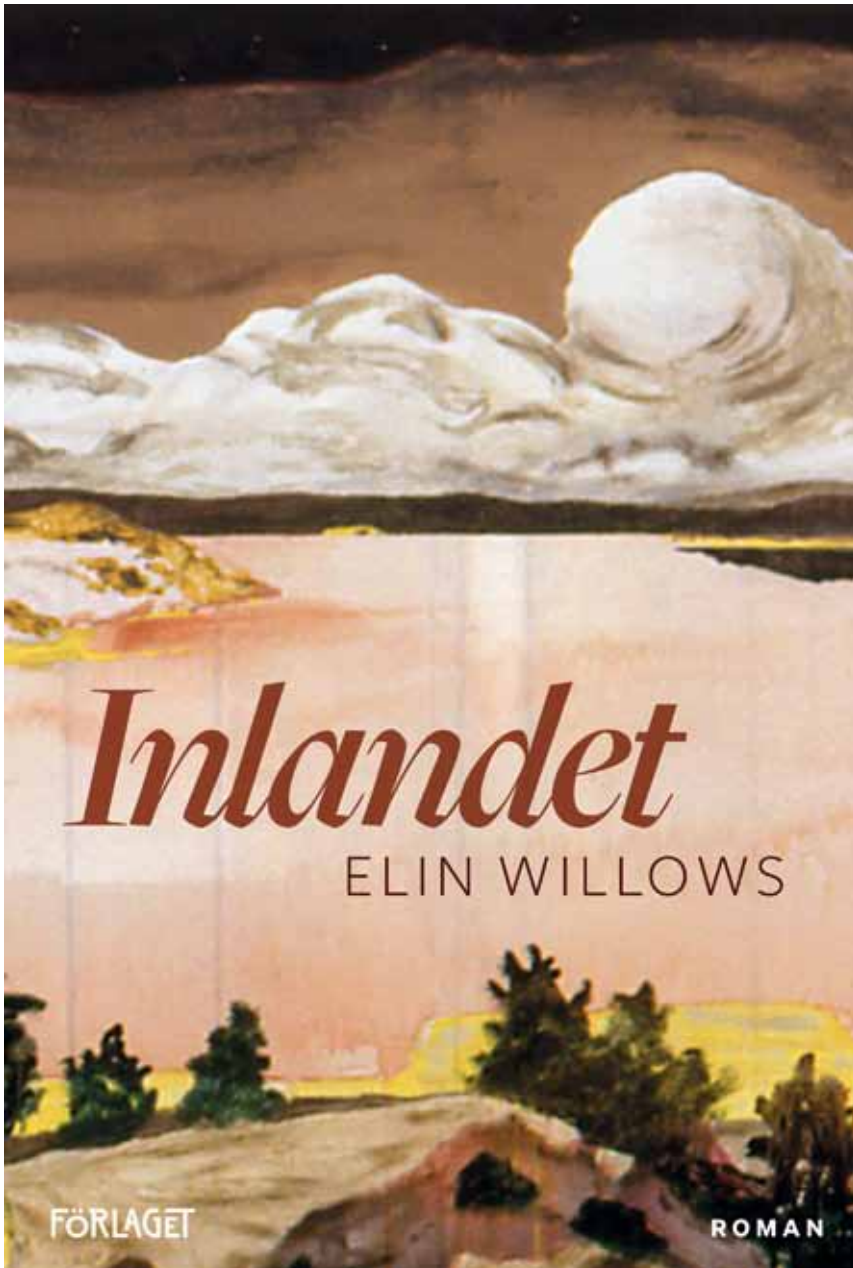
Så kunde man en smula förenklat formulera det innersta budskapet i ”Den svavelgula himlen”. Låter det romantiserande? Kanske det. Men Kjell Westö nalkas sina gestalter med stor ömhet och på en stundom elegiskt vacker prosa mitt i realismen. Jag associerar inte så sällan till Göran Tunström, som i sina sena romaner nådde samma nästan andlösa språk, som om litteraturen mot alla odds kunde formulera en dröm om hopp och försoning.

Att Kjell Westö följer upp en stolt svensk prosatradition har aldrig varit så tydligt som nu.

Det är alltid spännande att läsa litterära debutanter. Är det en egen röst som talar, eller hör man i alltför hög grad en efterklang av stora förebilder?

Inte så sällan blir man besviken, eftersom en debuterande författare ofta vill så mycket men lika ofta saknar förmågan till eftertanke och koncentration.

Mot den bakgrunden är kulturjournalisten *Elin Willows* debutroman *Inlandet* (2018) något av en sensation. Sällan har jag mött ett så ”färdigt” förstlingsverk, med en absolut egen ton och ett språk som är så effektivt att man motståndslöst sugs in i skeendet.

Berättaren är en ung kvinna som från en stadsmiljö i söder flyttar till ett litet samhälle långt norrut i Sverige, nära gränsen till Norge. Hon har mött en man från bygden, men deras relation blir kortvarig och han söker sig bort igen. Egentligen har hon ingen orsak att stanna kvar på det som arketypiskt nog kallas ”Platsen”, ändå gör hon det. Hon jobbar i en mataffär, följer rutiner som bara bryts av veckoslutens besök på ortens enda restaurang, Hotellet. I denna verklighet är hon en gäst och främling, omsluten av en ensamhet som nästan känns som ett tvång. Fritiden tillbringas hon mest i sitt hyresrum, där teven alltid står på utan att hon på allvar följer programmen. Ibland drabbas hon av en trötthet som liknar depression.

Drömmer hon om ett annat liv? Kanske. Men samtidigt anpassar hon sig till den till synes så tråkiga landsbygdslunken. Hon drar sig gärna undan, till och med från det sociala livet på Hotellet, där en uppstoppad björn nere i källarvåningen blir en sorts själsfrände. Och hon konstaterar till sin egen förvåning: ”Det är ovant att inte ha en riktning, att inte se en horisont. Jag är inte på väg någonstans”.

På ytan händer det inte så mycket. Men Elin Willows har en fenomenal förmåga att skänka texten en underliggande dramatik. Hon skruvar till de korta meningarna precis så mycket att man anar hur allt mitt i detta stillastående kan förändras. En natt med den berusade bilföraren Tim, som lite senare kör av vägen och dör. Förändrar det hennes liv för alltid?

Jag måste erkänna att jag i början av romanen irriteras en smula av denna brist på egentlig följdriktig handling. Men småningom dras jag in i stämningen, den lilla världens människor som rör sig i sina givna rutiner i vintrarnas stickande mörker och somrarnas bländande ljus medan den storslagna naturen omger dem med sina gåtor och hemligheter som aldrig avslöjas. (Något som för övrigt understryks i den svenska konstnären Karin Mamma Anderssons meditativa omslagsmotiv.)

Det är klart att ”Inlandet” kan ges sina symboliska undertoner, likt en nedstigning i ett själsligt landskap med bleknande minnen av en förlorad kärlek. Men det finns ingen anledning att överdriva en sådan tolkning. Framför allt är romanen en alltigenom trovärdig landsbygdsskildring, där Elin Willows ger minsta detalj i vardagen sin exakta betydelse. Varje arbetsmoment i matbutiken får en nästan dokumentär autenticitet. Och det har alltså i hög grad med språket att göra. De korta meningarna fylls oavbrutet med ett mångbottnat innehåll: ”Jag längtar inte bort, jag vill bara inte vara här längre”.

Finns det en väg ut ur ensamheten och tystnaden uppe i norr? Hur länge bär isen för kvinnan som vandrar över den frusna sjön?

Frågorna vibrerar inom mig länge efter läsningen av denna märkliga roman.

Det finns vissa romaner som man vill bosätta sig i. Personerna är så fångslande, miljöskildringen så lockande och händelseutvecklingen så spännande att man ogärna läger boken ifrån sig.

Tomas Janssons Linda (2018) är en sådan roman.

Att Jansson är en skicklig kulturjournalist vet alla som lyssnat till hans inslag i Svenska Yle. Men att han dessutom har en bred, episk berättarådra kommer som en överraskning, även om debuten ”Batman bor inte här längre” (2013) var löftesrik. Nu stiger han vid tämligen mogen ålder fram som en av de främsta finlandssvenska prosaisterna med ett tilltal som väcker djup sympati hos läsaren.

”Linda” är en generationsroman. Vi följer huvudpersonen på en slingrande väg under åren 1985-1999, från barndomen i Helsingfors till studieåren i Åbo, en lång vistelse i Berlin och ett misslyckat försök att anpassa sig till småstadslivet i Pargas. Däremellan görs nedslag i New York, Stockholm och Istanbul – överallt stadsmiljöer som fångas med stark autenticitet. Inte minst imponeras jag av Tomas Janssons förmåga till visuell gestaltning, antingen det handlar om urbana landskap eller skärgårdsvyer. En av handlingens centrala personer är fotograf – och författaren är själv en bildskapare med fotografisk skärpa i valörerna.

Linda är en osäker flicka som bär med sig många besvikelser in i vuxenlivet. Föräldrarna går tidigt åt olika håll, den älskade fadern dör och hon förlorar kontakten med modern. Kvar finns mormodern i sin stora våning likt en klippa i Lindas liv. Och lika viktig är vänskapen med klasskamraten Mia, som förstår vännens problem på ett närmast intuitivt sätt. Präglad av sin uppväxt börjar Linda studera genusvetenskap och utvecklas till en hård feminist, inte sällan bitter i sin analys av ”den manliga blicken”. Hon dras till udda personligheter, som hantverkaren Renberg och filosofen Rasko, ständigt med ett Dostojevskij-citat till hands. I Renbergs vräkiga Plymouth drömmer sig Linda bort till en annan tid, då hon tillsammans med sin far gjorde långa bilfärder i Åbotrakten. I bilens avgränsade värld känns den bistra verkligheten fjärran.

Sin stora kärlek upplever hon i Berlin, där hon under en bohemisk

tid träffar Robert, en mjuk och lite hemlighetsfull kille som för ett ögonblick ger hennes kaotiska liv stadga. Till romanens höjdpunkter hör deras gemensamma vandringar genom Berlin åren efter murens fall och kvällarnas diskussioner på klubbar där rocken ger det självklara bakgrundsljudet. Över huvud taget har musiken en viktig roll i berättelsen; inte för inte ges i efterordet tips om hur texten kan ackompanjeras av låtar på en Spotifylista.

Men Linda kan inte eller vill inte stadga sig. Hon bär på en oro som gränsar till ångest, ett krav på uppbrott. Återkommen till Åbo sjunker hon in i studierna av manssamhällets förtryck och ser en internationell karriär hägra. Samtidigt är hon fortfarande samma osäkra lilla flicka, som snart befinner sig mitt i 30-års-krisen. Visst kan hon drömma om hem och familj, men inser hur svårt det är att anpassa sig till konventionella ideal för den som har upproret i blodet.

Ytligt sett framstår Linda onekligen som en ganska hopplös typ. Ofta bemöter hon vänlighet med ironi, det är som om hon innerst inne inte vågar lita på någon. Med undantag av vännen Mia, som alltid är redo att ställa upp i ord och gärning. När Linda inleder en relation med den gåtfulle Pargasbon Renberg berättar hon inte ens vad hon jobbar med. Hon lever i en märklig bubbla, som om det som sker inom henne inte alls hade någon förankring i världen utanför.

Det här sinnestillståndet beskriver Tomas Jansson med stark empati. Det finns en rörande ömhet i hans sätt att närma sig Linda och hennes vänner. Jag tycker mycket om den närvaro och det vemod som präglar hans text, fjärran från den machostil som hårdföra prosaister emellanåt drunknar i. Och i dessa #metoo-tider blir det nästan en uppenbarelse att läsa en manlig romanförfattare som närmar sig sin kvinnliga huvudperson med sådan förståelse och värme.

Strukturellt sett kunde romanen möjligen ha förkortats en del. Referatet av Lindas avhandling kunde med fördel ha strukits; nu blir det akademiska språket en onödig kontrast till den löpande texten.

Men som helhet är "Linda" en roman som jag faller för, motståndslöst.

Den fjärde berättelsen som jag har fäst mig vid på senare tid når inte samma litterära nivå, men är ändå intressant på många sätt.

Fredrik Lång kan ses som den finlandssvenska litteraturens kameleont.

Man vet aldrig riktigt var man har honom. Han kombinerar den frie prosaistens fantasivärld med ett ovanligt filosofiskt djup; ena dagen ger han ut en äventyrsskildring för att i nästa stund återkomma med en tankebok på hög akademisk nivå. Han har lika nära till den historiska herrgårdsromanen ("Flickorna på Nappari" 2013) som till pamfletten ("Den stora historien" 2014). Inte sällan ger han prov på en satirisk ådra, som påminner om stridskrifter i Strindbergs anda. Han rör sig lika gärna i antikens värld som i nuet: oberoende av tidsperspektiv är själva grunden för texterna samhällskritisk.

Det är alltid spännande, ofta roande, men inte helt oproblemiskt att följa honom.

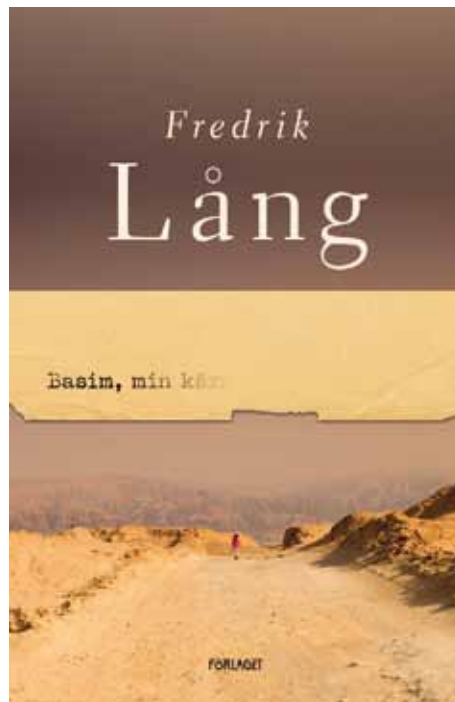
Så är det också i den korta brevromanen *Basim, min kära* (2018), som rent formmässigt har sina rötter i 1700-talet. Rent konkret handlar det om en samling brev som en ung engelsk kvinna skriver till sin älskade, den palestinske matematikern Basim. De har mötts i Oxford och vävts in i en kärlekshistoria som snabbt förvandlas till oro och rädsla. Nu har Basim försvunnit under oklara omständigheter, troligen under ett försök att olagligt ta sig in i Israel. Flickvännen beger sig till Jerusalem, fast övertygad om att hon ska finna sin älskade. Av allt att döma sitter han fängslad, misstänkt för terrorism. Troget skriver hon sina brev och för dem till en polisstation. Om de kommer fram vet hon inte och hon kan aldrig räkna med svar.

Monologen blir ett sätt att söka förklaringar till en i grunden obegriplig tillvaro.

I en efterskrift ger Fredrik Lång något som sägs vara den dokumentära bakgrunden för boken. Han ska ha träffat kvinnan, som kallas Sally, på en guidad tur till Jeriko och hon har anförtrott honom brevtexterna så att han kan verka för att Basim frigges. Om det stämmer, eller om allt sker inom metaromanens ram, kan läsaren inte veta. Och det har inte heller så stor betydelse. Att stoffet innerst inne speglar verkligheten kan ingen betvivla.

Sally disponerar en lägenhet i centrum av Jerusalem med utsikt mot de klassiska platserna; från terrassen skymtar hon Gamla stan, Olivberget och Klippmoskén. Hennes enda sällskap är labradoren Olive och tillsammans gör de långa promenader i staden. Sina intryck formulerar hon i breven, som ger en stark känsla av att uppleva den märkliga förening av ständigt närvarande historia och ett kaotiskt nu som präglar Jerusalem. Här skulle egentligen finnas alla förutsättningar för olika trosriktningar att leva i fred. Men det eskalerande våldet blir själva livsrytmen, den som man tror är en vän förvandlas plötsligt till fiende. Varje åtbörd eller tanke blir en politisk handling.

Sally inser komplikationerna, som fyller henne med förtvivelan: ”Ingen har rätt och alla har rätt”.

Men hon reagerar framför allt mot den förment så liberala staten Israels sätt att nonchalera grundläggande mänskliga rättigheter. Har det gått så långt att israelerna förlorat sin förmåga att känna empati?

I många avseenden präglas vardagen av hopplöshet. Och här förmedlar breven en ytterst stark känsla av närvaro; gatulivets dofter och aningar lyfts fram så att läsaren blir en medvandrare på gatorna. Som komplement till de dagliga nyheterna från krisens Mellanöstern får breven ett pulserande liv mitt i nuets verklighet.

Men Sallys kärlek till Basim är blind, på gränsen till det naiva. Vad vet hon egentligen om hans bakgrund? Kanske hans matematiska forskning kring de algoritmer som styr oss faktiskt kan användas i terroristiskt syfte? Det finns ett nästan thrillerartat inslag i beskrivningen av hennes försök att förstå.

Som skönlitteratur blir ”Basim, min kära” ändå ganska endimensionell läsning, trots efterskriftens förklaringar och textens rent språkliga förtjänster. Breven med sina kärleksfulla ord – likt en modern version av Bibelns vackraste bok, Höga visan – klingar ut i ett tomrum, där mottagarens röst saknas. Och den politiska lösningen lär vi få vänta på länge än.

ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR

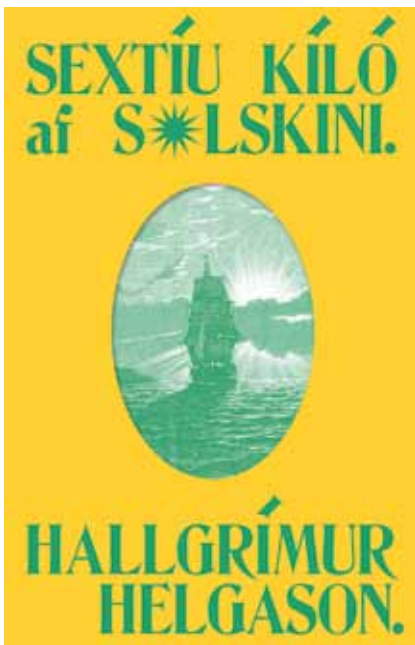
DET FINSTILTA OCH DET DOLDA

Det isländska bokåret 2018

I

Den historiska romanen satte sin prägel på bokåret 2018, vilket den i och för sig har gjort många gånger förr. Mottagaren av Nordiska rådets litteraturpris, *Auður Ava Ólafsdóttir*, (NT-intervjun i *NT* 1/2019) gav ut romanen *Ungfrú Ísland*, som handlar om två unga kvinnor som under det tidiga 60-talet har ambitioner att bli författare, men vars möjligheter är begränsade. Båda är uppväxta på landet och flyttar till Reykjavík. Den ena gifter sig och får barn, och skriver oupphörligt dagbok för att försöka hålla stängen den roll som binder henne vid hemmet, medan den andra är djärvare och försöker få sina böcker utgivna – men i stället erbjuds att delta i en skönhetstävling. Romanens tredje huvudperson är en homosexuell ung man som inte heller han har någon plats i den tidens isländska samhälle. Texten innehåller skarp kritik mot hur samhället formar individens öde genom att nagla fast människor i förutbestämda roller som det är svårt att bryta sig ur.

Sextíu kíló af sólskini av *Hallgrímur Helgason* vann Isländska litteraturpriset, och denna roman utspelar sig ute på landet på norra Island runt 1900. I den

isländska litteraturen finns en lång tradition av historier från landsbygden, en egen genre som Hallgrímur tar upp, samtidigt som han arbetar med idén om islänningen, folkets självbild, med fokus på reflektioner kring vad det är som har format individer och folk, och vilken betydelse det sedan haft för Islands historia. Detta kommer tydligt fram i romanens inledning där en man går över en orörd glaciär, en metafor för ett blankt ark; mannens fotspår blir skrift, ord han markerar på baksidan. Orden bildar så berättelsens spår, folkets historia som nedtecknas i den vita, orörda snön. Här betraktar alltså Hallgrímur, på samma sätt som *Auður Ava*, det isländska samhället genom historiska glasögon.

Livandilíflækur av Bergsveinn Birgisson utspelar sig lite tidigare än Hallgrímurs roman, närmare bestämt sent på 1700-talet, när vulkanutbrott och farsoter härjade så våldsamt på Island att befolkningen snabbt decimerades. I Bergsveinns roman föreslår de härskande danskarna att Island ska evakueras eftersom landet är obeboeligt, och skickar iväg ett antal skepp för att planera denna folkförflyttning. Romanens huvudperson är en ung man som leder projektet, men det visar sig inte vara så enkelt som man kunde tro. "Livandilíflækur" är en historisk fantasi, en sorts kontrafaktisk historia, i likhet med Þórarinn Leifssons och Valur Gunnarssons böcker, "Kaldakol" och "Örninn og Fálkinn" (2017). "Kaldakol" handlar också om en evakuering av Island, men utspelar sig i nutid. Alla dessa böcker behandlar samma tema som hos Hallgrímur och Auður Ava, nationens och folkets tillblivande. Þórarinns roman alluderar mycket uppenbart på den ekonomiska krisen och dess konsekvenser, och trots att de andra böckerna inte gör det lika tydligt, kan man klart se följderna av finanskraschen och girighetskulturen som ledde fram till den i de andra verken, särskilt vad beträffar tonvikten på analysen av vad för slags figur islänningen är.

I *Heklugjá* rör sig Ófeigur Sigurðsson i inte helt väsensskilda trakter. Hans roman går i samma stil som hans förra, "Landvættir" från 2012. Ófeigur rör sig fram och tillbaka i tiden i sin historiska roman, och utforskar folksagor, precis som Bergsveinn, men skildrar också gudomliga krafter och svartkonst av diverse slag, samtidigt som han alluderar på nutida konflikter när huvudpersonerna hamnar mitt i en demonstration i Istanbul.

I alla dessa verk finns många anspelningar på litteratur- och kulturhistoria, och i den självbiografiska romanen *Bókasafn föður míns* går Ragnar Helgi Ólafsson helt enkelt igenom själva litteraturhistorien, parallellt med spekulationer kring bokens situation i dagens värld. Fokus ligger på en privat boksamling – Ragnar Helgis far var förläggare. Ett eget bibliotek, som förr var ett viktigt inslag i varje kultiverat hem, är inte längre någon självklarhet, och romanens underton andas vemod; sorg på grund av faderns bortgång men också saknad efter hemmabiblioteken.

Den historiska romanen utnyttjades även av kvinnor för att skildra olika kvinnoöden, till exempel i *Benný Sif Ísleifdóttirs* roman *Gríma* och *Manneskjusaga* av Steinunn Ásmundsdóttir. I den senare skildras en kvinna som var utvecklingsstörd men ändå levde ett betydelsefullt och anmärkningsvärt liv. I *Katarínarsaga* av Halldóra Thoroddsen avhandlas den så kallade flower power-kulturen, inte minst hur stora ideal förvandlades till hyperkapitalism som sedan ändade med finanskrasch.

Den mest gripande historiska skönlitterära texten under 2018 är dock inte samhällskritisk, utan en berättelse om en sjöresa. Kortromanen *Stormfuglar* av Einar Kárason handlar om strapatser på ett iskallt hav och bygger på en verklig händelse, ett skeppsbrott som ägde rum 1959. Einar Kárason är känd

för sin berättartalang och sitt arbete med den isländska berättartraditionen. Textens handling är enkel: Trålfiskaren Máfur RE 335 ligger och fiskar vid Newfoundland. Efter att ha fyllt båten med kungsfisk styr man kosan mot land men överraskas av ett häftigt oväder. Båten fylls med is, väderförhållandena är sådana att havsvattnet fryser till is i samma ögonblick som det sköljer över relingen. För att hålla sig flytande måste manskapet hacka loss isen, vilket inte är någon enkel uppgift under dessa omständigheter. Det här är ett klassiskt episkt motiv som det skrivits långa romaner om. Just därför blir det så effektivt att använda sig av det kortare novellaformatet. Trots berättelsens begränsade omfång lyckas Einar ändå måla upp en bred bild av livet på sjön: båtar som har kontakt med varandra och samtalar via telegram, känslan av närvaro och samhörighet trots all konkurrens. Berättelsens huvudsakliga fokus ligger dock på naturens rasande kraft och båtens utsatthet i ovädrets käftar.

II

Kriminalromaner fiskar ofta i historiska vatten. *Erfðaskráin* av Guðrún Guðlaugsdóttir är författarens hittills bästa bok och handlar om ett brott i det förflutna i en liten by på landet där ett äldre syskonpar bor. Även om *Porpið* av Ragnar Jónasson utspelar sig i nutid ligger det något gammaldags över denna berättelse om en avlägset belägen by, ett litet samhälle som ruvar på många hemligheter. *Marrið í stiganum* är Eva Björg Ægisdóttirs första kriminalroman och utspelar sig på Akranes. Där hittas en död kvinna på stranden, och liksom så många gånger förr i deckarlitteraturen ligger gåtans svar gömd i det förflutna, inte bara mysteriet med den döda kvinnan. Även den kvinnliga polis som just börjat sin tjänst i byn bär på en hemlighet. *Svik* av Lilja Sigurðardóttir och *Krýsuvík* av Stefán Máni är båda samtidsberättelser. Liljas roman är en snyggt uppbyggd skildring av ett brott, med inslag av politiskt spel och dess fula baksidor, medan Stefán Mánis bok är en actionroman från Reykjavíks undre värld med ockulta inslag där Hörður Grímsson innehar huvudrollen.

Brúðan av Yrsa Sigurðardóttir är en modern skräckberättelse där polisen hittar mystiska likdelar man går bet på att härleda, plus att en sargad docka (isl.: brúða) följer med fyndet. Polisen Huldur har som vanligt problem i kommunikationen med sin kvinnliga chef, och dessutom lyckas han dåligt med att göra intryck på Freyja. Hon å sin sida arbetar för polisen på grund av en pojke som anmält en tjänsteman i barnavårdsnämnden för sexuella övergrepp.

En docka förekommer också i Arnaldur Indriðasons nya roman, *Stúlkan hjá brúnni*. Boken inleds med att en ung man finner en död flicka i Tjörnin i Reykjavík. Året är 1961 och inte långt därefter får den 12-åriga Eygló en syn där hon ser vålnaden av det döda barnet som tycks leta efter något. Därefter förflyttas läsaren snabbt till samtiden, där den pensionerade polisen Konráð

blir i det närmaste tvingad att bistå ett förnämt par i sökandet efter sin dotterdotter som är narkoman. Detta blir början till en händelseutveckling som bland annat väcker upp Konráðs minnen av sin fars levnad och död. Fadern var en falsk andeskådare som mördades när Konráð var några och tjuugo år gammal. Vissa av de här minnena har kopplingar till Eygló som nu är i 70-årsåldern. Hon är dotter till den man som Konráðs far samarbetade med och som faktiskt hade spiritistiska förmågor, vilka han dock missbukade. Förmågan har gått i arv till dottern. Eygló berättar om den döda flickan för Konráð, och ber honom gräva i detta gamla fall. Arbetet med sökandet efter förklaringen till de två flickornas öden flätas så in i Konráðs egna försök att lösa fallet med det uppklarade mordet på hans far.

III

Konsten är ämnet för *Gyrðir Elíasons Sorgarmarsin* som handlar om en man som har förlorat fotfästet i livet och flyttar ut på landet. En stor del av berättelsen upptas av mannens musikintresse. Han komponerar massor av musik utan att ge ut den och söker inspiration i alla möjliga sorters ljud i den yttre miljön, men särskilt i fågelsång. Det här är Gyrðirs tredje bok om konstnärer, "Sandárbókin" (2007) handlade om en bildkonstnär och "Suðurglugginn" (2016) om en författare. Alla verken kännetecknas av Gyrðirs speciella humor blandat med funderingar kring konstens roll i det moderna samhället.

Konst och lidande, men mer specifikt språket och orden, är temat i *Sigríður Hagalín Björnsdóttirs* andra roman, *Hið heilaga orð*. Två unga kvinnor får barn med samme man, en velig filmmakare, och bestämmer sig för att göra sig kvitt honom och istället slå sina påsar ihop. Barnen visar sig bli totalt olika varandra, flickan blir extremt intelligent med ett enastående minne för allt hon läser. Pojken, däremot, är dyslektiker och har det svårt i skolan. Å andra sidan är han social och populär, medan flickan är tyst och inbunden. Deras historia berättas parallellt med att brodern letar efter systemen i New York. Hon har plötsligt lämnat sin man och sitt nyfödda barn och är försvunnen.

Sverrir Norland gav ut fem små böcker i en "knippa": tre korta romaner, en novellsamling och en diktsamling. Av dessa är *Manneskjusafnið* den mest intressanta. Där berättas om ett tvillingpar som är olika som natt och dag. Den ene är blyg och tillbakadragen och den andre en ambitiös idrottsman. De uppfostras av sina morföräldrar och morfadern lär den blyge att tälja pyttesmå skulpturer av människor, och visar honom två sådana som föreställer brödernas föräldrar. Till slut formar sig en hel liten samling figurer. Berättelsen är mycket vacker, en känslig skildring av sorg och av konstens många ansikten.

Listamannalaun av *Ólafur Gunnarsson* handlar också om konsten, som titeln anger ("Konstnärslön"), och också om konstens många belöningar, både dem som myndigheterna utdelar och de belöningar som konstnärer själva

väljer, eller som blir deras öde. Berättelsen är en självbiografisk memoar som handlar om konstnären Alfred Flóki och författarna Dagur Sigurðarson och Steinar Sigurjónsson, förutom Ólafur själv. Även andra konstnärer omtalas i denna minnesvärda bok om snilleblixtar, supande, konst och missade chanser.

Pórdís Gísladóttir har tidigare gett ut diktsamlingar och barnböcker, men *Horfið ekki í ljósið* är hennes första roman. Berättelsen är en sorts stämningsbild från 70- och 80-talen och skildrar en flickas uppväxt, i synnerhet hennes förhållande till mormodern under vistelser där.

Huvudpersonen i *Krossfiskar* av *Jónas Reynir Gunnarsson* är en ung man som är alldeles vilse i tillvaron. När en gammal skolkamrat hör av sig med anledning av ouppgjorda kontroverser i det förflutna, mister han orienteringen ännu mer. I viss mån är temat detsamma som i Jónas förra bok, "Millilending" (2017) men här skymtar variationer på temat fantasi blandat med känslan av att sitta fast i något tröstlöst oändligt.

Unga kvinnors liv är ämnet för två romaner skrivna av systrarna *Júlía Margrét* och *Kamilla Einarsdóttir*; båda döttrar till författaren Einar Káason. I *Drottningin á Júpíter* berättar Júlía Margrét om en ung kvinna som inte riktigt har kontakt med verkligheten, uppfostrad som hon är av en sinnessjuk mor. Berättelsen hoppar mellan realistiska beskrivningar av flickan som inte hittar fotfäste någonstans, och den sagovärld som mor och dotter byggde åt sig. Kamillas *Kópavogskrónika* är en pigg och komisk berättelse om hur livet har gestaltat sig för en ung kvinna som aldrig ville ha någon dotter, men ändå tillägnar henne sin levnadssaga som mest består av skildringar av hennes förhållande till män och krognätter.

Novellen är en litterär form som blir allt populärare. *Guðrún Eva Mínervudóttir* målar upp kärlekens olika ansikten, dock huvudsakligen dess negativa sidor, i *Ástin Texas*, och i *Kláða* skildrar *Fríða Ísberg* också ett spektrum av olika slags kärleksförhållanden, jämte helt vardagliga händelser. Berättelserna har det gemensamt att de skapar en känsla av någon sorts oro eller irritation, som också titeln "Kláða" – "Klåda" – antyder. *Ég hef séð svona áður* är *Friðgeir Einarssons* andra novellantologi. Hans berättelser är ofta ganska komiska beskrivningar av det hypernormala som eskalerar till någon sorts absurditet. Några av novellerna är dock allvarligare, som berättelsen om en far och son som försöker handskas med hustruns självmord.

IV

*Hildur Knútsdóttir*s roman *Ljónið* är skriven för ungdomar, men liksom fallet är med så många bra ungdomsromaner är den inte mindre trevlig läsning för alla oss andra. Berättelsen börjar med att Krífa nyss har flyttat till Reykjavík från Akureyri efter händelser där som inte förklaras förrän en bit in i handlingen. Hon ska börja på gymnasiet och lär känna en tjej som bor i ett hus där det

verkar spöka. I den fantasyberättelse som utvecklar sig, upptäcker väninnan ett hemligt skåp i sitt rum och hittar där ett skrin där det ligger ett foto av en flicka som efter närmare efterforskningar visar sig vara väninnans gammelmöster, en flicka som försvann när hon var tolv år. Sedan dess har ingen i familjen pratat om henne. Flickorna bestämmer sig för att gräva i saken och skriker till verket med stor rådighet. Den delen av berättelsen ger trevliga associationer till böcker från förr där ungdomar löser olika mysterier.

Fantasygenren har glädjande nog stärkt sin ställning inom den isländska litteraturen, bland annat tack vare Hildur Knútsdóttirs tidigare böcker "Vetrarhörkur" och "Vetrarfrí". "Ljónið" är den sortens fantasybok som står med båda fötterna i en vardaglig verklighet med inslag av händelser som inte kan förstås på något logiskt sätt.

Liksom tidigare använder sig *Emil Hjörvar Petersen* av isländsk folktro och gudamyter och blandar det med en samtida verklighet i sin berättelse *Nornasveimur*, som är den tredje i raden i en serie som inte bara är fantasy utan också kriminalhistorier.

Alexander Dan är sångare och låttextskrivare i black metal-bandet Carpe Noctem, och gav 2015 ut fantasyromanen "Hrímland", där också han använder sig av isländsk folktro. I romanen *Vettir* rör han sig i samma trakter, men på ett helt annat sätt. En ung man bor för sig själv i centrala Reykjavík, jobbar på ett bibliotek och på ett gruppboende för rörelsehindrade. Han är en

ensamvarg och upplever inte mycket mening med tillvaron. Staden är full av turister som låter sig ledas runt i grupper för att lyssna på historier om alver och andra övernaturliga väsen. Det här påminner starkt om dagens isländska verklighet, med den blomstrande turismen. Denna vardaglighet får dock ett annat ansikte när det visar sig att staden i själva verket är full av alla möjliga slags övernaturliga varelser och fenomen som både är besynnerliga och hotfulla. Invånarna gör allt de kan för att inte låtsas om vättarna, trots att turisterna kommer speciellt i syfte att "uppleva" dem. De kan dock inte se dem, det framkommer att de är osynliga för alla utom för dem som bott tillräckligt länge i landet.

V

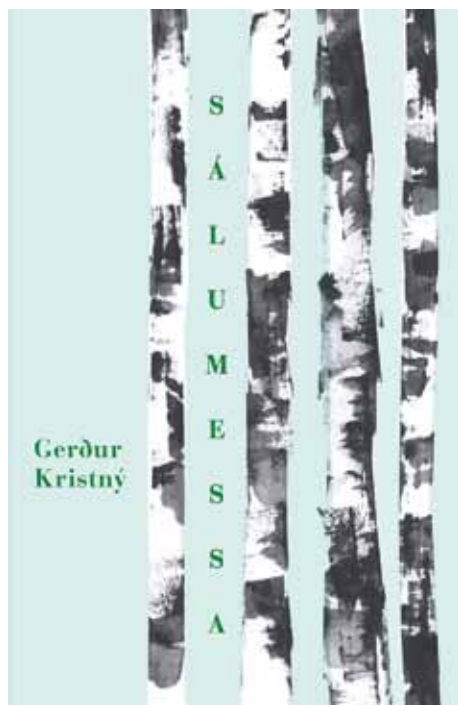
2018 var året då hbtq-litteraturen blev ordentligt framträdande. *Þorsteinn Vilhjálmsson* gav ut *Hundakæti: dagbækur Ólafs Davíðssonar 1881-1884*, som skildrar Ólafurs och hans vänners homosexuella kärlek. *Eiríkur Örn Norðdahl* omvandlade pjäsen *Hans Blær* till en roman, där en individ utan kön uttrycker sig skoningslöst om varierande och känsliga samhällsfrågor. *Fríða Bonnie Andersen* debuterade som romanförfattare med *Að eilífu ástin* som skildrar kärleken mellan två kvinnor under åren efter kriget. Den ena av dem har utbildat sig utomlands och där lärt känna ett mer mångfacetterat liv, den andra kommer från en borgerlig familj och förväntas gifta sig ståndsmässigt. Deras förhållande är därför mycket komplicerat, inte bara därför att det måste vara osynligt och stå utanför alla tidens sociala normer.

Hin hliðin av *Guðjón Ragnar Jónsson* är en samling mikronoveller som tillsammans utgör en exposé över 80-talets tidsanda då homosexualitet började bli mera framträdande i det isländska samhället. Här berättas bland annat om ett uteställe på Laugavegur 22 dit homosexuella män sökte sig och som har en strålgångsomgiven plats i det isländska nattlivets historia. Stället är fortfarande en dansklubb för hbtq-folk. *Guðjón* skildrar såväl komiska som sorgliga händelser. Förutom att detta var en tid då homosexualitet blev alltmer accepterad, var det också den tid då aids tog livet av många.

Eva Rún Snorradóttirs diktsamling *Fræ sem frjövga myrkríð* handlar om kvinnor och sexualitet. Vissa av dikterna beskriver idogt karlaggande och supande, inte minst under utlandsresor. Detta är *Eva Rúns* tredje bok. Hon arbetar också vid teatern vilket märks tydligt i hanteringen av iscensättning och replikskiften och känslan för dramatiska ögonblick och konflikter.

VI

I diktsamlingen *Rof* skildrar punkaren och rockmusikern *Bubbi Morthens* sexuella övergrepp han utsattes för som barn. Det här är hans tredje diktsamling. *Bubbi* är förstås tidigare känd för sina låttexter och de två tidigare diktsamlingarna var mera i linje med dem, men här hittar han en ny röst i beskrivningen av de konsekvenser övergreppen fick för honom som liten. *Sálumessa* av *Gerður Kristný* handlar också den om sexuella övergrepp och bygger på en intervju med en ung kvinna *Gerður* gjorde under sin tid som journalist. Kvinnan beskrev de övergrepp hennes bror hade begått mot henne. Hon tog senare sitt liv. "*Sálumessa*" är skriven på kvinnans vägnar, och är både vacker och gripande läsning. Dikterna är korta och koncisa i likhet med poetens tidigare dikter, och samspelar med *Gerðurs* tidigare verk om könsrelaterat våld, "*Blodhov*" (2010), "*Drápa*" (2014) och biografien "*Bilden av pappa*" (2005).

Haukur Ingvarsson tar sig an ett annat slags våld i sin bok *Vistarverur*, nämligen miljöförstöring. Ordet "vistarvera" ("boplat", "viste", "hem") har konnotationer till både platser och människor, och kan också associeras till "tilvist" ("existera"). Dikterna kännetecknas av funderingar kring kopplingen mellan det materiella och det andliga, med tonvikt på den helhet de bildar. Diktartaget är ibland som en sorts spöke i sin egen tillvaro, han funderar över sitt förhållande till miljö och sin egen självbild, och uppmärksammar såväl stora som små frågor.

Steinunn Sigurðardóttir och *Þórarinn Eldjárn* bekänner sin kärlek till språket i sina nya böcker

av *Að ljóði muntu verða* och *Vammfirring*. De tillhör båda den generation poeter som på sin tid omformade den isländska poesin, och gör det än. Steinunns dikter är rena, vackra och känsloladdade, ofta med en finurlig, komisk underton, och Þórarinn är en mästare på att hantera språket på ett sådant sätt att det verkar enkelt, men när man tar en närmare titt gömmer sig i raderna oändliga tolkningsmöjligheter och stor espri.

Sigurbjörg Þrastardóttir har gett ut ett stort antal diktsamlingar där hon arbetat med ett bestämt tema, och den här gången riktar hon blicken mot djur. *Hryggdýr* handlar i stor utsträckning om djuret människan och hennes påhitt, och liksom i tidigare verk har Sigurbjörg en förmåga att sätta fingret på bisarra situationer och se saker och ting med fräsch blick.

Kvinnans situation står i fokus för *Linda Vilhjálmsdóttirs Smáa letrið*. Denna diktsamling är ett särdeles gott exempel på en lyckad sammansvetsning av samhällskritik och konstnärlig skaparglädje. Linda har bakom sig ett varierat författarskap, huvudsakligen som poet, men hon har också skrivit romanen "Lygasaga" (2003), en av de många intressanta texter som befinner sig på gränsen mellan roman och självbiografi. Titeln "Smáa letrið" ("Det finstilta") alluderar på att kvinnans roll ständigt skrivs med liten stil, det finstilta, det som står längst ner på sidan, i randanmärkingar eller är dolt eller helt enkelt utsuddat. Det finstilta ger också associationer till tvivelaktiga kontrakt och får

SMÁA LETRIÐ
linda vilhjálmsdóttir

då en annan betydelse, för i det finstilta gömmer sig ofta viktig information som blir avgörande när kontraktet ska uppfyllas. Om man utvecklar denna liknelse kan man se titeln som en metafor för det ”kontrakt“ som sluts mellan könen, där kvinnorna göms i det finstilta. Lindas dikter kännetecknas både av smärta och humor, självrannsakan blandas med minnen av mödrar och mor- och farmödrar, och till sist med hård kritik av den manliga självupphöjelsen.

Det är anmärkningsvärt att så många nya röster har trätt fram i den isländska litteraturen, samtidigt som mer etablerade författare fortsätter ge ut starka texter. Den homogena vy som ofta har kännetecknat det isländska litterära landskapet tycks hålla på att ge vika för större variation, både vad gäller innehåll och angreppssätt, förutom det faktum att författarna på intressanta sätt tar tag i olika slags problematik i samtiden och det förflutna.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HANS H. SKEI

NOEN LYSPUNKTER I ET HELLER GRÅTT ÅR Litteraturen i Norge i 2018

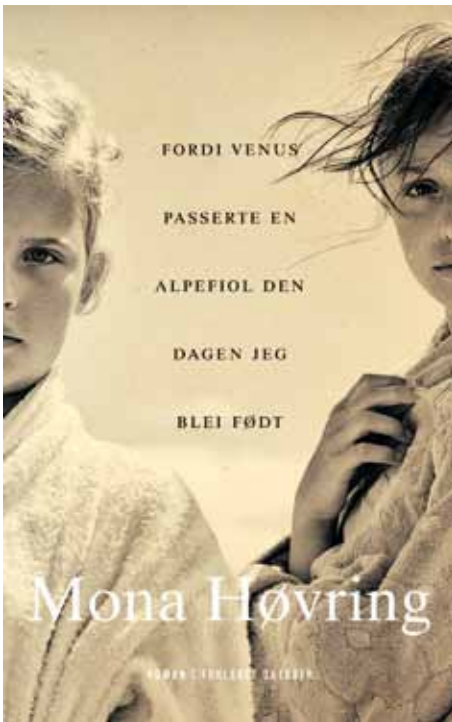
I konkurranse med andre medier ser den trykte boka ut til å tape terreng. Det gjelder jevnt over for skjønnlitteraturen som gis ut i Norge nå, og nedgangen er mest merkbar for oversatt skjønnlitteratur. Yngre generasjoner av lesere bruker mer tid på mobil og nettbrett og er aktive i sosiale medier. Det går ut over lesning, slik det går ut over tradisjonell TV – en gang fryktet som bokas verste konkurrent. Lydbøker, elektroniske bøker og strømmetjenester har i alle fall ikke foreløpig kompensert for nedgangen i boksalg, og det må antas at færre leser bøker nå enn før, men også at det finnes mange som leser svært mye. For oss som tror at gode bøker – først og fremst skjønnlitteratur – kan gi ny forståelse, utvide ens horisont, gi glede og opplevelser vi ikke vil være uten, handler det om å formidle gleden og rikdommen i litteraturen videre. Det er en viktig oppgave å insistere på at lesning er viktig, si fra om gode bøker og forklare hvorfor de er gode og viktige. God litteratur minner oss på mye av det som vi ikke visste vi hadde glemte; tar oss med til nye steder, gir oss innsyn i levd liv før og nå, utfordrer vår selvforståelse og de normer samfunnet vi lever i bygger på. Det finnes bøker som kan forandre ens liv – enkelte kritikere har hevdet at bøker kan gjøre oss til bedre mennesker. Det er uansett berikende og belærende å lese gode bøker, og noen ganger kan det være vel verdt å lese bøker som er lett tilgjengelige, som underholder og gleder uten å ta opp de store spørsmålene. I norsk litteratur er det særlig de beste kriminalromanene som både i kraft av spenning, miljøtegnning og gjenkjennelige mønstre fortjener å omtales i en årsoversikt. Den øvrige populærlitteraturen – som oftest i lange bokserier – har sine trofaste lesere og skal ikke nedvurderes, men noen plass i en årsoversikt som denne, har den ikke.

Ellers var det ingen store litterære debatter i løpet av året, selv om diskusjonen om «virkelighetslitteraturen» fortsatte. En ny forfatterforening, stiftet av misfornøyde forfattere med flere bøker bak seg uten å bli funnet verdige til medlemskap i Den norske forfatterforening, kom i stand. Noen forfattere flyttet over til et nyetablert forlag med sterk kapital i ryggen, men så langt ser det ut som det først og fremst er krimallitteratur det satses på. Ellers er alt ved det gamle, selv om både lydbøker, elektroniske utgaver og strømmetjenester nå er en del av bokbransjen som alle aktørene må forholde seg til.

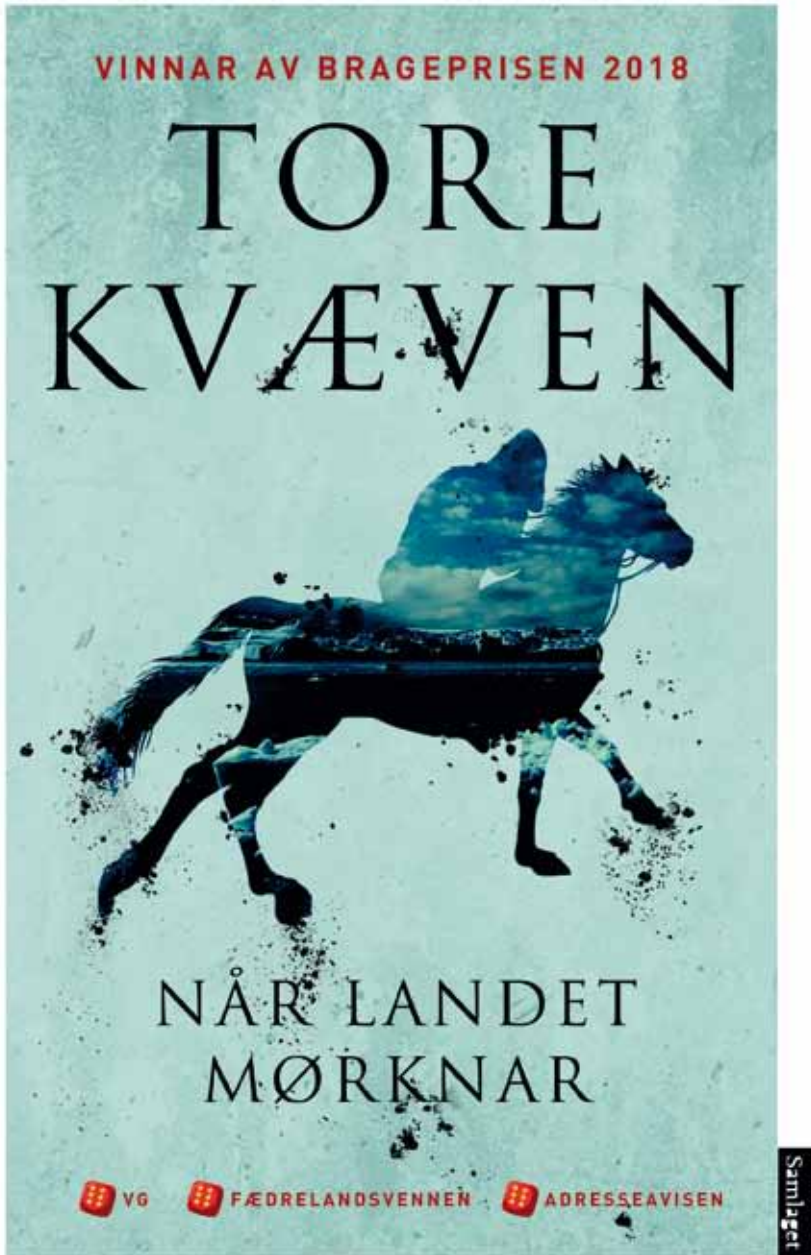
Mange litterære priser

For et enkelt år er prisene som gis til «årets beste bok» i ulike kategorier, viktigst å nevne. De store prisene – her kan nevnes Sult-prisen (Gyldendal), Aschehoug-prisen og Dobloug-prisen – er belønninger for hele forfatterskap og dermed ofte uten at mottakeren er ute med ny bok det året vedkommende får prisen. I 2018 var det likevel slik at de to vinnerne av Dobloug-prisen som Svenska Akademien er ansvarlig for, men som en norsk komité tar seg av når det gjelder norske forfattere, begge var ute med bøker i 2018: *Vigdis Hjorth* og *Helge Torvund*. Bøkene blir omtalt nedenfor.

Den eldste av de årlige prisene, delt ut siden 1950, er Kritikerprisen som medlemmene i seksjon for skjønnlitteratur i Norsk kritikerlag deler ut. Det er nok slik at Brage-prisen som ble etablert i 1990 har høyere status innenfor den litterære institusjonen, men dette blir nok sett ulikt på – ikke minst blant forfatterne. Så kan man også tenke seg at Bokhandler-prisen rager høyt, mens det også utnyttes i reklame og markedsføring om en bok blir nominert til Nordisk Råds litteraturpris. En annen pris, avgrenset til bøker innenfor sjangeren «kriminal-litteratur», får også mye oppmerksomhet – ikke minst fordi prisen består av en delvis forgyllt ekte revolver – kjent som «Den gylne revolver» som tildeles årets beste kriminallitterære arbeid.

Hvilke forfattere og bøker fikk så disse prisene. Kritikerprisen gikk til *Mona Høvring* for romanen med den besnærende tittelen, *Fordi Venus passerte en alpefiol den dagen jeg ble født*; Brageprisen gikk til *Tore Kvævens* mektige epos fra Grønland på 1200-tallet, *Når landet mørkner*; Bokhandlerprisen gikk til *Simon Strangers* halvt-biografiske roman *Leksikon om lys og mørke*. Nominert til Nordisk Råds pris ble *Eldrid Lundens* gedigne diktsamling *Det er berre eit spørsmål om tid* og en selvbiografisk levnetsbeskrivelse – *Jan Grues Jeg lever et liv som ligner deres*. Beretningen må betraktes som sakprosa uten litterære grep, og blir ikke omtalt nedenfor. Rivertonprisen gikk til *Unni*

Lindells Dronen, mens *Brit Bildøen* fikk Nynorsk litteraturpris for romanen *Tre vegar til havet*. Så godt som alle disse bøkene blir omtalt nærmere nedenfor, slik en rekke av de nominerte til de samme prisene blir. Med noen viktige unntak finner vi de fleste av de beste norske bøkene i 2018 på listene over prisnominerte; noe annet ville vært merkelig selv om det ikke alltid er like lett å enes om hva som er god litteratur.

Romanserier

I norsk litteraturhistorie finner vi utallige romanserier i tre eller flere bind, og tradisjonen er høyst levende også i dag. I 2017 avsluttet Edvard Hoem sin serie om forfedre som enten emigrerte til Amerika eller slo seg fram i slit og armod på små bruk i gamlelandet, mens Jon Michelet i 2018 avsluttet sin serie om «Skogsmatrosen» og krigsseilerne under andre verdenskrig med sjettede bind av det storslåtte eposet *En sjøens helt*. Siste bind har fått undertittelen *Krigerens hjemkomst*. Krigen går mot slutten her hjemme, men i Stillehavet kjempes det fremdeles, og Halvor, «Skogsmatrosen», vender først hjem i september 1945 etter nesten seks år på sjøen. En ny kamp venter – kampen for å få utbetalt hyre sjøfolkene har til gode og som står i hemmelige fond. Det er kamp som sjømenene taper, og med alle traumene fra krigshandlingene, er det alt annet enn enkle liv krigsseilerne får i et befridd Norge. Michelet – også kjent som en av våre fremste krimforfattere – fullførte storverket på dødsleiet – han døde i april 2018.

To andre romanserier av helt ulikt slag og format skal også nevnes. Først *Lars Saabye Christensens Byens spor*, der bok nummer to kom i 2018 med undertittelen *Maj*. Første bind inkluderte Maj's ektemann, Ewald, i tittelen, men nå er Maj blitt enke i ung alder. Hun overtar på sett og vis mannens jobb i et reklamebyrå, og viser seg ikke overraskende å være dyktigere enn sine mannlige kollegaer. Men hun er alene, med ansvar for barna Jesper og Stine, og med en kjærlighetshunger som fører til sterke og dramatiske hendelser. Ved siden av Maj's skjebne som tett og detaljert følger det som skjer i byen rundt henne og i tiden som er tidlig 1950-tall, er sønnen Jesper en sentral person. Han spiller piano og viser seg å være svært talentfull, inntil et avgjørende møte som avslutter romanen. Kameraten hans, Jostein, har også en viktig birolle, slik den mystiske Bjørn Stranger er med på godt og vondt i ytterkanten av en strålende beretning som avsluttes med Kong Haakons død i slutten av september 1957. Som i første boka om Maj og hennes verden, spiller sanitetsforeningen hun er med i, en viktig rolle, både som hjelper for de trengende og som moralens vokter om det trengs.

Det forventes et tredje og avsluttende bind fra Saabye Christensen i 2019, men det er likevel ikke for tidlig å si at forfatteren av store romaner som «Beatles» og «Halvbroren» da vil ha fullført en romantrilogi av usedvanlig høy kvalitet.

Storslått på helt annet vis er romanserien som *Ketil Bjørnstad* skriver på, og som i 2018 var kommet til 1990-tallet. *Verden som var min* har gått fra 60-tallet i store og omfangsrike bøker for hvert ti-år. De følger multitalentet som er forfatteren og fortelleren i bøkene – Bjørnstad er både stjernepianist, komponist og skjønnlitterær forfatter – og stiller den personlige eller private sfæren opp mot det som skjer i den store verden. Det er nærmest som om et tidshjul ruller og går bak hverdagsbegivenhetene som på 1990-tallet blir større og viktigere på begge plan. Forfatteren flytter tilbake til Oslo, og reiser mer omkring og ser mer av verden enn før. Kjærlighet og sorg og sinne gir fortellingen ekstra temperatur. Verden er i dramatisk forandring gjennom dette tiåret, der både oppløsningen av Sovjetunionen, Balkan-krigene, EU-kampen her hjemme, står sentralt. Men her er også god plass for prinsesse Dianas død, riksrettssaken mot president Clinton, og drapsforsøket på forfatterens forlegger, William Nygaard.

Med boka om 1990-tallet har Bjørnstad løftet sin bokserie til et høyere nivå enn før. Dette er erindringslitteratur på sitt beste fordi forfatteren bedre enn i de tre foregående bøkene makter å koble mellom det nære og det fjerne, for slik å vise kva som påvirker, styrer og til slutt former et menneske som mer åpent enn før går inn i sin tid.

Prisvinnende romaner – inkludert de nominerte

Så til de romanene som ble belønnet med priser i 2018. Først *Mona Høvrings* roman med den usedvanlige og forførende tittelen *For di Venus passerte en alpefiol den dagen jeg ble født*. Språklig er romanen både raffinert og elegant når den etablerer et vanskelig forhold mellom to unge søstre som forsøker å finne ut av det med hverandre etter at den ene nettopp er utskrevet fra et nervesanatorium. Det er ingen alpefioler der de er, men de befinner seg i en norsk fjellbygd. De to søstrene er helt ulike, og det som engang var hengivenhet, er nå avstand og usikkerhet. Spenningen ligger i om dette kan bøtes på, og romanens styrke er i tillegg til den språklige fremstillingen det usikre og uavklarte også når fortellingen slutter. De fleste anmeldere var mer enn begeistret for denne romanen, og kanskje var det slik at kvinnelige kritikere var mest begeistret på grunn av den innsikt i kvinnesinn som fremkommer og de tilløp til analyse som ligger under teksten.

Mona Høvrings roman fikk altså Kritikerprisen for 2018, i konkurranse med tre andre nominerte til prisen: *Per Pettersons Menn i min situasjon*, *Trude Marsteins Så mye hadde jeg* og *Gunnar Wærness' Venn med alle*. Noen få ord om to av disse bøkene; Wærness blir omtalt senere. Per Pettersons «Menn i min situasjon» følger igjen Arvid Jansen, fraskilt, alene og ensom, på vei fra bar til bar i Oslo eller alene på veiene innover mot Arvika. Spørsmålet er hvorfor han er kommet i en slik situasjon, hvordan han kan være til hjelp for eks-kona og, ikke minst, den eldste datteren. I forhold til Pettersons beste

og prisbelønte bøker – som «Ut og stjele hester» og «Jeg forbanner tidens elv», er denne romanen på det jevne, uten det vanlige drivet, men med noe av smerten vi kjenner til fra før. Trude Marsteins bok har et spennende opplegg i og med at vi følger Monika da hun er 13, 27, 37, 46 og 52 år gammel – og altså kan se tilbake på levd liv og lengsler fra et punkt der hun er godt voksen og kanskje har nådd en viss livsvisdom? Det er blitt en god roman som nesten sømløst vever sammen de ulike livsfasene, ser på lidenskapen og kjærligheten, tapet og sorgen, de mange møter mennesker i mellom som utgjør et liv, og som sjelden blir til en helhet i våre egne fortellinger om våre liv. Men her nærmer det seg en forståelse av sammenhenger, selv om de må konstrueres i ettertid.

Brage-prisen for beste skjønnlitterære bok gikk til *Tore Kvæven* for romanen *Når landet mørkner*. Det er et mesterverk av helt uvanlig kaliber, en roman man knapt kunne tenke seg skulle bli skrevet i vår tid, i et levende, poetisk og malmløst språk – litt gammelmodig nynorsk – som ikke bare gir farge og tone til den dramatiske handlingen, men helt konkret bidrar til å understreke de brå skiftene i alt som rører seg under en ugjestmild himmel. Handlingen er lagt til ei utbygd på Grønland i året 1293, og mange av forutsetningene for en slik fortelling ligger i islendingesagaene og i forståelsen av tradisjon og levemåte ikke altfor lenge etter kristninga av land og folk. Noen offer ennå til de gamle gudene, og ætta og alle æresprinsippene som følger med den, rår fremdeles grunnen. Slik blir det blodhevnens fryktelige og uomgjengelige lov som gjør at det mørkner, at lys slukkes, at mennesker drepes, og et samfunn er på randen av utryddelse. Forsonende og håpefullt kan det være underveis, som når hovedfiguren som vi følger fra gutt til voksen mann, Arnar Viljalmsen, ror båten gjennom Guds urørte natur:

Han rodde i klokkelyngfarga lyse netter og i dagar like glitrande som dropane som fall frå åreblada. Ei natt sov han i båten, og om morgonen sumde der ringsel og ender jamsides med han, og han kjende seg som det fyrste menneske i dette landet. Som landnåmsmannen som hadde funne ei verd der ingen før han hadde vore.

Etter at det meste av handlinga er over, plasserer forfatteren stjernehimlen over de små menneskene i en fjern fortid, de som snart skal bli borte for godt og som bare kan gis nytt liv om noen skriver bøker som dette:

Sett høgt ovanfrå, frå himmelen som omslutta dei alle, var menneska som stod her, i denne fjerne fjordbotnen, i eit land som resten av verda skulle gløyma, så forsvinnande små at deira liv og gjerningar syntest vera likegyldige. Som strå i vinden i ei tid der alle strå skal visna og vinteren skal koma.

Og likevel var kvart og eitt av desse menneska, i sjel og sinn ei verd fannande vidare enn den himmelen dei på denne dagen, medan vindane ganske langsamt byrja ta seg opp, levde under.

Slike passasjerer er likevel uvanlige, for det meste i romanen er dramatisert handling og skildring av slit og strev, kamp og strid, under en stadig hardere himmel. Det åpner med en fenomenal skildring av hvalrossjakt der Arnar får vist seg fram, og etterpå møter han ungjenta Eir. Mellom dem oppstår noe som skal følge oss gjennom hele romanen, og som på intrikat vis veves sammen med karaktertrekk hos Arnar, den gamle gudetroen, ættestolthet og misunnelse til det som fremstår som uavvendelig skjebne. Parallelt følger vi også livet i naturen og blant dyrene, der noe av striden utvilsomt peker frem mot det som skal skje mellom menneskene.

Det er umulig å yte denne romanen rettferdighet i en kort omtale, og kanskje er språket så avgjørende at enhver oversettelse til glede for andre lesere for eksempel i de nordiske land, vil måtte bli svakere enn originalen.

Mer enn velfortjent fikk denne romanen Brageprisen for 2018, i konkurranse med tre andre nominerte: *Maria Kjos Fønns Kinderwhore*, Trude Marsteins «Så mye hadde jeg som er omtalt ovenfor», og Gunnar Wærness' «Venn med alle» – en diktsamling med tekster som veksler mellom det lyriske og det prosalyriske og mer fortellende. Samlingen grupperer diktene i seks «bølger», og alle diktene er tidfestet, noen med dato, i perioden mellom 2012 og 2017. Lett eksperimenterende og lekende tilbyr denne samlingen trivelige leseopplevelser. Det kan man ikke si om Kjos Fønns «Kinderwhore» som forteller en vond historie om seksuelle overgrep, døpmissbruk, et ødelagt liv, før det mot slutten finnes glimt av håp for den ødelagte unge kvinnen fordi en annen kvinne ser henne og er glad i henne. Alt det har hun savnet fra tidlig barndom, for her handler det om en mor som ikke tar ansvar og om en av hennes mange menn som misbruker datteren, men som, mange år etter, blir straffet. «Kinderwhore» er en rå og brutal fortelling, av en ung forfatter med utvilsomt talent.

Så til *Simon Strangers Leksikon om lys og mørke* (Bokhandlerprisen), som høstet strålende kritikker da den kom ut, men som denne leser ikke

helt deler begeistringene for. Til det er for mye materiale utvendig og synes innlånt fra andre kilder – ikke minst gjelder det avgjørende deler av historien om Henry Oliver Rinnan. Bokens styrke er derimot det jødiske perspektivet, historien om Komissar-familien i Trondheim, og forfatterens egen familiære tilknytning til «Bandeklosteret» i Trondheim der Rinnan og hans medløpere drev sin forferdelige virksomhet.

God historisk roman

En av romanene det var stilt store forventninger til og som langt på vei innfrir dem, er *Lars Myttings* historiske roman fra Gudbrandsdalen, *Søsterklokkene*. Det er i for seg merkelig at den ikke finnes på listene til våre viktigste litterære priser, men der burde den utvilsomt ha vært. Det er bare et par romaner fra 2018 som for meg rager høyere – Kvævens og Saabye Christensens, hvorav sistnevnte heller ikke nådde opp til noen nominasjon!

«Søsterklokkene» begynner i noe som nesten er mytisk fortid på gården Hekne. Et siamesisk tvillingpar blir født, og sammenvokst lager de fantastiske vevnader. Sølv de får som betaling, blir av faren gitt til støpingen av nye kirkeklokker og mye av sølv et ender i klokkene og skal ha gitt den en særegen klang som ingen kan lytte til på nært hold uten å bli døv.

Men hovedhandlingen begynner først rundt 1880 med innføringen av tre viktige personer som det meste kommer til å handle om gjennom hele beretningen: den unge og uredde og dyktige Astrid Hekne, presten Kai Schweigaard, og den tyske arkitekt og kunstner Gerhard Schönauer. Han er sendt fra Dresden for å redde stavkirken i bygda og bringe den til Tyskland. Spørsmålet er om klokkene skal følge med eller ikke? Det er nok stoff å utvikle videre når scenen er satt, og vi følger da også rivingen av gamlekirken og arbeidet med å bygge en ny på nært hold. Vi får også være med på den strabasjose transporten gjennom snø og over en frossen innsjø, og vi ser et varmt kjærlighetsforhold utvikle seg. Men det meste går i grus – nesten som det må gjøre etter at vår fineste bygningskunst – stavkirkene – stadig blir revet og de flottest treskjæringsarbeider kan ende i gamle fjøs. Stor kunnskap om stavkirker, om arkitektur kobles med kunnskaper om folk og miljøer en gang for lenge siden. I «Søsterklokkene» finner vi rester av så vel eventyrdiktningen som sagalitteraturen, selv om motsetningene mellom mennesker og inne i et enkelt menneske noen ganger er så absolutte at det grenser mot det melodramatiske.

Et utvalg prosatekster av ulikt slag

En av våre fremste novelleforfattere, med internasjonalt gjennomslag, ga i 2018 lut den nokså eksperimenterende og fantasifulle romanen *Presens maskin*. *Gunhild Øyehaug* lar verden dele seg i to slik at mor og datter kommer til å leve i parallelle univers, i en underholdende og språklig sterk

beretning der ensomhet og tap, men også fellesskap, blir fremstilt på overraskende vis. *Vigdis Hjorths Lærerinnens* sang handler om en kvinnelig lærer på Kunsthøgskolen som får utfordret sin selvforståelse i og med at en elev lager film om noen av lærerne både i og utenfor jobben. Det er blitt en sjarmerende beretning uten at den sjokkerer eller provoserer noen slik Hjorth har gjort ved noen anledninger tidligere.

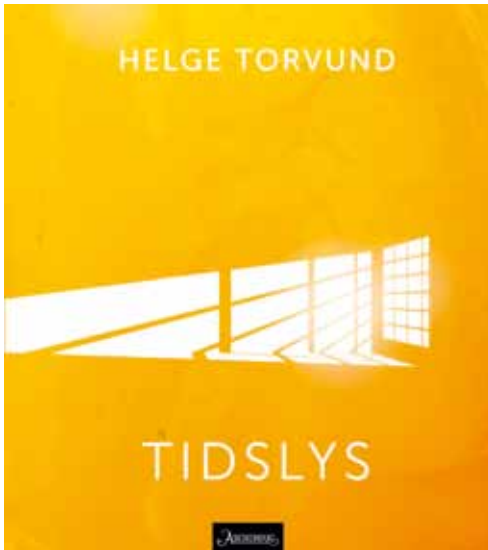
Kortromanen *Tiden er ilden vi brenner i* av *Thomas Marco Blatt* er en psykologisk thriller, som i en tilsynelatende enkel fortelling om mor og dater på ferie på Algarvekysten i Portugal formidler traumer og trusler som topper seg i flukten fra en ild som fortærer og ødelegger. *Thomas Espedals Elskan* har en hovedperson som heter «jeg» og omtales som han, men det selvbiografiske virker å være helt klart til stede i denne korte og enkle romanen om motgang og utfordringer i det jeg blir anklaget for en voldtekt begått for lenge siden. Kritikerne har selvsagt plassert romanen blant virkelighetslitteraturen, men uansett er dette en av en dyktig forfatters svakere bøker. Virkelighet nok er det også i den unge og lovende forfatteren *Johan Mjønes'* roman *Heim*, der en mann ligger og dør på sykehjemmet, mens minnene kommer og går inne i hodet hans. Elegant varieres beretningen mellom nesten kliniske skildringer av slutten på et liv og minnene om levd liv i sorg og glede.

Til slutt skal her bare nevnes en språklig elegant kortroman – *Anne Helene Guddals Nøkkerosene* som i dagboksform og i korte avsnitt i all hovedsak oppholder seg ved det alminnelige og enkle, selv om det kan føre til dypere tanker. Mye hverdagsliv og mange finurlige relasjoner mellom mennesker møter vi også i *Kristine Næss' Mens jeg husker det* – en lovende tittel som romanen ikke lever helt opp til. Hovedpersonen, Ingeborg, har gitt ut en roman for ti år siden og har tanker om å skrive en doktoravhandling uten at det blir noe av. Hun observerer, tenker, grubler, men inviterer også til stort middags-selskap som avslutter romanen og er dens absolutte høydepunkt.

Et par diktsamlinger

Det kommer mange diktsamlinger i løpet av et år, og det er ofte vanskelig å se hvilke som skiller seg ut og løfter seg over det meste ellers. Men det er neppe feil å nevne *Eldrid Lundens Det er berre eit spørsmål om tid. Kalenderdikt 2014-2018*. Lunden debuterte i 1968 og er helt klart en av våre fremste lyrikere. Det er ikke slik at årets samling er et høydepunkt i forfatterskapet, og mange av diktene reflekterer over det som har vært, og det som uvilkårlig vil komme med tiden som går: Døden:

Om noen av oss har like lite fortid som
vi ein gong hadde framtid?
Noen held opp eit kart med alle stasjonane
Berre døden manglar.

En omfangsrik og rikholdig diktsamling er *Helge Torvunds Tidslys*. Som hos Lunden er «tid» en del av tittelen, og tankene på det som har vært og oppgjørets time før det hele er over, går gjennom hele samlingen. Torvunds lyriske forfatterskap omfatter nærmere 30 samlinger, og de fire-fem siste utmerker seg ved større bredde i uttrykket og har et stort tematisk mangfold. Han er elleve år yngre enn Lunden, men gjør også opp status, ikke minst i siste diktet i «Tidslys». Det er kalt «Alt er tilbakebetalt». Her er siste strofe:

På det kvite flagget
som fortel at du gir deg over,
er morgonmåltidet dekt.
All din bitre tvil
er veksla inn i smil.
Alt du gav
og alt du fekk;
og brødet du ikkje
fekk tid til å smake.
Alt er vekk.
Og alt er tilbake.
Gløden
du pusta liv i,
og elden
som du har kvalt.
Alt er betalt.

Et år på det jevne for kriminallitteraturen

2018 var et brukbart år for norsk kriminallitteratur. Det ble utgitt 48 bøker, hvorav halvparten må kunne beskrives som politiromaner, og enda flere har hovedvekten på etterforskning, også om vi følger en forbryter og som lesere ligger foran politiet. Både politiromanene og de fem-seks bøkene vi har med privatetterforskere har godt etablerte seriefigurer som i år, som i alle år, får selskap av noen nye, for det er blitt ganske vanlig å debutere med et løfte om

at helten skal komme tilbake i senere bøker. Seriefigurene behøver ikke være polititjenestemenn eller privatetterforskere – de kan en sjelden gang være sivilister som ufrivillig blir innblandet i en sak, noe som blant annet skjer med journalister.

Thrillere, også plassert i et internasjonalt miljø, forekommer, men bare unntaksvis. I en eller to bøker dominerer forbryterne, uten at politiet får større plass. Det er likeledes plass til et par krimgåter som løses på Agatha Christie-måten, og det fungerer vel noenlunde om slike fortellinger er lagt langt tilbake i tid. Hvis vi ikke krever at historiske romaner virkelig skal være plassert i eldre tid, kan vi nok bruke benevnelsen på 4-5 av bøkene i 2018 – de fleste ganske vellykkede både i tidskoloritt og politiarbeid i gamle dager.

Jeg kunne ha systematisert bøkene fra 2018 ut fra regionale hensyn, eller ut fra drapsmetoder, eller lagt vekt på gjerningspersoner og/eller offer. Jeg kunne sortert ut fra musikksmaken hos flere av våre krimhelter. Jeg kunne ha ramset opp 30-40 navngitte seriefigurer, og mange ville ha nikket gjenkjennende, som til gamle venner. Men 48 bøker, 1,5 hyllemeter om de står trangt, 18 000 siders krim og spenning – kan ikke beskrives eller forklares i en kort oversikt. Derfor bare noen få bemerkninger om de fem bøkene som ble nominert til Rivertonprisen, og litt mer om selve vinneren:

De nominerte bøkene var *Gard Sveens Bjørnen*, som er en spionthriller med gode miljøskildringer og overbevisende karakterer, og gir klare assosiasjoner til Treholt-saken. Sentralt står svik, uvennskap og allianser som blir avgjørende for menneskers skjebner. Dernest *Samuel Bjørks Gutten som elsket rådyr* – den tredje krimromanen om etterforskerduoen Holger Munch og Mia Krüger. *Tore Aurstad* og *Carina Westbergs Djeveldansen* er den tredje historiske krimromanen med fullmektig Theodor Wulfsberg og betjent Bernt Nystuen i hovedrollene som etterforskere i Kristiania i år 1900. *Heine Bakkeids Møt meg i Paradis* viser en norsk variant av nordic noir på sitt beste i en lovende krimserie med Thorkild Aske som hovedfigur. Til slutt ble det *Unni Lindells Dronen* som ble kåret til årets beste kriminalroman.

Forfatteren sier at denne romanen «først og fremst er et eventyr for voksne. Dernest er det en kriminalroman.» Det er Lindells andre roman der Marian Dahle har store utfordringer med å oppklare bestialske drap, men Cato Isaksen er også med selv om han er mer i bakgrunnen. Som lesere følger vi forbryteren på nært hold, og spenningen gjelder dermed først og fremst hvordan og når politiet løser sine oppgaver. En komplisert og intelligent intrige fremstilles i et rikt og variert språk.

Vi møter en etterforsker som, trøtt og utslitt, er blitt satt til å arbeide med uoppklarte saker, såkalte «Cold cases». Men når et mord skjer på samme sted og på samme måte som en uoppklart sak for fem år siden, kan det være en forbindelse som gjør at nettopp denne etterforskeren må ta den nye saken. Som

lesere vet vi at det handler om etterligning av det tidligere drapet, «a copy cat killing», men det vet politiet ikke, mens andre forviklinger er skjult både for lesere og etterforskere. Stadig vekk er ingenting slik det umiddelbart synes; ikke en gang navn er til å stole på. Endog tittelen på romanen leder oss i flere retninger, men vi skjønner fort at det er meningen. Så blir vi raskt klar over hva som er viktigst, for vi får se en drone som flyr over et telt med en lyshåret kvinne i, og vi får klar beskjed om at «Kvinner burde ikke telte alene – ikke i mørke skoger.»

«Dronen» har særegne språklige kvaliteter, den har skikkelser med avvikende og farlige særegenheter, den tar oss dypt ned i Marian Dahles kamp med demoner både utenfor og inne i henne selv.

THERESE ERIKSSON

KVINNODOMINANS PÅ BOKSCENEN

Den svenska litteraturen 2018

Milde kapitulerar inte, hon gör motstånd. När hon till sist grips efter att ha satt eld på stadens stadsbyggnadskontor får hon välja sitt straff: en klassisk avrättning eller att, i ett rymdexperiment, skickas rakt in i ett svart hål och aldrig återvända. Milde väljer tveklöst det senare. Hon ger sig inte.

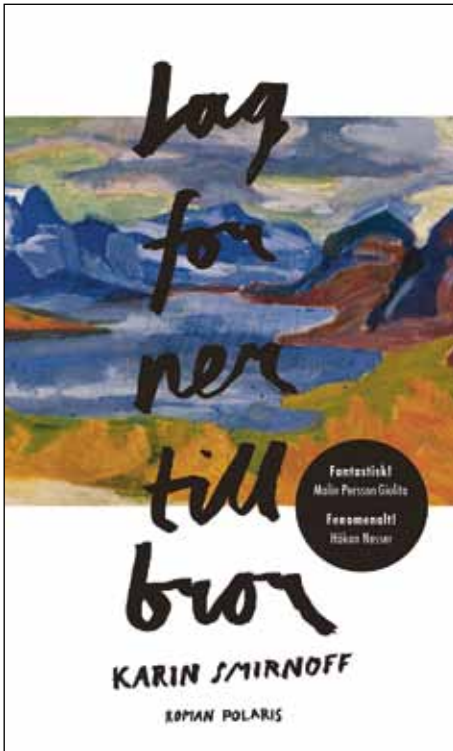
Milde är huvudperson i *Balsam Karams* sjungande vackra, rytmiskt repetitiva och egensinnigt kraftfulla debutroman *Händelsehorisonten*; en roman som spränger in den lite sci-fi-aktiga rymdresan i en tämligen samtida berättelse om överlevnad, uppror och systemskap. Den är realism och dystopisk fantasi i ett. I Utkanterna – man vet inte i vilken stad, vilket land – lever kvinnor och barn i en papperslös undantagstillvaro. Ursprungligen deporterade dit, men med tiden har de byggt upp ett samhälle i utkanten av samhället. Ett som binds ihop av hårt arbete, djup kärlek – och upprorsvilja. Det är här Milde föds, växer upp och blir revolutionär.

Likt många författare före henne gör Balsam Karam astrofysiken och relativitetsteorin till en skönlitteraturens språngbräda. Begreppet händelsehorisont betecknar i fysiken gränsen mellan ett svart hål och dess omgivning; en yta mellan dess innandöme och omvärlden. Den är också en skarp gränslinje som markerar ”punkten utan återvändo” – det som passerat den gränsen, förbi händelsehorisonten och in i det svarta hålet, kan aldrig återvända. Och från utsidan kan man inte observera något som befinner sig innanför händelsehorisonten.

Det är en bild som kan leda tanken till andra händelser vid litteraturhorisonten. Det går inte att komma ifrån att krisen i Svenska Akademien präglade och skakade det litterära Sverige under 2018. Den anrika institutionen, med sin långlivade insynsskyddade verksamhet, såg ut att falla sönder inför öppen ridå. Det var en kris som kommer att skrivas in i historieböckerna. Men, de litterära uttrycken i spåren av 2018 års tumult börjar inte dyka upp förrän året därpå, med titlar av till exempel Horace Engdahl och Katarina Frostenson, varför en vidare diskussion av ämnet får anstå till nästa års översikt.

Vad gjorde framtidens författare medan delar av den etablerade eliten krisade? Hur står det till med de nya författarna? Balsam Karam var en av årets mest uppmärksammade debutanter, men långt ifrån den enda. Låt oss titta närmare på hennes sällskap.

”Så vitt man bor i en by måste man bry sej”, framhärdar det självutnämnda byaoraklet Petrus i Sara Lidmans debutroman ”Tjårdalen” från 1953. 65 år senare skriver åter en debutant in i sig en numera lång och livaktig tradition av västerbottniska byaskildringar. *Karin Smirnoffs Jag for ner till bror*

smög sig först ganska obemärkt in bakvägen, men kom ut med en skräll när den nominerades till Augustpriset. "Jag för ner till bror" utspelar sig i Smalånger, en by i Västerbottens kustland, längs E-fyran mellan Skellefteå och Umeå. Hur mycket måste man bry sig här? Vad gör Smalånger med sina oduglingar? Lidmans frågor bränner liksom utsagda genom Smirnovs roman, även här finns en mystisk död och en möjlig kollektiv skuld. I centrum står tvillingarna Jana och Bror Kippo, två vingliga vuxna märkta av barndomens fador. Prosan är enkel och lätt excentrisk i ett medvetet stilarbete, kompromisslös. "Jag för ner till bror" är våldsam och hårdkokt, men vilar på ett fundament av kärleksfull värme.

Byn, småorten, är central också i en annan av årets omtalade debutromaner, nämligen *Elin Willows Inlandet* som utspelar sig i Norrbottens inland. Det är en skildring av ett inverterat frihetsprojekt; av en frigörelse som, geografiskt sett, sker i en riktning som är motsatsen till den förväntade. Redan när berättarjaget sätter sig i bilen vet hon att förhållandet kommer ta slut, men hon genomför ändå flytten till pojkvännens hemort strax söder om polcirkeln. Och där blir hon kvar när det, snart, faktiskt tar slut. Willows roman om att träffa ett val och envist stå fast vid det, renderade henne nomineringar till såväl Författarförbundets Katapultpris som Borås Tidnings debutantpris.

Som vanligt fanns det, vid sidan av Karam och Willows, förstås gott om debuterande prosaister 2018. Nämnas kan till exempel *Daniel Birnbaum* som kom med en spännande roman, *Dr B*, om osannolika händelser ur den egna familjens historia, och *Emeli Bergmans* novellsamling *Salt* samt *Ina Rosvalls* roman *Harungen*. Och *Wera von Essen*, som debuterade med den lekfullt autofiktiva *En debutants dagbok*, knep också BT:s debutantpris för densamma.

Frågan är dock om inte de debuterande poeterna – och poesin i största allmänhet, vilket jag ska återkomma till senare – slog prosaisterna på fingrarna detta år? Umeåfödda *Erik Vernerssons* civilisationskritiska barndomsdikt

Kroppsspråk, döda kom redan i januari och följdes raskt av till exempel *Nino Micks Tjugofemtusen kilometer nervtrådar* och *Yolanda Aurora Bohm Ramirez Ikon*. De två senare har ofta kopplats ihop, eftersom båda skriver om transerfarenheter, har starkt politiskt patos och en bakgrund i estradpoesin, men är markant åtskilda i temperament, tilltal och ton. ”Ikon” är vulkanisk, som en energisk lavaström väller Bohm Ramirez dikter över boksidorna: ”Kopiera, kondensera, / modulera, modellera, / omsortera, gör mig mer än / blott mitt egna kött och lera.” Nino Micks estetik är en helt annan; sparsam och luftig, där ordlekarna är få, men där transerfarenhetens alla nyanser istället skrivs fram med ett slags återhållen energi. I dialog med sjukvården, förlaget och spegeln, skriver hen en diktsamling som balanserar på den smärtsamma gränsen mellan längtan efter, och motstånd mot, anpassning: ”För att jag ska kunna lyfta blicken från mitt kön / behöver jag en levbar framtid / att fästa horisonten vid”.

Kroppsligheten återkommer hos flera poeter. *Clara Bolmsjö* debuterade med den prosalyriskta *Jordkropp*, om att försöka bruka jorden och om en tumör som växer i bröstet, och *Hanna Rajs Lundströms* första diktsamling heter *Armarna*; om släktskap, arv och antisemitismens skadeverkningar. Den senare nominerades till BT:s debutantpris och den förra till Katapultpriset. Men det var en annan diktsamling, nämligen *Burcu Sahins Broderier*, som tog hem det senare. ”det som läggs i våra händer ska så småningom tas ifrån oss”, skriver Sahin i en bok som tar sin utgångspunkt i handarbete och kvinnohistoria: sömnad, vävning, broderi.

För sin *Bakom trädet ryggar* – också den kretsande kring minne och migration – fick *Iman Mohammed* ett uppskattande mottagande. ”Bakom trädet ryggar” är Mohammeds första bok på etablerat förlag och egentligen debut endast i den meningen; hon har tidigare publicerat sig i antologin ”Blå blix” och dessutom gett ut diktsviten ”Fermata” (2017) på ett litet förlag. Iman Mohammed är debutant – och samtidigt inte. Något snarlikt gäller för *Johanna Frid* som 2017 gav ut den dansk-svenska diktsamlingen

"Familieepos" tillsammans med Gordana Spasic. Det här året debuterade hon dock både som ensam författare och som prosaist, med den enormt uppmärksammade *Nora eller Brinn Oslo brinn*. Liksom Wera von Essens är Frids roman autofiktiv, och där berättarjaget Johanna med tilltagande besatthet låter sin tillvaro domineras av pojkvännen Emils förra flickvän Nora. Svartsjukan är det ena som plågar henne, hennes endometriosis det andra. De två smärttillstånden förstärker varandra, äter sig in i varje skrymsle av såväl berättarjaget som romanen.

Kön, kropp och kvinnor (och en skopa klimatångest) – så kunde de framträdande dragen i 2018 års skönlitterära debuter lite tillspetsat sammanfattas. Och till den som noterat att många av de redan nämnda författarna dessutom är kvinnor (eller icke-binära), kan meddelas att det kommer att se liknande ut i det följande. Det råder kvinnodominans på den svenska litteraturscenen vid 2010-talets slut. "Är det manliga geniet utrotningshotat?" Ja, den frågan ställdes i *Lundströms bokradio* våren 2019, bland annat med anledning av att en förkrossande majoritet av de nominerade till flera av årets litterära priser – det vill säga verk som publicerades under 2018 – var skrivna av kvinnor. Svaret på frågan? "Tveklöst", menade *Borås Tidnings* kulturchef Lena Kvist, som uttrycker sig såhär om läget i litteraturen: "Om en kemisk bomb trollade bort alla unga kvinnor skulle Sverige knappt ha några bra författare kvar." Kvist spår att den svenska litteraturen har en lång tid av kvinnodominans framför sig.

En blick på litteraturåret 2018 säger samma sak. Den här sammanställningen kommer inte att vara så renons på manliga författare som nomineringarna till vissa litterära priser varit, men en närmare granskning av vilka författare och titlar som varit framträdande under det gångna året, ger ändå vid handen att de är i minoritet. Numerärt underläge utesluter dock inte framgång. Bland de nominerade till Augustprisets skönlitterära kategori var dessutom statistiken närmast den omvända, med fyra män av sex nominerade; *Björn Runeborgs Socialdemokratiska noveller*; *Ulf Erikssons Skalornas förråd*; *Kenneth Hermeles En shtetl i Stockholm*, samt *Sami Saids Människan är den vackraste staden*. Saids bok har nominerats till Nordiska rådets litteraturpris.

Framgång fick också *Alex Schulman* hos både läsare och kritiker med *Bränn alla mina brev*, en roman om morföräldrarna Sven och Karin Stolpe, och det samma gäller för *Jonas Gardells* personliga skildring av modern, i romanen *Till minne av en villkorlös kärlek*. Även *Jonas Hassen Khemiri* kretsade kring familjen i sin alltigenom fiktiva roman *Pappaklausulen*, som främst handlar om en pappa och en son, men också om svårigheterna med att vara familj i allmänhet, både i gamla och nya konstellationer.

Aris Fioretos flög en annan väg med sin *Nelly B:s hjärta*, en kärleksroman löst baserad på tyska pionjärpiloten Amelie Beeses liv. Det börjar hos doktorn. Nelly, som Fioretos huvudperson heter, har ett dåligt hjärta. Hon kan inte flyga mer. Aviatrisen måste lägga passionen på hyllan. Det gör hon också, halvhjärtat,

och passar i samma veva på att placera äktenskapet med Paul på samma plats. Kort därpå, detta är hösten 1924, möter hon Irma. Hennes hjärta ställs inför nya utmaningar. Blodet sjunger. Passion saknas inte heller i *Tomas Bannerheds* efterlängtnade återkomst till romanen efter debuten med ”Korparna” 2011, men det är av en annan sort. Här är huvudpersonen Urbans passion snarare besatthet, och det är en besatthet som leder till gränsöverträdelser och våld – oavsett om föremålet för den är fågelbon att plundra eller kvinnor att uppvakta. Det Bannerhed gör i den här romanen är att gräva djupt, djupt i den tabubelagda ensamheten. Den som inte är självvalt upphöjd eller mer eller mindre hastigt övergående, utan den som är skamlig, smutsig och till sist sjuklig. Och – kanske – våldsamt.

”Det var för sent att be om hjälp nu, för sent för böner, tiden var ohjälpligt slut”, berättar jaget, Kristina, i *Sara Stridsbergs Kärlekens Antarktis*, och fortsätter strax: ”Och nu skär han det som är kvar av min kropp i sju delar och stoppar resterna i två vita resväskor.” Romanen är ett vittnesmål från andra sidan döden, från en mördad och styckad kvinna, som långt efter sin brutala död fortsätter att tala; att följa sina älskade i spåren. Hon vet att hon, prostituerad missbrukare med två omhändertagna barn, står ute i kylan både i livet och i döden. Hon är en människa i utkanten. Associationerna till det uppmärksammade rättsfallet med Catrine da Costa 1984 är givna, men Stridsbergs litterära grepp – att låta den mördade kvinnan vittna om sitt liv och sin död – för berättelsen bortom eventuella verkliga förlagor. Genom hela romanen berättar Inni återkommande och detaljerat om mordtillfället. Brutaliteten om och om igen, det är som ett mässande, ett rituellt upprepande som rör sig bort från pusselläggandet till en större berättelse om våld mot kvinnor, förakt för svaghet, råhet mot dem som befinner sig utanför värmen.

Sara Stridsberg hör onekligen till en av de mest etablerade författarna i den nämnda kvinnodominerade samtidslitteraturen, men det är trångt uppe på scengolvet. Här ryms *Sara Beischer* med sin *Jag ska egentligen inte prata om det här*, *Ia Genbergs* berättelsesamling *Klen tröst & fyra andra berättelser om pengar*, *Cecilia Davidssons Detta ska passera* och *Agnes Lidbecks Förlåten*. Och *Lena Andersson* gav ut folkhemsskildringen *Sveas son*, *Elise Karlsson* följde upp romanen ”Linjen” med *Gränsen*, *Cilla Naumann* närmade sig ett stort mörker i *Den oändliga familjen* och *Elisabeth Hjort* skrev om en kämpande flicka med en våldsamt far i *Fadern*. Våld mot flickor och kvinnor återkommer i flera av årets romaner; i *Caroline Ringskog Ferrada-Nolis* berättelse om tre generationers kvinnor, *Rich boy*, i *Mirja Unges* pennalistiska och övergreppspräglade högstadieskildring *Jag går och lever* och i *Ida Lindes Mördarens mamma*, där en mor möter en av de största bland favoriter – att tvingas hälsa på sin son, mördaren, i fängelset. Vad händer med moderskärleken när det som bara varit en vag aning blir verklighet? Vilket virke är den gjord av, hur mycket står den pall? Henrietta besöker sin pojke i fängelset, trogen sitt

löfte att alltid älska oavsett vad. Där, i besöksrummet, möter hon Grace – en annan med den eviga identiteten ”mördarens mamma”. Det ställer allt på ända.

Kajsa Sundin och *Gertrud Hellbrand* undersökte båda i sina romaner, *För att de ville det* och *Satyricon*, våld och sexualitet ur delvis andra perspektiv; ur spelets och den urspårade lekens. En kärlek med hat och hot om våld, skildrar också *Mara Lee* i *Kärleken & hatet*. Den handlar delvis om vad det kan vara att som icke-vit inleda en kärleksrelation med en uttalad rasist, men kanske allra mest om en söndertrasad mor-dotter-relation. Lees bok beskrivs av förlaget som ”en lyrisk undersökning”, vilket är en adekvat term för att fånga den blandning av poesi, essäistik, novellistik, romankonst och prosafragment som *Mara Lee* begagnar sig av. En annan genreexperimenterande författare är *Isabella Nilsson* vars *Nonsensprinsessans dagbok. En sjukrivning* i skrivande stund är nominerad till Nordiska rådets litteraturpris. Här är lek på blodigt allvar. En lek som är ett måste, för det finns ett löfte att hålla. Författaren, sjuk i anorexia, har lovat sin mamma att leva ett år till och för att kunna leva måste Nonsensprinsessan äntra scenen. Dagboken omfattar ett år och här rusar Nonsensprinsessan fram genom språket och litteraturen; i farten plockar hon med sig ordstäv och höglitteratur, dansbandslåtar och barnkammarrens rim och ramsor, hon bryter sönder, bygger ut och vränger ut och in. Det är en tusenbladsbakelse, lager-på-lager av trams och svärta. Det är hart när omöjligt att genrebestämma Nilssons vildsinta bok, men ofta ligger den nära dikten. Och poesin har haft ett synnerligen gott år.

Inte bara bland debutanterna utan också hos veteranerna har poesin varit stark. *Katarina Frostensons Sju grenar* utkom mitt under brinnande akademikris, men förhåller sig endast implicit till densamma. I Frostensons dikt är färger betydelsefulla, i ”Sju grenar” med sitt knallgula omslag är det, föga förvånande, en gul tråd som löper genom texten. Men riktigt så knallig är den inte, oftare bleknad, smutsig, ett svagt sken. Det är ett ljus, ibland sorgset, ibland solkigt, men ändå ett ljus. Och det har skett något med Frostensons poesi på senare år; sprickan där ljuset släpps in har vidgats. Ljus släpper också finlandssvenska *Tua Forsström* in, trots det oerhörda mörker som ligger till grund för diktsamlingen *Anteckningar* – barnbarnet Vanessas död i leukemi. Forsströms dikt härbärgerar en ofattbar förlust, men diktjaget talar alltjämt om ”nästa kapitel”, i sig en tröst; det finns trots allt en framåttrörelse, livet fortsätter. Forsström var en av två kvinnliga poeter att väljas in i Svenska akademien detta år, den andra är *Jila Mossaed* som också hon kom med ny diktsamling under året, *Vad jag saknades här*.

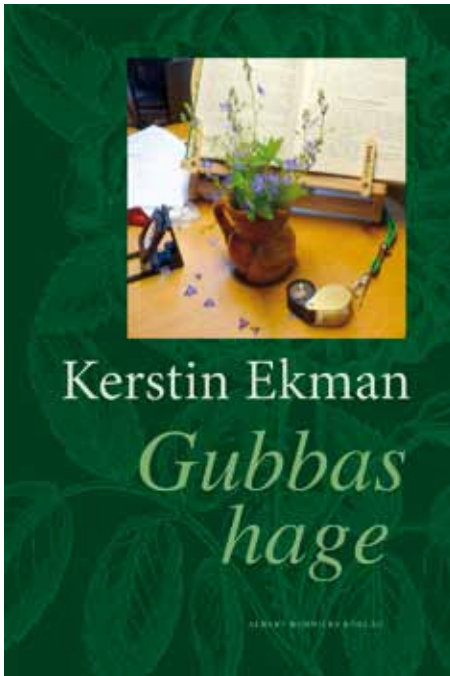
Låt oss rabbla poeter – och deras diktverk – en stund. *Helene Rådberg* och *Politiken*. *Fredrik Nyberg* och *Offerzonerna*. *Alice Kassius Eggers* och *Borderline*. *Jörgen Lind* och *Åtel*. *Hanna Hallgrens Ett paradys, fastän förtorkat* och *Matilda Södergrans Överlevorna*. *Erik Bergqvists Skuggas vikt* och *Kennet Klemets På dess naturliga plats*. *Camilla Hammarströms Den synliga världen* och *Lina Ekdahls Fyrahundrafyrtio år*. *Thomas Tidholm* gjorde en utflykt till framtiden i

Avocadobergen, *Eva Ribich* var dubbelt aktuell med *Om ingenting annat innan* och *Kvar* och *Malte Persson* diktade till dikten i diktsamlingen *Till dikten*.

Det var ett 750-sidigt lyriskt epos om samisk historia som kom att bli årets mest omtalade, hyllade och prisbelönda verk. *Linnea Axelsson* tilldelades såväl Augustpriset som Svenska Dagbladets litteraturpris för sin *Ædnan*, en luftig tegelsten som sträcker sig från förra sekelskiftet och in i våra dagar. I Axelssons diktning blir den samiska erfarenheten inte en erfarenhet i singular: de många diktjagen i eposet bildar ett mångfasetterat körverk. Det är en berättelse om tvångsförflyttningar och rasbiologiska mätningar, men också om vattenkraften och kampen för att bevara naturen och älvarna från maktens och kapitalets framfart. *Ædnan* är nordsamiska och betyder just landet, marken, jorden. Och marken är central i ”*Ædnan*”, inte bara den man bestulits på, utan också den man konsekvent lever med och av, och där varje förändring och skiftning blir märkbar. Här finns tydliga civilisationskritiska drag som erinrar om det allt överskuggande klimathotet. Det civilisationskritiska spåret fanns även hos *Elsa Grave*, vars samlade verk gavs ut på nytt under 2018, däribland dikterna. Hos *Grave* är också djuren, och människans sammankoppling med dem, central; ett tema som också *Ingela Strandberg* genomlyser i *Att snara en fågel*. Diktsamlingen nominerades till Sveriges Radios lyrikpris bland annat för att den ”oförskräckt överskrider gränserna mellan djur och människa och låter myten kasta sitt sken över vardagen”.

Människan och djuren, människan och naturen. Relationer och gränser dem emellan, är fortsatt högaktuella i klimatångestens tid. Poeter och prosaister närmar sig ämnet på skilda sätt, men ofta med det gemensamt att förbindelsen mellan människan och hennes omgivningar, mellan henne och andra varelser, framhävs. Detta är en värld av ömsesidigt beroende. I *Lyra Kolis* sci-fi-roman *Allting växer* har västvärldens människor räddat sig undan planetens undergång under en enorm klimatkupol, en skyddad och privilegierad verkstad som med sin brist på kontakt med det förflutna och med

naturen ändå blir en mardröm; en tillvaro berövad på mening. *Andrea Lundgrens* novellsamling *Nordisk fauna* rör sig som hennes tidigare verk ofta i de norrbottenska skogsdjupen, men här är djurens roll än mer framträdande i människors liv. Gemensamt för många av de personer som befolkar "Nordisk fauna" är att de längtar efter en förvandling; att träda över en gräns. Och genom att ställa människan mot, intill eller rentav inuti djuren, får hon också sina konturer. Vad är människa? Vad är djur? Vad är det egentligen som förbinder dem med varandra, och som skiljer dem åt?

Jonas Grens diktsamling *Dälden där de blommar* skriver in sig i den svenska naturlyriska

traditionen, men gör det genom att ständigt påminna om människans påverkan på naturen och planeten. I *Jonas Grens* poesi är naturen inget fluffigt fint att finna rekreation i, utan något att samverka med – leva i djup och beroende samhörighet med. Människan och minsta lilla blomma, minsta lilla bi, delar på den här världen.

Den hållningen återfinns också i årets kanske främsta titel inom sakprosan – *Kerstin Ekmans Gubbas hage*. I denna syskonbok till essäboken "Herrarna i skogen" (2007) berättar Ekman om Gubbas hage, hagmarken i norra Roslagen där hon och maken huserade under några decennier; under åren har Ekman studerat det som lever och växer i detta hörn av världen och dess nära omgivningar, en tilltagande förtrogenhet med landskapet som nu fått litterär form. Trots att hon ofta går med lupp, seglar hon däremellan upp på breda vingar och hög höjd: "Gubbas hage" har överblick. Tillbaka till antikens litteratur och botanik, över förstörda trädgårdar i folkhemserans nyttorus, in i poesins precision och ut i en civilisationskritisk hållning.

Men, markperspektivet präglar essäistiken; den är inte bara ett uppfordrande upprop om (art)kunskap på väg att gå förlorad, utan också ett övertygande försvar för att se det goda livet i det lilla, nära. Respekten för det som växer på hennes äng hänger ihop med respekten för medmänniskan. Se blomman eller se människan – allt är en fråga om att se. Hagen är en humanism.

GÖRAN VON SYDOW

SVERIGE, NORDEN OCH EU:S FRAMTID

Artikeln bygger på ett föredrag vid Letterstedtska föreningens svenska avdelnings årsmöte den 10 juni 2019 i Stockholm¹.

Göran von Sydow, fil dr, är direktör för Svenska institutet för europapolitiska studier, Sieps.

Det europeiska integrationsprojektet har på ett antal decennier vuxit i politiskt och geografiskt omfång. Från starten av samarbetet med endast sex medlemsländer och en begränsad politisk dagordning – om än med ambitioner om framtida utveckling – spänner dagens EU över många centrala politikområden och består av 28 medlemsländer. Den europeiska integrationsprocessen har varit kumulativ – fler medlemsstater tillkommer och alltfler politikområden blir föremål för gemensamt beslutsfattande. Idag talas det mer än tidigare om möjliga scenarier där EU istället disintegreras. Under det senaste decenniet har kriserna avlöst varandra – från eurokris, migrationskris till konflikter om EU:s grundläggande värderingar och brexit. Hanteringen av flyktingkrisen skapade stora spänningar inom EU. Samtidigt har samarbetet inom ramen för eurozonen fördjupats under krisen. Politiska partier med starkt EU-kritisk profil, inte sällan i kombination med nationalism, har vunnit stöd i många länder. Särskilt i de länder där partier av detta slag vunnit regeringsmakten syns både nationell motspänst mot EU och allvarliga tendenser till att undergräva EU:s värderingar. I sammanhanget talas det om att EU lider av en värderingskris. Att en majoritet av de brittiska väljarna i juni 2016 röstade för att Storbritannien ska lämna EU är kanske det allra tydligaste tecknet på en möjlig disintegration av EU. Men samtidigt så verkar inte det brittiska beslutet att inleda processen för att lämna EU haft de stora effekter på resten av EU som vissa förväntade sig. För vissa framstår dessa förändringar som systemhotande kriser, som hotar att bryta sönder samarbetet. Andra betonar att EU:s maskineri fortfarande fungerar och att EU historiskt tenderat att fördjupa samarbetet i samband med kriser. En aspekt som har förändrats genom kriserna är att mer politisk uppmärksamhet har riktats mot EU.

1. Artikeln utgår också från Jonas Tallberg & Göran von Sydow, "EU-medlemskapet och EU:s framtid", i Ulrika Holgersson & Lena Wängnerud (red) *Rösträttens århundrande*, (Stockholm, Makadam förlag, 2018).

Mer politisk uppmärksamhet riktas mot EU

På tidigt 1970-tal identifierade forskarna Leon Lindberg och Stuart Scheingold ett ”tillåtande konsensus” varmed avsågs att medborgarna i medlemsländerna kunde acceptera överlåtande av beslutsmyndighet till europeisk nivå utan att detta i sin tur ledde till att överstaten var demokratisk eller att möjligheter till ansvarsutkrävande på europeisk nivå förelåg. Det demokratiska underskottet, som kan sammanfattas i dess mest kondenserade form som ett asymmetriskt förhållande mellan makt och ansvar, kunde accepteras eftersom medborgarna hade hög grad av tillit till sina nationella ledare. Dessutom var de frågor som reglerades på europeisk nivå av teknisk natur och rörde sällan aspekter av fördelningspolitisk karaktär.

Idag talar istället forskare som Liesbet Hooghe och Gary Marks om en post-funktionell integration där en tillåtande konsensus ersatts av ”begränsande dissensus”. EU-frågornas låga politiska vikt hos väljarna gjorde tidigare att politiska eliter hade ett rymligt handlingsutrymme för att driva integrationen vidare. I takt med att de frågor som hanteras inom ramen för EU-arbetet har blivit alltmer politiserade till sin karaktär och innefattar politiska frågor som traditionellt är föremål för politisk konflikt och inrikespolitisk konkurrens, aktiveras en återhållande folklig opinion. Den allmänna opinionen är för tillfället mer positivt inställd till EU. Samtidigt har de frågor som berörs inom EU kommit att hamna högre upp på den politiska dagordningen, även i inrikespolitiken. Under eurokrisen blev frågor som relaterade till EU helt centrala teman i valkampanjer, både i de skuldsatta länderna och i de andra. Det blir därmed svårare för nationella politiker att undgå att den nationella politiken är intimt sammankopplad med utvecklingen inom EU. Samtidigt har vi sett en utveckling i de nationella partisystemen där väljarna har lämnat de traditionella partierna, som i hög utsträckning varit ’bärare’ av den europeiska integrationen, de kristdemokratiska och socialdemokratiska partierna. Nya partier har under de senare decennierna utmanat de etablerade partiernas ställning. Vilka nya partier som når framgångar varierar mellan medlemsstaterna. Den sammantagna effekten är att de europeiska partisystemen blir mer fragmentiserade. Detta gör bl.a. att regeringsbildningsprocesserna blir lite mer komplicerade. När det gäller EU-frågan tenderar det starkaste motståndet mot EU återfinnas i partisystemens ytterkanter. Längre var EU-skepsis mer framträdande i den allmänna opinionen än hur detta återspeglades i hur väljarna röstade i allmänna val (von Sydow 2013). När EU-frågor och kopplingen mellan EU och inrikespolitiken blivit mer uppenbar har EU tenderat att bli mer politiserat. Särskild uppmärksamhet har de väljarmässiga framgångarna för högnationalistiska partier haft på senare år. Dessa partier tenderar att vara starkt kritiska till EU.

Europa går till val

Inför valen till Europaparlamentet (EP) våren 2019 utgjorde framväxten av högernationalism en viktig inramning. Dessa partier kom emellertid, möjligen i ljuset av den allmänna opinionsutvecklingen och brexit-processen, att tona ned sina krav på utträden ur EU. Icke desto mindre skedde en mobilisering på bägge sidor av konflikter som ibland sammanfattas som nationalism mot globalism eller som en värderingskonflikt mellan polerna GAL (grön, alternativ, libertär) och TAN (traditionell, auktoritär, nationalistisk) som utmanar den traditionella vänster-högerskalan. Europaparlamentsvalet 2019 kännetecknades för det första av högre grad av *mobilisering*. Valdeltagandet ökade från 42,6% 2014 till 50,6% 2019. I 19 av medlemsstaterna ökade deltagandet. För Sveriges del ökade deltagande från 51% till 55%. Det är svårt att peka på enskilda orsaker till det ökande valdeltagandet men intressant nog visar eftervalsundersökningar att den största ökningen sker bland de yngsta väljarna, som tidigare haft ett påtagligt lägre deltagande (European Parliament 2019). Den andra aspekten som är värd att betona är att framgångarna för de högernationalistiska partierna inte blev lika stor som vissa förväntade sig, även om andelen EU-kritiker ökar något i EP (Blomgren 2019). En annan aspekt av valet är *nationell variation*. Det går inte att se klara tendenser som löper genom alla medlemsstater utan det är fortfarande i viss utsträckning den nationella politiska kontexten som avgör. En viktig tendens är dock, vilket känns igen från de nationella valen under senare tid, att väljarna söker sig bort från de traditionella, stora partierna. Liberaler och gröna partier gjorde, liksom andra utmanare, framflyttningar. Sammantaget leder detta till en högre grad av politisk *fragmentisering* på europeisk nivå. Detta gör att samarbetsmönster blir något mer komplexa, men inledningen pekar mot att det alltjämt finns en bred politisk majoritet bestående av i grunden pro-europeiska partier på europeisk nivå (Blomgren 2019).

Ett EU i förändring

De politiska styrkeförhållandena förändras men det går inte att skönja ett förestående sammanbrott för EU. De större motsättningarna inom unionen har snarare bestått i att medlemsstaterna vill olika saker, vilket emellanåt blockerar eller försvårar samarbetet. De höjda politiska insatserna, den allmänt ökande graden av politisering av EU-samarbetet, påverkar förutsättningarna. Samtidigt stakas nya utmaningar ut, inte minst i förhållande till omvärldsförändringar såsom ökade spänningar i det multilaterala systemet och geopolitiska förändringar. När kommissionens nya ordförande Ursula von der Leyen presenterade sin föreslagna laguppsättning och dess politiska program, betonade hon starkt hur den nya kommissionen ska vara en 'geopolitisk' kommission. Hur detta tar sig uttryck får framtiden utvisa men det är intressant att

notera att samtidigt som det har talats om en 'existentiell kris' för EU under senare år så återfinns en stor mängd nya förväntningar på vad EU ska göra i debatten. Det finns med andra ord både tendenser till splittring och ökat samgående i dagens EU. Vad betyder dessa parallella utvecklingstendenser för Sverige? Här fokuseras främst på vilken betydelse som brexit och EU:s fördjupning har för Sveriges roll i EU:s framtidsdebatt.

Brexits betydelse

I juni 2016 röstade en majoritet av de brittiska väljarna för att landet ska lämna EU. Därmed inleddes processen mot ett brittiskt utträde ur EU – *brexit*. I efterdyningarna till folkomröstningen talades det om en tänkbar dominoeffekt där fler länder skulle följa briterernas exempel, något som inte skett. Istället har EU27 hittills haft överraskande lätt att enas om ett förhållningssätt till det brittiska utträdet. Det opinionsmässiga stödet för EU ökar dessutom i så gott som alla medlemsstater. En opinionsmätning våren 2019 uppmätte det högsta stödet för EU på 25 år (Parlemeter 2019). 61% anser att deras lands medlemskap i EU företrädesvis är en bra sak (Sverige 79%). För Sveriges vidkommande är brexit av stor betydelse. Storbritannien har varit en mycket nära allierad i EU. Länderna har delat en grundsyn på EU som ett i huvudsak mellanstatligt samarbete, där en restriktiv EU-budget, värnandet av den inre marknaden, förespråkandet av frihandel samt en skepsis mot en alltför omfattande befogenhetsöverföring till europeisk nivå varit bärande gemensamma preferenser (Sieps 2017). I fördragsändringsprocesser och framtidsdebatter har Sverige och Storbritannien intagit liknande positioner. Bägge länderna har tenderat att vilja motverka större integrativa steg.

Studier visar att Sverige är den medlemsstat som i förhandlingar oftast intagit gemensamma positioner med Storbritannien och som i högst utsträckning röstat som Storbritannien i ministerrådet (Huhe, Naurin & Thomson 2018). De kvarvarande större medlemsstaterna får efter brexit både ökad röstvikt och en alltmer central roll i ministerrådets nätverk. För svenskt vidkommande blir det avgörande att bygga koalitioner och utveckla strategier som kan kompensera för de sämre förutsättningar som Storbritanniens utträde kommer att leda till. I eftertankens kranka blekhet finns nu de som pekar på att Sverige alltför entydigt prioriterat den brittiska alliansen i EU-arbetet och att man bör dra lärdomar av detta inför framtiden (Sieps 2017). Samtidigt visar nya studier av nätverken att effekterna för Sveriges del inte verkar bli så stora. De nordvästeuropeiska länderna som borde beröras mest av brexit uppvisar alla ett högt nätverkskapital (Johansson, Lindahl & Naurin 2019). Dessutom återfinns 2019 det högsta opinionsmässiga stödet för EU av alla medlemsstater i dessa länder. Stödet för EU är som högst i Luxemburg, Nederländerna, Irland, Sverige och Danmark medan det är som lägst i Tjeckien, Italien och Kroatien (Parlemeter 2019).

Norden i EU

Redan vid tiden för det svenska EU-inträdet fästes förhoppningar vid att det nordiska samarbetet skulle stärkas inom ramen för EU-samarbetet. Grundanslaget har varit att de nordiska länderna genom sin relativa likhet skulle kunna föra gemensamma intressen, och genom att sammanföra sina politiska resurser skulle kunna få ett större genomslag i Europapolitiken. Mot denna förhoppning har erfarenheten visat hur ländernas divergerande intressen och prioritering av allianser med större medlemsstater, har medfört begränsningar. Förhoppningarna om nordisk samsyn har varit särskilt stora då regeringarna i Danmark, Finland och Sverige styrts av partier med samma politiska inriktning. Dock har inte så många tydligt skönjbara resultat kommit ut ur detta. Samtidigt finns olika – delvis informella – fora där de nordiska och nordisk-baltiska länderna samordnar sig. En nyutkommen analys beskriver det nordisk-baltiska samarbetet som en 'lös klubb av vänner' (Kuusik & Raik 2018). Norden som del av EU är dessutom inte heltäckande: varken Island eller Norge är medlemmar. Finland har, till skillnad från Danmark och Sverige, valt att införa euron. I säkerhetspolitiken skiljer sig de nordiska länderna också, särskilt i förhållande till Nato. I ljuset av brexit har ett antal nordvästeuropeiska medlemsstater samlat sig under paraplyet Hansaligan 2.0. Förutom de nordiska och baltiska staterna ingår Nederländerna och Irland. Man kan se det här försöket att skapa en starkare nordlig röst i EU på flera sätt. För det första förstärks de kvarvarande folkrika ländernas inflytande i EU efter brexit. Att samarbeta med flera mindre länder kan stärka gruppen. För det andra, dessa länder har relativt ofta delat britternas syn på EU: en återhållen EU-budget, en stram finanspolitik och mindre ekonomisk-politik överbyggnad i EMU. För det tredje, Tyskland intar ofta ganska likartade positioner men har, i ljuset av sin storlek, inrikespolitiska processer och historiska roll, svårare att tydligt artikulera vad som kan uppfattas som ytterpositioner i den europeiska orkestern. På detta vis skulle Hansaligan 2.0 kunna bidra som en slags 'underleverantör av tysk Europapolik'. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att EU efter brexit består av 27 medlemsstater med olika politiska förutsättningar. Förhandlingar, samarbeten och kompromisser bör ha detta för ögonen.

Exakt hur EU förändras till följd av brexit är ännu inte känt. Den genomgripande förändring av EU som den brittiska sidan förväntat sig skulle följa efter deras utträde verkar inte ske. Snarare verkar insikten från de brittiska utträdesförhandlingarna vara hur djupt sammanflätade de europeiska staterna är genom EU och hur svårt det är att "återta kontroll" och återupprätta nationellt självbestämmande i en värld av starkt ömsesidigt beroende. Samtidigt är de längre konsekvenserna för EU inte kända. Kommer fördjupningen av EU:s kärna att provocera fram centrifugala tendenser i periferin?

Fördjupning av EU

En andra viktig framtidsfråga är hur man ska ställa sig till ytterligare förslag om fördjupning av samarbetet. En relaterad fråga är hur man ska ställa sig till att fördjupningen av EU sker på ett sätt där inte alla medlemsstater rör sig i samma hastighet. Man brukar i sammanhanget tala om *flexibel integration* eller *variabel geometri*. Ser man på initiativ som tagits inom EU på senare tid har Sverige tvekat inför det fördjupade samarbetet inom Europeiska åklagarmyndigheten (EPPO) och det permanenta strukturerade samarbetet på det militära området (PESCO). Initiativ av detta slag aktualiserar det bytesförhållande som stod i centrum för debatten om svenskt EU-medlemskap avseende formell kontra reell suveränitet. Om man betonar nationell handlingsfrihet kan tankar om en flexibel union där medlemsstater ansluter sig till valfria samarbetsområden framstå som tilltalande. Risker är emellertid att möjligheterna till reellt inflytande reduceras. Om den största fördelen av ett fullt EU-medlemskap ligger i att ha en plats runt bordet och kunna påverka framtagandet av nya regler, är det också av betydelse att verkligen kunna medverka aktivt vid de tidpunkter som inriktningen avgörs. Om man förhåller sig reaktivt får man istället ta ställning till beslut som andra tagit fram.

En annan fråga gäller hur relationen mellan *eurozonen* och de övriga medlemsstaterna utvecklas. De betydande reformer som genomförts som svar på eurokrisen har bidragit till att tydligt fördjupa det ekonomiska samarbetet inom eurozonen. Dessa idéer får självklart också konsekvenser för de medlemsländer som inte deltar i eurozonen. Att det största medlemslandet utanför den gemensamma valutan, Storbritannien, lämnar unionen förändrar därtill balansen mellan eurozonen och EU27. Detta är, i synnerhet för medlemsstater som inte har euron, en betydande framtidsfråga att förhålla sig till (von Sydow 2018). För Sveriges vidkommande tillkommer att de övriga länderna utanför EMU inte tillhör de mest likasinnade. Ett EU som ännu tydligare rör sig i olika hastigheter gör också rimligen att ländernas ingångsvärden i en diskussion om EU:s framtid skiljer sig åt.

EU:s framtidsdiskussion

EU:s pågående *framtidsdiskussion* hämtar sin näring ur flera källor. De senare årens kriser har blottlagt ofullständigheter i det europeiska bygget, vilket har medfört en stigande medvetenhet om att gemensamma problem kräver gemensamma lösningar. I takt med att EU-samarbetet rört sig in mot områden som är starkare politiskt omtvistade höjs graden av politisering, vilket medför att kraven på ökad demokratisk legitimitet ökar. Samtidigt väcker mobiliseringen av populism och nationalism nya frågor om lämpligheten i att ytterligare fördjupa samarbetet inom politiskt känsliga och omtvistade områden. EU är

alltjämt ett hybridartat politiskt system med mellanstatliga och överstatliga inslag, men det är inte en federal stat. Politiken utformas alltmer på europeisk nivå, men demokratin förblir (i huvudsak) nationell – ett förhållande som ofta beskrivs som ett ”demokratiskt underskott”. I takt med att alltfler politikområden blir föremål för europeiskt beslutsfattande blir det asymmetriska förhållandet mellan makt och ansvar synligare. Samtidigt är få villiga att ta det stora språnget mot en federal europeisk statsbildning där mer suveränitet och demokrati skulle utövas på överstatlig nivå. Därtill saknas det, enligt många, de förutsättningar som skulle krävas för att underbygga en demokratisk ordning på europeisk nivå, däribland en tydligt gemensam europeisk identitet.

Den franske presidenten Emmanuel Macron har placerat EU och utvecklingen av unionen som en central del av sitt politiska program. En viktig aspekt av hans Europapolitik handlar om att omdefiniera suveränitetsbegreppet. Globalisering, ömsesidiga beroendeförhållanden och en förändrad omvärldssituation gör att den suveränitet som enskilda europeiska stater kan utöva i realiteten är begränsad. Lösningen för Macron handlar istället om ett stärkt europeiskt agerande. Det är först så suveränitet kan återupprättas. Samtidigt går det inte att bortse från att politiska krafter med motsatt uppfattning också stärks, även om någon dominoeffekt av brexit inte har kunnat skönjas. I vissa medlemsländer, särskilt i Visegrad-länderna, har detta även påverkat regeringars politik.

Den nordiska inställningen till EU:s framtidsdebatter kännetecknas av försiktighet. De preferenser som uttalas kretsar främst kring restriktivitet och ett betonande av att EU ska ”leverera”. Det senare gäller särskilt inom politikområden där det nationella intresset talar för en ökad roll för EU, som migrationspolitiken och klimatpolitiken. Det svenska förhållningssättet till EU:s framtidsfrågor innefattar både pragmatism och återhållsamhet. De parallella tendenserna till fördjupning och fragmentering som finns i dagens EU väcker frågan om vilken långsiktig vilja till ytterligare integration som medlemsstaterna har. Samtidigt har svenska företrädare att förhålla sig en opinion som vare sig vill att Sverige ska delta i EMU eller ser särskilt positivt på ett allt djupare europeiskt samarbete. Medan Sverige historiskt varit avvaktande till den europeiska integrationsprocessen, har såväl den allmänna opinionen som svenska regeringar kommit att acceptera och välkomna EU som arena för politikutformning och problemlösning. Genom allianser med företrädesvis andra länder i norra Europa har svenska regeringar agerat inom EU.

25 år efter Sveriges och Finlands inträden står EU inför nya utmaningar. Storbritanniens utträde förändrar maktförhållandena inom EU och kommer att ha effekter på EU:s politik och institutioner. Eurosamarbetets fördjupning vidgar avståndet mellan de länder som ingår i eurozonen och de som står utanför.

Migrationskrisen blottade en spricka mellan Öst- och Västeuropa. EU-kritiska partier har sett sitt stöd öka över det senaste decenniet. Samtidigt fortgår integrationsprocessen och nya eller nygamla motiv för ökat samarbete anför. Inte minst ser ett förändrat geopolitiskt klimat ut att driva på processen. EU:s utmaningar ställer högre krav på en aktiv svensk och nordisk Europapolitik. För fortsatta sakpolitiska framgångar krävs en strategi för alliansbyggande efter brexit. För ett hindra EU från att glida isär krävs en strategi för samarbete som balanserar gemensamma åtaganden och nationell diversitet.

Referenser

- Blomgren, Magnus, *Europaparlamentsvalet 2019 – ett splittrat politiskt landskap*, (Stockholm: Sieps, 2019).
- European Parliament, *A pro-European – and young – electorate with clear expectations: First results of the European Parliament post-electoral survey*.
- Hooghe, Liesbeth & Gary Marks (2009), A postfunctionalist theory of European integration: from permissive consensus to constraining dissensus, (*British Journal of Political Science* 2009:4).
- Huhe, Narisong, Naurin Daniel & Robert Thomson, *With or without you? Policy impact and networks in the Council of the EU after Brexit*, (Stockholm: Sieps, 2017).
- Jerneck, Magnus, "Sveriges inflytande i EU efter krisen", *EU efter krisen: perspektiv på demokrati och inflytande i ett förändrat EU*, red. Göran von Sydow, (Stockholm: Sieps, 2014).
- Kuusik, Piret & Kristi Raik, *The Nordic-Baltic region in the EU: A loose club of friends*, (Stockholm, Sieps, 2018).
- Lindberg, Leon & Stuart Scheingold, *Europe's Would-Be Polity: Patterns of Change In the European Community* (Prentice-Hall, 1970).
- Parlemeter, *Closer to the citizens, closer to the ballot*, European parliament 2019.
- Sieps, *Brexit – konsekvenser för EU och Sverige*, (Stockholm: Sieps, 2017).
- von Sydow, Göran, *Politicizing Europe: Patterns of party-based opposition to European integration*, (Stockholm: Department of Political Science, Stockholm University, 2013).
- von Sydow, Göran, Managing the risk of periphery – Sweden and the future of the EU, in (Eds.) Pollak, Johannes, Schmidt, Paul & Michael Kaeding *The Future of Europe – Views from the Capitals*, (Palgrave Macmillan, 2018).

GUY LINDSTRÖM

AMOS REX – ETT NYTT OCH ANNORLUNDA KONSTMUSEUM

Alldeles i centrum av Helsingfors bjuder det nyöppnade konstmuseet Amos Rex med sina underjordiska utställningssalar på intressant arkitektur och spännande konstupplevelser. Det nya museet är en storsatsning av Föreningen Konstsamfundet som förvaltar arvet efter konstmecenaten Amos Anderson.

Guy Lindström är redaktör i Finland för *Nordisk Tidskrift*.

Konstmuseet Amos Rex öppnades i Glaspalatset i Helsingfors i början av hösten 2018. Det är ett nytt privat konstmuseum med en helt unik arkitektur. Samtidigt för museet vidare traditionerna från Amos Andersons konstmuseum. Åren 1965-2017 verkade museet i företagaren och tidningsmannen Amos Andersons (1878-1961) tidigare hem och kontorsbyggnad som ligger i kvarteret intill den nya platsen.

Amos Rex består av nya underjordiska utställningsutrymmen och av det gamla Glaspalatset som ursprungligen byggdes 1936 och som också inrymmer Bio Rex. En ny del av detta komplex alldeles i centrum av Helsingfors utgör också Glaspalatstorget. Det gamla området för Helsingfors busstation är nu en böljande evenemangsplats. Där sticker de för Amos Rex kännpaka bubblorna i form av mjuka kullar med fönster upp ur det som nu är museets tak, och där har man bevarat ett annat gammalt landmärke, ett klocktorn från den tiden då man stod här och väntade på bussen ut till landet.

Arkitektbyrån JKMM med Asmo Jaaksi som ledande arkitekt har planerat konstmuseets nya del under torget. Där finns utställningsutrymmen på över 2000 kvadratmeter. Utgångspunkten har varit att skapa smidiga utrymmen som kan anpassas enligt konstens behov. Huvudsalen har ett kupolformat tak som ger ett stort och öppet utställningsutrymme. Den gamla busstationens klocktorn, i själva verket skorstenen från en gammal värmepanna, har integrerats i byggnaden och blivit en del av ventilationssystemet. Samtidigt kan tornet användas som nödutgång för museet. JKMM har stått för flera andra uppmärksammade byggnader i Finland under senare år, och ritade också den finska paviljongen för världsutställningen i Shanghai 2010.

Amos Rex vill se sig som ett konstmuseum där det förflutna, nutid och framtid möts. Planeringen av det nya museet inleddes år 2013 och byggnadsarbetena startade i januari 2016. Kostnaderna för museet har uppgått

Amos Rex finns i Glaspalatset helt i centrum av Helsingfors.

Foto: Tuomas Uusheimo.

till ca 50 miljoner euro. Ambitionerna för nybygget har varit stora, och drivkraften har varit att ställa innehållet i främsta rummet. Man kan kanske inte direkt kan tala om wau- arkitektur. Frånsett torget ser man egentligen inget nytt utifrån, men helheten gör ett imponerande intryck. Bubblorna på torget blir inifrån kupoler med fönster som ger museutrymmena dagsljus. Genom fönstren kan man också se ut mot torget, och den som vill kan utifrån följa med vad som händer i museet. Öppenhet ska också vara en ledstjärna i museets arbete. Man vill att det ska vara lätt att besöka Amos Rex.

*Glaspalatstorget med de böljande kullarna och det gamla klocktornet.
Foto: Tuomas Uusheimo.*

Att bygga ett museum i anslutning till en modernistisk affärsbyggnad i centrum av en stad har uppfattats som ganska unikt. Museet har väckt en hel del internationell uppmärksamhet och det har jämförts med museer byggda i gamla industribyggnader, som t. ex. Tate Modern i London. Som en mötesplats för konst och stadskultur vill Amos Rex också bidra till att stärka Helsingfors profil som europeisk kulturstad. Museet ligger på Mannerheimvägen, bara ett stenkast från Riksdagshuset, och utgör centrum för ett område med flera andra museer. Nästan direkt mitt emot ligger museet för nutidskonst, Kiasma, och alldeles i närheten finns också Helsingfors stads konstmuseum HAM och Helsingfors Konsthall. Nära intill finns också både Ateneum och Nationalmuseum.

När Amos Rex slog upp dörrarna den 30 augusti 2018 gjorde man det med den digitala utställningen "Massless" av den japanska gruppen teamLab. Gruppen är ett konstnärskollektiv som har specialiserat sig på digitala installationer som helt omsluter publiken. Den Tokyobaserade gruppen består av ca 500 experter på bildkonst, programmering, animationsgrafik, matematik, arkitektur, grafisk design och dessutom ingår författare. Utställningen blev en stor succé, med nästan 270 000 besökare när den stängdes i mitten av januari 2019. Många

var beredda att köa i timmar för att se den uppmärksammade utställningen. Vad de fick se var en explosion av blommor och färger där publiken gled in i konsten och också kunde påverka hur nya bilder flöt ut i rummet. Några av installationerna har visats tidigare på andra orter. Den som visades i den största salen var däremot helt ny och platsspecifik för Amos Rex, "Vortex of Light Particles". Där kunde man uppleva vatten som flyter uppåt mot taket, mot kupolerna med dagsljus, och mot världen utanför.

För den som är intresserad av arkitektur och design är också själva Glaspalatset en sevärdhet. Med Glaspalatset från 1936 fick arkitekt Viljo Revell (1910-1964) sitt genombrott i Finland. Det var den första rent funktionalistiska byggnaden i Helsingfors och Revell ritade den som studerande tillsammans med två av sina studiekamrater. Byggnaden var från början avsedd att bli tillfällig, men efter en lång debatt bevarades den, lyckligtvis. Huset restaurerades på 1990-talet, och nu har det kulturminnesmärkta huset rustats upp igen i anslutning till byggnadsarbetena på Amos Rex. I Helsingfors har Revell också ritat bl.a. Hotell Palace och Didrichsens konstmuseum. Sitt internationella genombrott fick han i början av 1960-talet med stadshuset i Toronto. Revell företräder en arkitektur som karakteriseras av rena linjer och enkla former och hans stil blev ett begrepp på 1950-talet. Han strävade efter att gå djupare in i arkitekturen, att hitta byggnadens inre karaktär, och inte enbart koncentrera sig på det yttre. Glaspalatset med sina rena linjer och stora glasytor är ett bra exempel på denna arkitektur. Viljo Revell ersatte efterkrigstidens romantik med rationellt tänkande, detaljerna är enkla och interiörer och exteriörer flyter in i varandra. Arkitekterna på JKMM har på ett utmärkt sätt fångat upp arvet efter Revell. När man tar den långa stilrena trappan från gatuplan i Glaspalatset ner till Amos Rex utställningssalar flyter de gamla utrymmena nästan omärkligt ihop med de nya.

Det nyrenoverade Glaspalatset innehåller också mycket annat för den som är intresserad av konst och kultur. Bio Rex kommer att visa spelfilmer under veckosluten och ska också annars bli en plats för filmintresserade med festivaler och andra evenemang. Salen och utrymmena kring biografen bjuder på fin tidstypisk design. I komplexet finns också designaffärer, caféer och en omtyckt restaurang som också heter Glaspalatset. Att skapa levande stadskultur har varit en viktig målsättning för projektet.

Amos Rex är ett privat konstmuseum. Byggnadsarbetena och verksamheten bekostas av den allmännyttiga Föreningen Konstsamfundet grundad av Amos Anderson. Anderson föddes på Kimitoön i Åbolands skärgård. Efter en kort tids studier i Åbo och utomlands flyttade han 1902 till Helsingfors där han snabbt blev en framgångsrik företagare. Grunden till sin förmögenhet skapade han under första världskriget genom fastighetsköp. Senare blev

Den nya trappan förbinder Glaspalatset med de underjordiska utställningssalarna. Foto: Tuomas Uusheimo.

hans mest betydelsefulla företag Finlands på den tiden största dagstidning *Hufvudstadsbladet* och boktryckeriet Tilgmann. På 1920-talet deltog Amos Anderson också i politiken som riksdagsman för Svenska folkpartiet. Vid sidan av sin affärsverksamhet var Amos Anderson en stor kultur- och konst-mecenat. Han var framför allt intresserad av medeltiden och katolicismen, samt av äldre kyrkoarkitektur och musik. Teater var också en mycket viktig konstform för honom. Han både skrev och regisserade skådespel, och i mitten av 1930-talet finansierade han renoveringsarbeten på Svenska Teatern i Helsingfors. På 1950-talet var han också en av initiativtagarna till Finlands institut i Rom, Villa Lante. Anderson hade också ett stort intresse för bildkonst. Han stödde bland annat byggandet av Helsingfors Konsthall på 1920-talet. Dessutom samlade han konst, 400 verk under sin livstid. Åbo Akademi kunde också räkna med hans stöd. År 1948 promoverades Amos Anderson till hedersdoktor vid Åbo Akademi, och två år tidigare hade han erhållit den i

Finland mycket förnämliga titeln bergsråd. Det påstås att Amos Anderson var något fåfäng, och därför antar man också att han skulle vara förtjust i namnet på det nya museet, Amos Rex.

Anderson förblev ungarl och efter årtionden av planering grundade han 1940 Föreningen Konstsamfundet som förvaltar hans arv. I dag uppgår Konstsamfundets förmögenhet till ca 500 miljoner euro.

Amos Rex vill locka tonåringar och unga vuxna till sina utställningar. Inträdet är gratis för alla under 18 år, och alla under 30 år betalar endast fem euro. Det lyckades bra med digitala installationer, och det vore fint om den här prispolitiken leder till resultat också på längre sikt. Under våren 2019 visade museet en utställning med verk av den belgiske surrealisten René Magritte, för första gången i Finland.

Utställningen var mycket heltäckande och bestod av över 80 verk inlånade från olika håll i världen. Här presenterades Magrittes produktion allt från hans tidiga abstrakta arbeten till surrealism. Utöver bildkonst var Magritte också intresserad av film. Nu kunde museet dra nytta av utrymmena i Bio Rex genom att där bl.a. visa filmserier inspirerade av honom. En av föreställningarna ackompanjerades också av den isländska gruppen Amiina. Amos Rex planerade utställningen i samarbete med konstmuseet i Lugano, där Magritte redan har visats.

Amos Rex kommer också, liksom Amos Andersons konstmuseum tidigare, att ställa ut finsk nutidskonst. I övrigt planerar museet ett program med tekniskt experimenterande samtidskonst, modernism och utställningar som presenterar forna kulturer. Under sitt första verksamhetsår hade Amos Rex över en halv miljon besökare.

De senaste åren har inneburit ett verkligt uppsving för konsten i Finland, åtminstone vad byggnader beträffar. För några år sedan öppnades en ny utställningspaviljong i anslutning till Serlachius-museerna i Mänttä. I Tammerfors planerar man konstmuseet Siilo, i Åbo en grundreparation av Wäinö Aaltonens museum och i Helsingfors en tillbyggnad till Nationalmuseum. Det finns också stora förhoppningar om att framgången med Amos Rex ska bana väg för ett nytt gemensamt museum för design och arkitektur i Helsingfors. Frågan har diskuterats i årtal, men hittills har det inte gått att enas om vare sig placering eller finansiering. En imponerande nyskapelse i Helsingfors är också det nya centrumbiblioteket Ode. Biblioteket som ligger vid Medborgartorget invid Tölöviken, med Musikhuset och Kiasma som grannar, kommer också att ställa ut konst.

NT-INTERVJUN

STATSMINISTER OCH DECKAREXPERT

Samtal med Katrín Jakobsdóttir

Katrín Jakobsdóttir är Islands andra kvinnliga statsminister genom tiderna. Hon tog plats i Alltinget för första gången 2007, och två år senare hade hon blivit kulturminister i en regering som tvingades ta itu med en av de största finansiella kriserna i landets historia.

Förutom sin politiska karriär har Katrín Jakobsdóttir även skaffat sig rykte som en av landets främsta experter på kriminallitteratur. *NT*:s serie om kriminalromanen i Norden inleddes i *NT* 1/17 med hennes artikel om den isländska kriminalromanens situation.

TV-journalisten Höskuldur Kári Schram har intervjuat.

”Jag har alltid varit vansinnigt intresserad av kriminalromaner. Jag började läsa Agatha Christie när jag var nio, och hade då redan läst Kitty-böckerna och Fem-böckerna”, berättar Katrín.

När det var dags att skriva akademisk examensuppsats var det hennes bror som tipsade henne om att ta sig an isländska kriminalromaner.

”Jag var troligtvis den första som skrev något om isländsk kriminallitteratur. I min examensuppsats försökte jag kartlägga dess historia. Uppsatsen gavs sedan ut i bokform. Jag fortsatte därefter och skrev även min mastersavhandling om samma ämne.”

Katrín Jakobsdóttir, Islands statsminister, vid Nordiska rådets session i Oslo 2018. Foto: Johannes Jansson/norden.org.

Katrín Jakobsdóttir. Foto: Johannes Jansson/norden.org.

På frågan om huruvida politiker skulle kunna dra någon lärdom av kriminal-litteraturen svarar Katrín att det först och främst nog skulle vara att inte ta något för givet i förväg.

”Det finns många exempel på det i isländsk politik. Någon har trott sig kunna genomföra något som sedan inte varit möjligt. Man har kanske förutsatt något man inte borde ha förutsatt”, säger Katrín.

Politiskt elddop mitt i en finanskrasch

Katrín började sin politiska karriär i Reykjavíks kommunfullmäktige, och kom in i Alltinget 2007. Hösten 2008 föll de isländska bankerna, med en tid av konflikter och problem för det isländska samhället som följd. Regeringen bestående av Självständighetspartiet och Socialdemokratiska alliansen sprack i början av 2009, och en minoritetsregering bestående av Gröna vänstern och Socialdemokratiska alliansen tog över. Man utlyste val samma vår och de två partierna fick tillsammans majoritet. Katrín blev kulturminister i denna regering som ofta blev tvungen att fatta svåra beslut om nedskärningar och återhållsamhet i driften av det offentliga.

”Runt årsskiftet 2007/2008 gick jag på mammaledighet. Jag var borta från Alltinget i sju, åtta månader. Jag kom tillbaka i september 2008, mitt under pågående finanskrasch. Några månader senare hade jag blivit minister.”

Hon säger att det var rena elddopet att sitta i regeringen under de här åren.

”Så gott som varje dag hände något dramatiskt. Det var en livserfarenhet som satte sina spår i alla oss som var med.”

De första tre åren var inte lätta, berättar Katrín vidare, men generellt visade människor stor förståelse för att man måste göra neddragningar.

”När jag började vid departementet hade arbetslösheten stigit till 10%, vilket är något exceptionellt i isländska sammanhang. Vi ville försöka ge de drabbade möjlighet att studera. Det var relativt enkelt om de ville läsa vid universitet, för då kunde man ansöka om studielån. Vi gjorde justeringar i reglerna för lånefonden för att göra det lättare för dem som så önskade att läsa vid universitet. Men det var många arbetslösa som inte hade gymnasiekompetens. Den gruppen förlorade rätten till arbetslöshetsunderstöd om de började studera. För att få till stånd förändringar i befintliga system krävdes förhandlingar, så vi satt i en otrolig massa möten. Vi ändrade reglerna så att det blev möjligt att studera med bibehållet bidrag och vi skapade också nya utbildningsvägar. När man är 45 år och förlorar jobbet är det inte helt lätt att börja på ett gymnasium och sätta sig i ett klassrum fullt av 16-åringar. Det var ett par tusen människor som drog nytta av det nya systemet, och jag tycker på sätt och vis att det var den viktigaste åtgärden vi vidtog i samband med krisen, att skapa möjligheter att studera”, säger Katrín.

Tre val på fem år

Regeringen föll i valet 2013. Några månader innan valet tog Katrín över ordförandeskapet i Gröna vänstern efter att dåvarande partiledaren Steingrímur J. Sigfússon beslutade sig för att inte kandidera till omval. Katrín var då 37 år.

Hon har lett partiet genom tre val, 2013, 2016 och 2017. I det senaste av dessa val fick partiet 17,5% av rösterna och hade blivit Islands näst största politiska parti. Gröna vänstern hamnade i vågmästarställning och hade möjlighet att antingen bilda en fempartiregering till vänster eller en trepartiregering till höger. Efter långa regeringssamtal bildade Katrín regering med Framstegspartiet och Självständighetspartiet. För detta har hon dragit på sig stor kritik från vänsterhåll.

”Vi försökte bilda en regering med mitten- och vänsterpartier. Det experimentet lyckades inte. Så då beslutade vi oss för denna ”regnbågsregering”, som det kallas i Finland. Kanske är Island mest likt Finland av alla de nordiska länderna. Ingen av oss har den blockpolitik som finns i Danmark, Norge och Sverige. Här går människor till valurnorna utan att vara bundna och jag tänker att en sådan regering aldrig hade kunnat bildas om det inte varit för skeendena de tio föregående åren. Det vill säga att vi hade haft fem nationella val sedan 2007, vilket är ett ovanligt högt antal. Efter valet befann vi oss dessutom i den situationen att fler partier än vanligt hade kommit in i alltinget, vilket gör regeringsbildningen till en speciell och komplicerad uppgift.”

Den kritik Katrín fått utstå var förutsägbar, konstaterar hon.

”På många sätt har den här kritiken handlat om det att slå sig ihop med högerpartier, och inte nödvändigtvis om överenskommelser i specifika frågor

eller regeringens duglighet. Jag tycker det viktiga är att se på dugligheten och vilka beslut som har fattats.”

Katrín tycker att islänningarna har mycket att lära av skandinavisk politik.

”Till exempel när det gäller arbetsmetoder. Jag tror att det är på gång nu. Jag tror att vi har legat lite efter vad gäller samråd med folket, i form av till exempel förberedelser av viktiga frågor och annat liknande där vi borde lära oss bättre av de andra nordiska länderna. Här i landet har vi ägnat oss åt konfrontationspolitik, men vi jobbar på saken.”

Politik i en tid av sociala medier och falska nyheter

Politiken har genomgått stora förändringar sedan millennieskiftet, konstaterar Katrín, särskilt de senaste tio åren. Sociala medier har fått ett allt större inflytande, liksom spridningen av falska nyheter. Detta har i viss mån undergrävt allmänhetens förtroende för politiken och det traditionella politiska arbetet.

”Politikerna måste fundera på varför allmänheten i viss utsträckning har förlorat tilltron till de politiska partierna. Jag tror på fenomenet politiska partier som är demokratiskt uppbyggda så att alla kan delta och nå framgång, jag tror att det är mycket viktigt i dagens läge. För jag tror att det är bättre för demokratin att ha politiska partier som står för vissa idéer och specifika frågor, och där alla kan delta, än att ha partier som i första hand kretsar kring personer. Runt om i Europa kan vi se att politik först och främst handlar om dem som sitter vid makten och inte nödvändigtvis om politiska frågor. Frågorna varierar allteftersom vad som är opportunt. Jag tror att det är bättre med partier som är demokratiskt uppbyggda. Det är ett sätt för människor att kunna påverka, istället för att ställa sig bakom en ledare eller förgrundsgestalt”, avslutar Katrín.

Höskuldur Kári Schram

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

FÖR EGEN RÄKNING

MENINGEN MED FÖRENINGEN –
FÖRENINGARNA NORDEN 100 ÅR

Henrik Wilén

2019 är jubileumsår för Föreningarna Norden. Vad har man åstadkommit? Hur ser visionen ut för det kommande seklet?

Henrik Wilén är förbundssekreterare i Föreningarna Nordens Förbund med placering i Köpenhamn.

Föreningarna Norden representerar medborgarna i det finmaskiga nätverk som den svenska statsvetarprofessorn Nils Andréén kallade för spindelvävsnordismen. Spindelväven omfattar allt från det officiella nordiska samarbetet mellan regeringar

och parlament till näringslivet, organisationer, föreningar och privatpersoner. Idag finns närmare 700 organisationer, förbund, föreningar, partier och intressegrupper som håller sig med ett aktivt nordiskt nätverk.

Det hävdas ofta att det nordiska samarbetet är unikt för att det växer underifrån och inte, i motsats till exempelvis EU, dikteras ovanifrån. Samarbetet står på bred folklig bas. Förvisso, men från början var den kulturella skandinavismen, som småningom utvecklades till dagens nordism, en dröm för den tidens samhällselit som vurmade för en union mellan de tre skandinaviska länderna.

Första världskriget utgjorde en vändpunkt i de skandinaviska kontakterna. Kriget hotade inte bara ländernas neutralitet, utan också varuförsörjningen. Intresset för samarbetet ökade när kulturfolk, näringslivet och politikerna gjorde gemensam sak. Det fanns, dessvärre, inte underlag för att grunda en gemensam förening. Resultatet blev att det 1919 bildades Föreningen Norden i Danmark, Norge och Sverige. Island följde efter 1922 och Finland 1924. Efter att Färöarna erhållit självstyre 1948 grundades en lokal Nordenförening 1951. Åland stod i tur 1971. På Grönland grundades en Nordenförening 1991, men den är inte aktiv i dag.

Föreningarnas första decennier präglades av informations spridning och kursverksamhet. Lärarna var en given målgrupp för att kunna förverkliga påverkansarbetet.

Fram till andra världskriget var medlemsantalet tämligen blygsamt (10 000). Andra världskriget satte det nordiska samarbetet på prov och Föreningarna

Norden var bitvis hårt pressade. Samtidigt ska man hålla i minnet att staternas politik var en sak och medborgarnas engagemang en annan. Det gäller för övrigt alla tidsepoker, inte bara under krigstiden eller kalla kriget.

Den stora medlemstillströmningen till Föreningarna Norden kom igång efter andra världskriget. Behovet av att känna nordisk samhörighet var stort och det var förhållandevis lätt för föreningarna att få med nya medlemmar i verksamheten. I början av 1960-talet hade det sammanlagda medlemsantalet stigit till över 100 000 personer. Medlemsunderlaget hade breddats inte minst tack vare att arbetarrörelsen, kanske främst i Danmark, hade anammat idén om den nordiska gemenskapen. Föreningarna undvek partipolitisk koppling, men jobbade politiskt för att nå ut till så många som möjligt.

Decennierna efter kriget präglades av stor aktivitet. Folkbildningen förverkligades genom föreläsungsverksamhet, studiecirklar, publikationsverksamhet och inte minst kontakten till skolorna. Vänortssamarbetet, som hade kört igång 1939 mellan Uddevalla och Thisted var aktivt.

Föreningarnas uppsving hade ett starkt samband med den mycket speciella föreningskultur som präglat Norden. Denna föreningsmobilisering håller dessvärre på att ebba ut och det är Föreningarna Nordens största utmaning i dag. 2018 hade Föreningarna Norden ett sammanlagt medlemsantal på 40 000 betalande medlemmar. Noteras kan att tack vare stora och synliga satsningar på 100-årsfirandet under 2019 har Norden Danmark ökat sitt medlemsantal med närmare 1 500 nya medlemmar!

Nordisk gemenskap är förvisso en känslofråga för många, men det borde vara en förnuftsfråga för betydligt fler. Det finns ett mervärde i att agera tillsammans på nordisk nivå. Norden är något för både hjärta och hjärna. Det gäller självfallet också för Föreningarna Norden. Centralt i huvudstäderna, och via det gemensamma kontoret i Köpenhamn (Föreningarna Nordens Förbund), driver man reform-nordism och ställer krav på politiker och andra beslutsfattare, medan man på lokal nivå ute i länderna främst sysslar med trivsel-nordism. Sällskapsnordismen och den politiskt inriktade nordismen utesluter inte varandra, utan ryms bra under samma tak.

Föreningarna Norden efterlyser fler reformer som underlättar vardagen för enskilda medborgare och företag. För några år sedan tog Föreningarna initiativ till ett gemensamt nordiskt elektroniskt ID. Frågan togs upp i Nordiska rådet, som rekommenderade regeringarna att gå vidare med saken. Åtminstone i två av fem regeringsprogram finns det en skrivning om detta. Dataingenjörerna ser inget problem i att införa e-ID, juristerna ser heller inget hinder i att en nationellt elektroniskt ID skulle vara kompatibelt på nordisk nivå – nu återstår ”bara” de politiska besluten. Om och när reformen genomförs är den jämförbar med passionen.

Efter 100 år av omfattande verksamhet, men med överlag sjunkande medlemsantal de senaste decennierna är det skäl för Föreningarna Norden att diskutera meningen med föreningen. Vilken är visionen och ambitionen för nästa sekel och hur ska verksamheten se ut? Av den anledning har FNF gett ut publikationen *Meningen med föreningen – 100 år av nordism*. I artiklarna diskuteras Föreningarna Nordens betydelse för folkväldet, problematiseras begreppet ”nordiska värderingar” och efterlyses en nordisk offentlighet som är en förutsättning för tätare samarbete och starkare gemenskap.

Professor Peter Stadius, chef för Centret för nordiska studier (CENS) vid Helsingfors universitet, konstaterar att alla de hundratusentals möten folk emellan är bland det viktigaste som Föreningarna Norden har fått till stånd under sitt första sekel. Denna praktiska nordism har i hög grad lärt de nordiska ländernas invånare att tänka nordiskt, och skapat en tillit och vi-känsla. Nordiska grannländer har uppfattats som de närmaste i en tid då folkets breda lager har exponerats för en internationell värld.

Det är naturligtvis många föreningar i Norden som lärt sina medlemmar att agera i demokratisk ordning med val av stämmor och styrelser, men Stadius påpekar att Föreningarna Norden hela tiden haft en vidare horisont än den rent nationella.

Stadius kommer också med en handfull förslag på hur Föreningarna kunde aktivera sig för att dels locka nya medlemmar, dels framstå som relevanta även i framtiden. Han lyfter fram regionernas Norden och påpekar att Föreningarna kunde fokusera på de gränsöverskridande regionerna där nationsgränsernas betydelse är ringa. Till exempel Tornedalen, Östersunds-regionen och Svinesunds-regionen är områden med stor potential. Ett annat område där det finns mycket att hämta är kultursamarbetet som kanske är det mest framgångsrika nordiska samarbetet.

Professor Klaus Petersen, chef för Centret för välfärdsstatsforskning vid Syddanske universitet i Odense, diskuterar för sin del de så kallade nordiska värderingarna som lyfts fram i många festtal på Nordiska rådets sessioner och Föreningarna Nordens tillställningar. Petersen konstaterar att demokrati, jämställdhet och tolerans ingalunda är uppfunna i Norden. Däremot har man i Norden förvaltats centrala allmänuropeiska humana värderingar på ett sätt som får dem att framstå som nordiska.

Redaktör Hilde Sandvik, Bergen, efterlyser för sin del en gemensam nordisk offentlighet. Om ambitionen är att Norden ska bli världens mest integrerade region förutsätter det att vi känner varandra bättre och för samtal på tvärs av landgränserna. Sandvik, som leder den virtuella portalen broen.xyz, lyfter fram behovet av tillit. Om vi inte förstår varandra finns det ingen tillit. I dagens politiska klimat är det viktigare än någonsin att förstå sin nordiska granne, konstaterar Sandvik.

De tre skandinaviska Norden-föreningarna har markerat sitt jubileum var för sig. Dessutom hölls en gemensam markering i april i Köpenhamn där Föreningarna tog fasta på framtiden. Temat för jubileumsseminariet i Folketinget var vad Norden kan göra tillsammans för att främja Förenta Nationernas världsmål 2030. I en tid när klimat- och miljöfrågor är snart sagt på allas läppar är det viktigt att Föreningarna Norden kräver gemensamma nordiska satsningar. Nordiska investeringsbankens gröna strategi är ett utmärkt exempel på vad som kan uppnås med rätt fokus.

Medlemskåren är förvisso till åren och för att Föreningen skall ha en framtid behövs nya medlemmar. Exemplet från Danmark visar att det är möjligt. Centralt fokuserar Föreningarna Norden via sitt kontor i Köpenhamn på barn och ungdomar. FNF förvaltar tre stora program för yngre årgångar: *Nordjobb*, som förmedlar säsongjobb, bostad och kulturprogram åt närmare 1 000 nordiska ungdomar varje år. *Norden i skolan*, som är en virtuell inlärningsportal på fem språk med fokus på skandinavisk språkförståelse. Per i dag har 17 000 lärare runt om i Norden registrerat sig på portalen. *Litteraturveckan*, som varje höst erbjuder uppläsning av nordisk litteratur i skolor, bibliotek och andra kulturinstitutioner. I evenemanget deltar årligen över 2 500 institutioner i Norden och Baltikum. Evenemanget riktar sig såväl till vuxna som barn.

Genom dessa program, som huvudsakligen finansieras av Nordiska ministerrådet, nås mängder av barn och ungdomar runt om i Norden. De bidrar därmed till att göra spindelväven ännu tätare.

Föreningarna Nordens uppgift sedan 100 år tillbaka är att sprida kunskap om den nordiska gemenskapen, bilda opinion och påverka beslutsfattare. Ingenting tyder på att den uppgiften blir överflödigt i framtiden.

Henrik Wilén

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

ALLT STÖRRE FOKUS PÅ ARKTIS – KLIMAT, MILJÖ OCH SÄKERHET

Den 20 september lämnade den tyska isbrytaren Polarstern Tromsø i norra Norge. När detta läses lär Polarstern vara infrusen i Arktis istäcke i Laptevhavet vid centrala Sibiriens Ishavskust. Drygt ett år, till och med september 2020, ska Polarstern utgöra bas för forskningsexpeditionen MOSAiC. Isbrytaren ska driva 2500 kilometer i Nordpolens grannskap fastfrusen i isen, från utgångspunkten tills den beräknas nå isfria vatten nordväst om Island.

Detta är den största enskilda insatsen för klimatforskning i Arktis någonsin. Nitton nationer, bland dem Danmark, Finland, Norge, Sverige, USA, Kina och Ryssland, deltar med totalt 600 forskare från skilda discipliner under ledning av Alfred Wegener Institut i Tyskland. Budgeten uppgår till 140 miljoner Euro.

Forskningsprojektet är ett tecken på hur klimatfrågan bidrar till att intresset för Arktis ökar och att det i detta sammanhang inte enbart är de nordiska länderna utan också stormakter som deltar. Projektet kan också ses som en förtroendeskapande insats. Arktiska rådet misslyckades i maj med att ena sig om en deklARATION vid det utrikesministermöte i Rovaniemi som avslutade Finlands ordförandeskap i Arktiska rådet. Misslyckandet berodde på att USA, i Donald Trumps efterföljd, motsatte sig en text om klimatförändringarna. Att USA nu deltar i MOSAiC-projektet är därför särskilt välkommet.

Då Island övertog ordförandeskapet i Arktiska rådet från Finland sa utrikesminister Guðlaugur Þór Þórdarson att ”det växande internationella intresset för arktiska frågor visar på en dramatisk förändring i de internationella prioriteringarna jämfört med vad som var fallet för bara 15 år sedan. Den geostrategiska situationen i regionen har förändrats och denna verklighet återspeglas också i Arktiska rådets internationella status och den uppmärksamhet som rådets arbete åtnjuter. Arktiska rådet har utvecklats från att vara en perifer regional sammanslutning till att vara ett verkligt centralt organ för samarbete i regionen”.

Det råder knappast någon tvekan om att det är just klimatförändringarna som bidragit till att det globala intresset för Arktis ökat så markant som Guðlaugur Þór Þórdarson framhåller. Temperaturhöjningen är här dubbelt så stor som genomsnittet globalt och det bidrar säkert till att människor i Arktis och dess närhet visar särskilt stort intresse för klimatpolitik. Det gör också att oron är stor när USA hoppat av Parisavtalet och söker försvåra andra internationella foras engagemang.

Island fortsätter dock att ge prioritet åt en hållbar politik också på klimatområdet under sitt ordförandeskap i Arktiska rådet. Det framgår bland annat av följande meningar: ”Betydelsen av att basera klimatpolitiken på fasta vetenskapliga grunder kan inte överskattas. Det Arktiska rådet kommer att fortsätta att observera och utvärdera klimatpåverkan på de arktiska marina-, sötvattens- och markbundna ekosystemen och en uppdateringsrapport om arktiska klimatförändringar kommer att utarbetas för ministermötet i Reykjavík 2021.”

Det återstår att se om åtgärder för att motverka klimatförändringar blir en del av en eventuell slutdeklaration när de åtta medlemsstaternas utrikesministrar möts 2021 i samband med att Island överlämnar ordförandeskapet till Ryssland. Att de nordiska staterna vill vara pådrivande för att så ska bli fallet behöver inte betvivlas. Och möjligen kan expeditionen med MOSAiC och Polarstern bidra. Även den svenska isbrytaren Oden bistår i forskningsprojektet.

Just hållbarhetsfrågor och oron för klimatförändringens effekter stod i centrum för samtalen under de nordiska statsministrarnas möte i Reykjavik den 20 augusti. I det vägledande dokumentet "Vår vision 2030", som statsministrarna lagt fast för arbetet i Nordiska ministerrådet de närmaste fyra åren, är ett centralt mål koldioxidneutralitet, det vill säga att ingen nettotillförsel av CO₂ ska ske till atmosfären från de nordiska länderna. Enligt årets nordiska statsministerdeklaration ska detta vägleda samtliga ministerråd under perioden. När FN:s klimatförhandlingar, COP25, fortsätter i Chile i december kan vi vänta att de nordiska länderna uppträder efter att ha samrått med varandra. Samarbetet visas också i Chile vid COP25 genom en nordisk paviljong som kommer att stå i direkt förbindelse med en motsvarighet i lokalen Norrsken i Stockholm.

Att den ” geostrategiska situationen” i Arktis förändrats, som utrikesminister Guðlaugur Þór Þórdarson sa i Rovaniemi, finns det åtskilliga tecken på. I ett offentligt tal som USA:s utrikesminister Mike Pompeo höll i anslutning till det Arktiska rådsmöte där han å Trumps vägnar vägrade att skriva under den klimatdeklaration som övriga sju medlemstater i rådet var beredda att underteckna, varnade han för Rysslands och Kinas agerande i Arktis. Rysslands agerande är aggressivt menade Pompeo, och han pekade särskilt på att Putinstyret kräver att fartyg som vill trafikera utmed den ryska ishavskusten inte ges fri passage utan förutsätts inhämta tillstånd och utsätts för lotstväng. Om inte detta accepteras hotas fartygen med militärt våld. En motsvarande konflikt finns mellan USA och Kanada när det gäller nordvästpassagen där Kanada inte vill acceptera fri passage. Konflikter av detta slag kan bli långvariga. Ett historiskt exempel är Öresundstullen som upptogs 1429 till 1857 och var en orsak till flerfaldiga krig och konflikter mellan Sverige och Danmark.

De nordiska länderna hävdar alla principen om fri passage för internationell trafik i såväl nordost- som nordvästpassagerna.

En annan geopolitisk konfliktfråga är Svalbard där Ryssland inte accepterar den juridiska status som Norge hävdar. Ryssland har skrivit på Svalbardstraktaten som ger Norge suveränitet. Staterna är dock oense om traktatens innebörd vilket är en potentiell konflikthanledning och Ryssland har flera gånger agerat så att friktion uppstått mellan länderna.

I Grönland och Island har kinesiska intressenters uppköp av företag och mark lett till diskussioner om huruvida dessa kinesiska näringslivsagenter agerar i enlighet med kinesiska säkerhetsorgans direktiv. Om detta medverkat till att USA:s president Donald Trump ville köpa Grönland från Danmark får vara osagt. Att han med kort varsel ställde in sitt officiella besök hos drottning Margrethe i Köpenhamn, sedan Danmarks statsminister Mette Frederiksen deklarerat att Grönlands land och folk inte är till salu, måste betraktas som famöst – inta minst då meddelandet skedde via Twitter.

Arktis geopolitiska position hade redan under kalla kriget stort intresse från säkerhetssynpunkt. Det berodde på att Rysslands, och i någon utsträckning också USA:s, andraslagsförmåga med kärnvapen var, och även nu är, koncentrerad till Arktis och den Norden-nära Kolahalvöregionen. I ett läge där de avtal som banade vägen för den betydande kärnvapenedrustningen sedan 1980-talet nu sagts upp och nya kärnvapen rustas, växer de nukleära hotens betydelse åter, inte minst för befolkningen i Norden.

Ett exempel: Den 8 augusti i år inträffade en olycka med radioaktiva utsläpp, som förorsakade flera vetenskapsmäns och militärers död samt ett ovisst antal skadade, i anslutning till den ryska marinens huvudbas för vapentester i Njonoksa väster om Arkhangelsk i Ryssland. Befolkningen i omgivningen evakuerades och apoteken i Severodvinsk och Arkhangelsk tömdes på jodtabletter. Och det som ännu betecknas som en mystisk olycka i Vita havet inträffade bara en månad efter det att en ny topphemlig kärnkraftsdriven u-båt "Losharik" förorsakade 14 ombordvarandes död i en olycka i Barents hav. Den 12 augusti år 2000 dog dessutom 118 besättningsmän i den kärnkraftsdrivna u-båten Kursk också i Barents hav. De nordiska staterna, och världssamfundet, har anledning att ägna större intresse åt kärnkraft och kärnvapen, och inte minst de militära rustningarna, i detta närbelägna område.

Barents Observers har publicerat uppgifter om att det finns 39 kärnkraftsdrivna fartyg och totalt 62 reaktorer i "det ryska Arktis" idag och att antalet inom en 15-årsperiod väntas öka till 74 fartyg med mellan 94 och 114 reaktorer. Därtill uppges att Kremlstyret nu dammar av gamla planer på att använda kärnkraftsreaktorer i industriella sammanhang i det miljökänsliga Arktis. Genomsnittsåldern på de kärnkraftsdrivna u-båtarna uppges aldrig ha varit högre och många antas bli använda ytterligare ett årtionde samtidigt som nya

kärnkraftsdrivna u-båtstyper utvecklas för att säkra att man har ”domedagsförmåga”. Det är välkommet att det avtal om samarbete när det gäller eftersökning och räddningsinsatser som ingåtts i Arktiska rådet, föreskriver samarbete mellan strålsäkerhetsorganen i medlemsstaterna. Samarbete för att förebygga, lokalisera och bemästra konsekvenserna av nukleär användning i Arktis borde etableras och utvidgas.

President Putin medgav så småningom att det inträffade i Njonoksa var en olycka i samband med en ”lovande” utveckling av nya vapen. Möjligen skedde olyckan vid test av en kärnkraftsdriven kärnvapenbärande missil. Den inträffade ”explosionen” registrerades inledningsvis bland annat av flera mätstationer tillhörande The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization. Det som bidrar till den befogade oron är att Ryssland stängde fyra av mätstationerna i ett senare skede. Detta bör föranleda insatser när en översynskonferens för provstoppsavtalet angående kärnvapen ordnas nästa år. Sedan Sveriges regering beslutat att inte ratificera den föreslagna konventionen om förbud mot kärnvapen, just på grund av att förslaget bland annat kan minska provstoppsavtalets legitimitet, finns större möjligheter till samordnat nordiskt uppträdande för att minska riskerna för riskabel nukleär användning i Nordens närområde.

Ett samordnat nordiskt agerande för att minska de nukleära hoten inte minst i Arktis är nu angeläget, även om det bara i begränsad utsträckning kan ske inom Arktiska rådet. Militära frågor måste hanteras i andra sammanhang. Det är samtidigt viktigt att politiken i Arktiska rådet och i övrigt inriktas på att Arktis ska bestå som ett lågspänningsområde med fredligt samarbete för att göra befolkningarna tryggare och rikare i alla avseenden. Här kan de nordiska staterna i samarbete göra betydande insatser.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN
 Utdelning av anslag 2018

Svenska avdelningen

Utdelade anslag 2018:

- till *Universitetslektor Catrine Björk, Inst. för de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik, Stockholms univ.* för deltagande i planeringsmöte i Kristiansand 2018, kr. 4.000:- ,
- till *Professor Anette Göthlund, Konstfack, Stockholm* för deltagande i planeringsmöten i Kristiansand och Helsingfors 2018, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Max Johansson, Naturgeografi, Stockholms universitet* för deltagande i konferens om politisk ekologi i Oslo 2018, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Carl Österlin, Naturgeografi, Stockholms universitet* för deltagande i forskningskonferens i Reykjavik 2018, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Margaretha Häggström, Institutionen för didaktik och pedagogik, Göteborgs universitet* för deltagande i nordisk konferens om konstnärlig utbildning i Helsingfors 2018, kr. 4.000:-,
- till *Adjunkt Malena Wallin, Bild och allmäntdidaktik, Göteborgs universitet* för samma ändamål, kr. 4.000:- ,
- till *Fil. dr Lydia Wistisen, Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet* för arkivresa till Köpenhamn 2018, kr. 4.000:-,
- till *Universitetslektor Sara Ellis Nilsson, Institutionen för samhälle, kultur och identitet, Malmö universitet* för deltagande i konferens om multikulturella samhällen i Helsingfors 2019, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Carina Rech, Konstvetenskap, Stockholms universitet* för arkivresa till Norge 2018, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Vicke Norén, Nationalekonomi, Århus universitet* för en forskningsvistelse i Stockholm 2018, kr. 5.000:-,
- till *Universitetslektor Anna Orrghen, Konstvetenskap, Uppsala universitet* för deltagande i konsthistorisk konferens i Köpenhamn 2018, kr. 4.000:-,
- till *Postdoktor Anna-Maria Hällgren, Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet* för samma ändamål, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Sara Callahan, Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet* för samma ändamål, kr. 4.000:-,
- till *Läraren Monica Lundberg, Viktoriaskolan, Göteborg* för deltagande i mässa i makerkultur i Århus 2018, kr. 4.000:-,

- till *Verksamhetschef Maria Munkesjö, Föreningen Tjejzonen, Hägersten* för två personers deltagande i nordisk konferens om ätstörningar i Reykjavik 2018, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Lisa Dinkler, Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet* för samma ändamål, kr. 5.000:- ,
- till *Doktoranden Helena Omma, Samisk högskola, Kautokeino, Norge* för en studieresa till Uleåborg 2018, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Aili Lundmark, Uppsala* för en studieresa till Institutionen för svenska språket, Jyväskylä universitet 2018, kr. 3.000:-,
- till *Forskaren Christine Cox Eriksson, Engelska, Högskolan i Dalarna* för deltagande i nordiskt symposium om barnspråk i Odense 2018, kr. 4.000:- ,
- till *Doktoranden David Kroik, Språkdidaktik, Umeå universitet* för fältresor till Saepmie, Norge, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Niklas Hill, Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet* för deltagande i utbildningshistorisk konferens i Trondheim 2018, kr. 4.000:-,
- till *Arkivsamordnare Martin Ståhl, Stockholms stads utbildningsförvaltning* för studieresa 2019 om tillgänglighetsmetoder hos arkiv i Finland, kr. 5.000:-,
- till *Forskarassistent Lina Rasmusson, Geovetenskaper, Göteborgs univ.* för insamling på Grönland av alger för historisk studie om Arktis vatten 2019, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Malin Dahlström, Ekonomisk historia, Göteborgs univ.* för arkivresa till norska cementmuseet i Slemmestad 2019, kr. 5.000:-,
- till *Fil. dr Andreas Rydberg, Idé- och lärdoms historia, Uppsala univ.* för deltagande i vetenskapshistorisk konferens i Oslo 2018, kr. 2.500:-,
- till *Tandläkarstuderande Hanna-Mari Ridderheim, Sahlgrenska Akademien, Göteborgs univ.* för studievistelse och praktik vid Åbo universitet våren 2019, kr. 2.500:-,
- till *Doktorand Jan Nylund, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds univ.* för forskningsvistelse vid Center for the Aristotelian Tradition, Köpenhamns univ. 2018-2019, kr. 5.000:-,
- till *Docent Dimitrios Kokkinarkis, Svenska språket, Göteborgs univ.* för deltagande i nordisk konferens om språkteknologi i Åbo 2019, kr. 5.000:- samt
- till *Doktorand Charlotte Alvord, Biologi och miljövetenskap, Göteborgs univ.* för forskningsvistelse vid Universitetet i Bergen, kr. 5.000:-.

Den danske afdeling

Bevillinger 2018:

- til *Sissel Fossat, historiker, Odense Bys Museer*, rejse til konference på Helsingfors Universitet vedr: "Nordic Television as national defence". 1.400 kr
- til *Steffen Stuman Hansen, arkæolog, Færøerne*, rejse til fotoarkiv i Isafjord, Island, vedr billeder af færøske fiskere omkring år 1900. 5.000 kr
- til *Bergur Rønne Moberg, universitetslektor, Færøerne*, rejse til arkivstudier i København. 4.000 kr
- til *Annika Hoydal, København*, rejse til koncert og bogfremlæggelse af samlede digte fra Gunnar Hoydal på Færøerne. 3.000 kr
- til *Anette Jensen, Nordisk Informationskontor i Flensborg*, rejse til Nordisland for kontakt/studier. 4.500 kr
- til *Jytte Nielsen, Kerteminde*, rejse til Kunstnerhuset på Lofoten. Arbejdsophold/møde. 4.500 kr
- til *Karen Marie Johansen, Århus Universitet*, studier vedr. klima og reumatiske lidelser på Tromsøs Distrikthospital. 4.000 kr
- til *Sofie Flensborg, Københavns Universitet*, rejse til Oslo for phd-studier i "Dansk mediepolitik i en digital tidsalder". 1.500 kr
- til *Maja Ingerslev, Det Jyske Kunsthøgskole*, til studieophold i Kunstnerhuset i Ålvik, Hardangerfjorden, vedr. fotografi. 7.000 kr
- til *Inger-Lise Lund Petersen, Professionshøjskolen UCC* for deltagelse i konference i Göteborg. 1.000 kr
- til *Tina Trolle, Nationalmuseet, Bornholms Museum og Retsmedicinsk Inst.* for deltagelse i nordisk konference i Stockholm vedr zoo-arkæologi på Stockholms universitet. 5.000 kr
- til *Rikke Buus Bøje, sygeplejerske, Århus Uni.hospital*, til kursus på Trollhättan Högskola vedr forandring mellem sygehus-pleje og hjemmepleje. 4.000 kr
- til *Ida Frette, Københavns Universitet* for kursus ved Valand-Akademiet i Göteborg om Litterær gestaltning. 4.000 kr
- til *Annette Frölich, speciallæge, arkæolog*, for deltagelse i kongresser i Uppsala og Sölvesborg. 4.000 kr
- til *Matematikcenter, København* for to personers deltagelse i konference med svensk "Mattecentrum" på Gotland. 6.000 kr

- til *Karen Arnfred Vedel, kultursociolog, København,*
for deltagelse i konference i Kaukas, Litauen
vedr moderne danseteaters nordiske samvirken. 4.500 kr
- til *Line Sandst, København, phd i stednavneforskning,*
for deltagelse i universitetskonf. i Bern med forelæsning
om dansk-finsk studie i "onomastiske landskaber". 4.000 kr og
- til *"Åndernes Huse", TV-samtale-projekt, initiativ: Rungstedlund,*
rejsestøtte til 3 kunstnere fra et nordisk land i samtale med kunst-
nere i kunstnerboliger i et andet nordisk land. 11.900 kr.

Den norske avdelinga

Løyvingar 2018:

- til *Phd-student Kathrine Stene, Oslo,* til arkeologiske utgravingar og seminar i Sandvík, Island, NOK 5000
- til *Norsk institutt for bunad og folkedrakt, ved dagleg leiar Camilla Rossing, Fagernes,* til reise og opphold for fire tilsette til Nordisk draktseminar i Tisvildeleje, Danmark, NOK 12000
- til *Media Service ved Svein Tallaksen, Arendal* til studiebesøk og opptak for dokumentarfilmen "Slaveskipet", som forliste utanfor Arendal i 1768. Ein person til Ostindiafararen Götheborg, to personar til fleire museer i Københavnområdet, NOK 6000
- til *Dr. Russell J. S. Orr, Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo* til forskingsopphald i Göteborg 2018. Samle inn levande mosdyr, med sikte på å utvikle mosdyr som modellstudiesystem, NOK 3000
- til *Professor Helen Illeris, Fakultet for kunstfag, Universitetet i Agder, Kristiansand,* til to reiser, til Helsingfors 2018 og Stockholm 2019 for å utvikle nordisk doktorgradsprogram med arbeidstittelen "Kunskapsbildung och bedömningskulturer – KUB", NOK 6000
- til *Ph.d. kandidat Konrad Smiarowski, Fornminneseksjonen, avdeling for kulturhistorie, Universitetet i Bergen,* til arkeologiske utgravingar og seminar i Sandvík, Island 2018, NOK 5000
- til *Spesialbibliotekar Arnhild Tveikra, Trøndelag fylkesbibliotek, Steinkjer,* til nordisk fjernlånskonferanse i Umeå 13th Nordic Resource Sharing Reference and Collection Management Conference 2018, Umeå, NOK 4000
- til *Studieansvarleg Ann-Kjærsti Svalheim, Helsesøsterutdanningen, Høgskolen Innlandet, Elverum,* til studietur for to-tre personar til kontaktpersonar i sjukepleiarutdanning i Danmark med sikte på å få i gang eit fagleg samarbeid og utveksling av studentar, NOK 6000

- til *Ung Nordisk Musikk Festival 2018 ved Jonas Lie Skaarud, Oslo*, til reiser for fire finske musikarar til Ung Nordisk Musikk Festival i Bergen 2018, NOK 10 000
- til *Karplantekonservator Charlotte Sletten Bjorå, Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*, til ei veker opphald ved Statens Naturhistoriske Museum, København for å studere botaniske samlingar, NOK 3000
- til *Forskar Annette Taugbøl, Lillehammer*, til reise og opphald for fem svenske forskarar til seminar og samarbeid om felles artikkel om den patogene algesoppen *Batrachochytrium dendrobatidis* (Bd), NOK 10 000
- til *Ida Frette, Heimdal*, til reise til masterprogrammet i Litterær Gestaltning ved Akademin Valand i Göteborg 2018, NOK 1800
- til *Nordisk Museumsforbund – Den norske seksjonen, ved styreleiar Siri Schrøder Vesterkjær, Billingstad*, til reise for Ågot Gammersvik til Nordisk museumskonferanse i Helsingfors 2018, NOK 4000
- til *Oslo storband ved Rune Stensrud, Oslo*, til prosjektet "Jukka goes Dizzy", med den finske musikaren Jukka Perko til to-tre konsertar i Oslo, Akershus og Østfold 2019, NOK 6000
- til *Keramikar Brit Dyrnes, Trondheim*, til studietur til Island 2019 for å besøke kunstnarar, mest keramikarar, NOK 6000
- til *Nordnorsk filmsenter ved Tor Vadseth, Tromsø*, til reise for den færøyske filmskaparen Sakaris Stórá til Nordkapp filmfestival, NOK 5000
- til *PhD-stipendiat Elena Kirsanova, Institutt for basalfag og akvamedisin, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet – Veterinærhøgskolen, Oslo*, til studieopphald ved Institut for molekylærbiologi og genetik - Molekylær ernæring ved Aarhus Universitet i samband med arbeid med analyse av immunforsvar mot jurbetennelse hos Norsk Rødt Fe, NOK 3000
- til *Førstelektor Siw Elin Eidissen og professor Jostein Lorås, Nord Universitet, avdeling Nesna*, til reise til Linnémuseet i Uppsala og samiske avdelinga i Nordiska museet i Stockholm 2018 eller 2019, NOK 5000
- til *Forfattar og journalist Ottar Fyllingsnes og fotograf Harald Hognerud, Oslo*, til reiser til og rundt Island for bok om Island, NOK 8000
- til *Ronja Wedegärtner, Trondheim*, til Model Arctic Conference i Rovaniemi om "Offshore Oil and Gas Drilling on the Shelves of Arctic Waters". Ho deltek på vegner av Samerådet, NOK 3000

- til *Førsteamanuensis Stian Hårstad ph.d, Institutt for språk og litteratur, NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet – Dragvoll, Trondheim* til reise til Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet i 2019 for å utvikle fellesnordisk prosjekt om språk i sosiale medier, NOK 4000
- til *Forskar Morten Ramstad, Fornminneseksjonen, Universitetet i Bergen,* til førebuingmøte i København 2018 for konferansen "Utvidede horisonter/Expanding Horizons, Island 2019, NOK 3000
- til *Prosjektleder Anja Roth Niemi, Tromsø,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med foredrag om graver, busetting og kulturforhold i yngre jernalder i Nord-Norge, NOK 4000
- til *Professor Knut Andreas Bergsvik, Universitetsmuseet i Bergen, Avdeling for kulturhistorie,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med innlegg om bruk og oppfattelse av huler og hellere i yngre jernalder og middelalder i Norge og på Island, NOK 3000
- til *Brita Hope, Universitetsmuseet i Bergen,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med innlegg om støler i jernalder og middelalder i Indre Sogn, NOK 3000
- til *Dr. Gitte Hansen, Professor Middelalderarkeologi, Universitetsmuseet i Bergen, Avdeling for kulturhistorie,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med innlegg om lågstatus handverkarar, kammakarar, i 1100-1200-talets Norge, NOK 3000
- til *Prosjektleder for arkeologiske granskingar, Per Christian Underhaug, NIKU Bergen,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med innlegg om resultat av arkeologiske granskingar i bergen om den pre- og tidleg-urbane bruken av området Vågsbunnen, NOK 3000
- til *Doktor i arkeologi, Jørn Erik Henriksen, Tromsdalen,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", NOK 4000
- til *Universitetsmuseet i Bergen, Avdeling for kulturhistorie, ved stipendiat Therese Nasset,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med foredrag om Limits for Arable Agriculture, basert på PhD-prosjekt, NOK 3000 og
- til *Kjetil Loftsgarden, Stokke,* til deltaking på konferansen "Utvidede horisonter", med foredrag om "Dei vestnorske marknadsplassane i vikingtid og mellomalder", NOK 3000.

Avdelningen i Finland

Utdelade anslag 2018:

- till *Catarina Harjunen, Vasa*, för att delta i konferensen för nordiska etnologer och folklorister ”34th Nordic Ethnology and Folklore Conference” 2018 i Uppsala. 400 EUR.
- till *FD Martta Heikkilä, Helsingfors*, för att delta och hålla ett föredrag i NSAE:s (The Nordic Society of Aesthetics) årliga konferens 2018 i Paris. 700 EUR.
- till *Historiska föreningen, Helsingfors*, för en exkursion till Nordjylland 2018 för att utveckla samarbetet med danska historiker och fördjupa deltagarnas kunskaper i dansk och nordisk historia samt danskt kulturliv. 1.000 EUR.
- till *Arbetsgrupp Ianne, Esbo*, för en studieresa till Köpenhamn för att besöka Hantverkarföreningens plejehjem, Østerbro Billedskole och Konstskolan Underlandet. 1.000 EUR.
- till *FD Kerstin Ilves, Mariehamn*, för att delta på en workshop ”Expanding Horizons workshop” i Mobrygga i Modalen, Norge och där hålla en presentation om Ålandsöarnas boplatssarkeologi och vikten av den marina ekonomin under yngre järnåldern. 500 EUR.
- till *Doktorand Maria Johansson, Åbo*, för att delta i konferensen för nordiska etnologer och folklorister ”34th Nordic Ethnology and Folklore Conference” 2018 i Uppsala samt hålla en presentation. 400 EUR.
- till *Dansare, danspedagog, koreograf Lotta Kaarla, Tammerfors*, för att delta i nordisk forskningskonferens 2018 i Piteå, Sverige och där tillsammans med Sofia Juslin presentera projektet ”LiteDans”. 400 EUR.
- till *Förste perkussionist Mats Lindholm, Pojo*, för att tillsammans med Pojo blåsorkester och Kyrkslätt hornblåsare spela på en blåsorkesterfestival 2018 i Bergen. 300 EUR.
- till *FM doktorand Miro Metsämuuronen, Helsingfors*, för språkvetenskapligt arkivbesök till Färöarna för att samla in och digitalisera historiskt forskningsmaterial. 700 EUR.
- till *Doktorand Carolina Renman, Åbo*, för att delta i konferensen för nordiska etnologer och folklorister ”34h Nordic Ethnology and Folklore Conference” 2018 i Uppsala samt hålla ett föredrag. 400 EUR.
- till *Steg för steg, Helsingfors*, för två personers deltagande i Nordiska samarbetsrådets möte 2018 i Tórshavn samt knyta kontakter till föreningar i de andra nordiska länderna. 1.000 EUR.

- till *Forskardoktor Lotta Valve, Åbo*, för att delta i Nordic New Testament Conference 2018 ”Northern Lights; New Nordic Research on Early Christianity” i Reykjavik 2018 och där presentera ett paper. 700 EUR.
- till *FD Janne Vanhanen, Helsingfors universitet*, för att delta och hålla ett föredrag i NSAE:s (The Nordic Society of Aesthetics) årliga konferens 2018 i Paris, Frankrike. 700 EUR.
- till *Lektor Benita Gullkvist, Vasa*, för att delta på konferensen ”The Nordic Accounting Conference” 2018 i Köpenhamn samt presentera pågående forskning om värderingen av växande skog, och riskbedömning hos CFO:s och redovisningsstuderande. 450 EUR.
- till *Utvecklingspsykolog Sara Hellsten, Helsingfors*, för att delta i en utbildning 2019 i Göteborg. Utbildningen EMCC Certifierad Föräldra- och Familjecoach 2019 arrangeras av Family-Lab & Schill Coaching i Göteborg. 400 EUR samt
- till *Docent, universitetslektor Jan Löfström, Helsingfors*, för att delta i konferensen ”Kontroversiella samhällsfrågor i utbildning och demokrati”, vid Umeå universitet 2018 och där presentera ett paper. 260 EUR.

Isländska avdelningen

Utdelade anslag 2018:

- Till *Kristborg Þórisdóttir, arkeolog*, för deltagande i seminariet “Expanding Horizons” i Norge, kr 25 000
- Till *Lilja Laufey Davíðsdóttir, arkeolog*, för samma ändamål, kr 25 000
- Till *Lísabet Guðmundsdóttir, arkeolog*, för samma ändamål, kr 25 000
- Till *Ragnheiður Gló Gylfadóttir, arkeolog*, för samma ändamål, kr 25 000
- Till *Selma Guðmundsdóttir, pianist och ordförande i Wagner sällskapet på Island*, för ett föredrag i Odense om relationerna mellan Der ring des Nibelungen och isländsk litteratur, kr 40 000
- Till *Sigríður Matthíasdóttir, forskare*, för att delta i Nordiska kvinno- och genushistorikermötet i Uleåborg, kr 40 000
- Till *Æsa Sigurjónsdóttir, docent*, för att delta i seminariet “Helsinki Photomedia” i Helsinki, kr 40 000
- Till *Björg Árnadóttir, författare och lärare*, för en studieresa tillsammans med en medarbetare till Luleå där Resurscentret för litteratur i Norrbottens Län kommer att besökas, kr 60 000

- Till *Clarence E. Glad, Ph.D.*, för en studieresa till Köpenhamn i samband med ett projekt rörande danskt-isländskt samarbete kring publicering av fornnordiska skrifter 1825-1865, kr 40 000
- Till *Howell Magnus Roberts, avdelningschef vid Islands arkeologiska stiftelse*, för en studieresa till Hillsöy i närheten av Tromsö där utgrävningar av vikingaskepp pågår, kr 40 000
- Till *Hrannar Smári Hilmarsson, forskningschef vid Islands lantbrukshögskola*, för en studieresa till Färöarna för att bekanta sig med kornodling på Färöarna, kr 40 000
- Till *Kristjana Kristinsdóttir, lektor och arkivarie vid Islands nationalarkiv*, för en studieresa till Köpenhamn för att forska i Danmarks riksarkiv, Den Arnemagnæanske samling och det Kungliga biblioteket, kr 40 000
- Till *Magnús Göransson, forskare vid Islands Lantbrukshögskola*, för en studieresa till Färöarna för att bekanta sig med kornodling på Färöarna, kr 40 000
- Till *Anna Rut Guðmundsdóttir, informationschef vid Islands Nationalmuseum*, för en studieresa för tre medarbetare till fyra museer i Stockholm och Kulturhistoriska museet på Åland, kr 120 000
- Till *Ásdís Jóelsdóttir, lektor vid Islands universitet*, för resor till Danmark, Färöarna, Norge, Sverige och möjligtvis Finland och Grönland för att informera om sin nyutkomna bok och forskning kring den isländska ylletröjan, kr 100 000
- Till *Þórunn Gyða Björnsdóttir, förskoleföreståndare*, för att bekanta sig med Svenska förskolor, kr 50 000
- Till *Halla Þórlaug Óskarsdóttir, tjänstledig journalist*, för studieresor till Sverige och Danmark i samband med sin forskning kring kunskapsflykt från Island särskilt inom hälsosektorn, kr 50 000
- Till *Haukur Arnþórsson, forskare vid Reykjavík Akademin*, för att forska kring Folketinget i Danmark och särskilt kring kontakterna och maktfördelningen mellan den lagstiftande och den verkställande makten, kr 40 000
- Till *Howell Magnus Roberts, avdelningschef vid Islands arkeologiska stiftelse*, för att delta i Köpenhamn i ett förberedande möte inför nästa "Expanding Horizons" seminarium, kr 25 000
- Till *Hrefna Róbertsdóttir, historiker och redaktör*, för en publikation av samtliga Danmarks regerings dokument under åren 1770-1771 som berör Island för att delta i Köpenhamn i evanemanget "100-året för Islands suveränitet" kr 50 000

- Till *Lísabet Guðmundsdóttir, arkeolog vid Islands arkeologiska stiftelse*, för att delta i Köpenhamn i ett förberedande möte inför nästa “Expanding Horizons” seminarium, kr 25 000
- Till *Markús Þór Andrésson, avdelningschef vid Reykjavíks Konstmuseum*, för att delta i och föreläsa vid NORDIK:s konsthistorikerseminarium i Köpenhamn 2018, kr 50 000
- Till *Margrét Gunnarsdóttir, ordförande för Föreningen för sjuttonhundredratalstudier*, för att bekosta en resa till Köpenhamn för den isländska redaktören i den nordiska tidskriften *Sjuttonhundredratal* där redaktören kommer att delta i ett redaktionsmöte, kr 50 000 samt
- Till *Þorbjörg I. Jónsdóttir, vd för Kvinnokonsultationen*, för en resa för två medarbetare till Helsingfors för att delta i seminariet “Nordiske kvinner mod vold”, kr 70 000.

Gemensam utdelning 2018:

I juni 2018 delades följande anslag ut:

- till *Foreningen Norden i Norge* för Nordkalottkonferensen i Tromsø 2018, kr. 30.000:- ,
- till *Foreningen Nordens Københavns aktivitetsfond* för nordisk huvudstadsträff i Köpenhamn 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Sverige* för ”Nordens dag” på Centralstationen i Stockholm 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Lund* för seminarium om Nordens litteratur i Lund 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Nordens Östersundsavdelning* för Jämt-trønderska historiedagarna i Tysdal, Sør-Trøndelag 2018, kr. 10.000:-,
- till *Hanaholmen – kulturcentrum för Sverige och Finland, Esbo* för projektet ”Bergman100” under år 2018, kr. 20.000:-,
- till *Stiftelsen Nordens Biskops-Arnö, Bålsta* för utbildningsdag 2018 för personal på icke-nordiska ambassader i Sverige, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Yggdrasil r.f., Åbo* för nordiskt seminarium om en nordisk förbundsstat på Hanaholmen 2018, kr. 10.000:-,
- till *Østfoldmuseene, Sarpsborg, Norge* för konferensen ”1718 – krigen, menneskene, skuddet” på Fredriksten Festning, Halden 2018, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk museumsförbund r.f., Helsingfors* för nordisk konferens i museologi på konstmuseet Ateneum, Helsingfors 2018, kr. 20.000:-,
- till *Islands universitet, Reykjavik* för seminarium om vikingatid på Grönland, Island och i Norge, Modalen, Norge 2018, kr. 15.000:-,
- till *Lingvistik, Århus universitet* för nordisk konferens om språk och interaktion 2018, kr. 15.000:-,
- till *Kommunikationsvetenskapliga fakulteten, Tammerfors universitet* för nordiskt seminarium 2018 om läsning som personlighetsbildande kraft, kr. 15.000:-,
- till *Nordiske Samarbejdskomité for Journalistuddannelser, Århus* för nordiskt lärarseminarium 2018 i Knebel, Danmark, kr. 20.000:- ,
- till *Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet* för nordisk antologi om renlighet i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Juridiska institutionen, Uppsala universitet* för forskarseminarium inom Nordiskt Immaterialrättsligt Nätverk i Lund 2018, kr. 10.000:-,
- till *Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo* för konferens 2018 om ”Big Data” inom hälsotjänsten, kr. 10.000:-,
- till *Sektionen för pedagogisk utveckling och forskning, Högskolan i Borås* för symposium 2018 om undervisning och inläring i högre utbildning i de nordiska länderna, kr. 10.000:-,

- till *Samgus, Den isländska föreningen för park- och miljöchefer, Reykjavik* för nordisk natur- och parkkongress i Reykjavik 2018, kr. 15.000:-,
- till *NTAA – Nordiskt nätverk för trädgårdens Arkeologi och Arkeobotanik, Finland* för nordiskt seminarium om kulturväxter som arv och arkiv i Borgå 2018, kr. 10.000:-,
- till *CEES – Senter for økologi og evolusjonær syntese, Universitetet i Oslo* för forskningsprogram om pastoralism på de norra breddgraderna på Helsingfors universitet, kr. 15.000:-,
- till *Høfði – Reykjavik fredscenter, Islands universitet* för konferens om fred, ungdomar och gränser i Reykjavik 2018, kr. 10.000:-,
- till *ROSIS – Reservofficerssällskapet i Svealand* för nordiskt-baltiskt seminarium i Riga 2018 om hybrid krigsföring, kr. 10.000:-,
- till *Stödföreningen Södertörns hemvärn* för finskt-svenskt seminarium om frivilligt försvar i Stockholm 2018, kr. 10.000:-,
- till *Produktionshuset r.f., Farsta* för nordiskt forum för jämställdhet, tillgänglighet och teknik inom scenkonst och vetenskapscenter i Norden, Stockholm 2018, kr. 15.000:-,
- till *Konst- och designmuseet Vandalorum, Värnamo* för nordiskt seminarium om återbruk inom arkitektur och design 2018, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk Forum for Designhistorie* för forum 2018 i Garðabær, Island, kr. 15.000:-,
- till *Institutt for kunst- og medievitenskap, NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim* för symposium om medeltidens konst i Norden 2018, kr. 10.000:-,
- till *Organisationen NORDEM – Nordic Early Music* för konferens om tidig musik i barns utbildning, Tórshavn 2019, kr. 20.000:-,
- till *Åbo Akademi, Vasa* för workshop i Vasa och Umeå 2018 om nordiskt innovationsprojekt om digitala tjänster för äldre, kr. 10.000:-,
- till *Yrkeshögskolan Novia, Jakobstad* för samarbete kring projektkurs i musik med Universitetet i Agder, Kristiansand, kr. 15.000:-,
- till *Brunskärs byalag, Grankulla* för utställning i anslutning till seminarium om ballongflygaren S.A. Andrée, 2018 i Skärgårdscentrum, Korpoström, Finland, kr. 5.000:-,
- till *Høgskulen på Vestlandet* för exkursion inom konstfagene med University of the Arts, Helsingfors, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden på Åland* för deltagande i vänortsmöte i Husby, Sydslesvig, kr. 8.000:-,
- till *Föreningarna Nordens Ungdomsförbund (FNUF), Köpenhamn* för deltagande nordiska möten, kr. 10.000:-,

- till *Pohjola-Norden i Esbo* för en kulturreisa till Köpenhamn, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Falköping* för ungdomsutbyte 2018 med norska vänorten Lier, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Arvika* för medlemsresa till Norge 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Piteå* för språk- och kulturläger för ungdomar på Framnäs 2018, kr. 5.000:-,
- till *Voksenåsen, Senter for norsk-svensk samarbeid, Oslo* för nordiska programpunkter under senvåren 2018, kr. 20.000:-,
- till *Föreningen Yggdrasil r.f., Åbo* för västerbottniskt deltagande i seminarium 2018, kr. 6.000:-,
- till *Historielärarnas förening, Limhamn* för deltagande i 6:e Nordiska historieläraryrkesseminariet 2018 på Island, kr. 12.000:-,
- till *Advokatklubbarnas råd, Stockholm* för deltagande i den årliga rättgångstävlingen i Oslo 2018, kr. 15.000:-,
- till *Universitetsmuseet i Bergen* för forskning om vikingatida boplats på Island, kr. 10.000:-,
- till *Árni Magnússon-instituttet, Reykjavik* och *Snorrastofa instituttet i Reykholt* för den internationale sagakonferensen i Island 2018, kr. 20.000:-,
- till *Nordisk forening for SFL og socialsemiotik* för nordiska föreläsare vid konferens i Aalborg 2018, kr. 10.000:-,
- till *Finlands Svenska Folkdansring r.f., Helsingfors* för deltagande i NORDLEK i Falun 2018, kr. 10.000:-,
- till *Professor Tytti Soila, Institutionen för mediestudier, Stockholms universitet* för två studieresor till Helsingfors avseende influenser mellan svensk och finländsk teater- och filmproduktion, kr. 10.000:-,
- till *Forskningsprojektet Ung i Norden* för kartläggning av ungdomsenkätundersökningar i Norden, kr. 15.000:-,
- till *Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet* för resa till Oslo inom ramen för forskningsprojekt om design och arkitektur, kr. 15.000:- till doktoranders deltagande,
- till *Yrkeshögskolan Novia i Raseborg, Finland* för studieresa till Malmö och Köpenhamn 2018, kr. 10.000:-,
- till *Det svenska kemisamfundet* för inbjudan av nordiska föreläsare 2018, kr. 15.000:-,
- till *Ätstörningsenheten, Reykjaviks universitetssjukhus* för gästföreläsare vid nordisk konferens om ätstörningar 2018, kr. 10.000:-,
- till *NEDS – Nordic Eating Disorders Society, Region Örebro* för deltagande i nordisk ätstörningskonferens i Island 2018, kr. 10.000:-,

- till *Professor Karin Wadell, Fysioterapi, Umeå universitet* för nordiskt nätverksmöte i Oslo 2018 angående telerehabilitering vid kronisk sjukdom, kr. 15.000:-,
- till *De nordiska föräldraorganisationernas kommitté* för nordisk konferens i Norge 2018, kr. 15.000:-,
- till *Institutionen för ekologi och genetik, Uppsala universitet* för gästbesök av norsk forskare 2018, kr. 6.000:-,
- till *Professor em Ivo Holmqvist, Glemmingebro* för tryckning av boken ”Peter Boisen – dansk stadsarkitekt i Ystad”, kr. 20.000:-,
- till *Reception – Tidsskrift för nordisk litteratur, Köpenhamn* för den 77:e utgåvan, kr. 10.000:-,
- till *Spartacus forlag, Oslo* för översättning av barnboken ”Riktiga vikingar”, kr. 15.000:-,
- till *Spartacus forlag, Oslo* för översättning av barnboken ”Nordiska väsen”, kr. 10.000:-,
- till *Orkana Forlag, Oslo* för översättning till norska av redaktör Claes Arvidssons bok ”Söte bror”, kr. 10.000:-,
- till *Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap, Huddinge* för tryckning av skrift om finska inbördeskriget 1918 sett i ett nordiskt perspektiv, kr. 20.000:-,
- till *Docent Magnus Perlestam, Historia, Mittuniversitetet i Sundsvall* för tryckning av bok om det stora nordiska kriget 1702–1709, kr. 15.000:-,
- till *Nordiska kommunforskningsföreningen r.f., Åbo* för skapandet av webbplats/hemsida, kr. 10.000:-,
- till *Professor Anna Dahlgren, Konstvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av antologin ”Scandinavian Fashion Photography”, kr. 10.000:-,
- till *Mag. art. Steffen Stumman Hansen, Leirvik, Färöarna* för utgivning av bok om kvinnliga pionjärfotografer på Färöarna, kr. 15.000:-,
- till *Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar* för arkeologiska rapporten ”Hällristningar på Vitlycke”, kr. 10.000:-,
- till *Bygdø Kongsgård, Oslo* för tryckning av bok om Gartneriet på Bygdø Kongsgård, kr. 15.000:-,
- till *Stiftelsen Bohusläns Försvarsmuseum, Kungälv* för tryckning av ”Ryttare i Bohuslän”, kr. 10.000:-,
- till *Lektor Morten Fink-Jensen, Saxo-Instituttet, Københavns universitet* för utgivning av skriften ”Københavns Universitets Fundats af 1539”, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Nordiska Teaterforskare, Stockholm* för publicering av den vetenskapliga tidskriften ”Nordic Theatre Studies (NTS)”, kr. 15.000:-,

- till *Billedkunstner Iben West, Aarhus och billedkunstner Else Ploug Isaksen, Odense* för boken ”Augnhljóð/Øjenlyd”, kr. 10.000:-,
- till *Harpa Björnsdóttir og Helga Hjörvar, Reykjavik* för utgivning av bokkatalog om konstner Einar Dunganon, kr. 20.000:-,
- till *Stine Lundberg Hansen, Nuuk och Lotta Törnroth, Stockholm* för översättning av bok- och konstverket ”45 dagar och 44 öar”, kr. 8.000:-,
- till *Wanås Vänner, Knislinge* för skriften ”Litteratur på Wanås 1988–2018”, kr. 8.000:-,
- till *Nordic Textile Art, Malmö* för tryckning av skrift om föreningen Nordic Textile Art, kr.10.000:-,
- till *Docent Olof Hedling, Filmvetenskap, Lunds universitet* för monografin ”Scandinavian Film and Television Studios”, kr. 8.000:-,
- till *Duvteatern r.f., Helsingfors* för svensk forskares medverkan i teaterns jubileumsproduktion ”Släktrönikan”, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Tom Gullberg, Historiens och samhällslärens didaktik, Åbo Akademi, Vasa* för forskningsnätverket ”Minoritetspedagogik i Norden”, kr. 25.000:-,
- till *Nordiskt informationskontor i Sønderjylland/Sydslesvig* för konferens om barnvänliga städer 2019, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Martin Dackling, Ingelstad, Sverige* för forskningsresor om arvsrättens politik i Skandinavien 1810–2010, kr. 8.000:-,
- till *Fil. dr Karin Norén, Zoologiska institutionen, Stockholms universitet* för forskning om fjällräven, kr. 10.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för bokmärke som besöksminne, kr. 15.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för prenumerationer på dagstidningar och tidskrifter, kr. 15.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfta* för fortsatta inköp av skogsfinsk litteratur, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobbs nordiska sekretariat, Köpenhamn* för ”Nordisk inspirationshelg 2018”, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb, Island* för nordisk språkkurs och helgutflykter 2018, kr. 30.000:-,
- till *Föreningen Norden på Åland* för Nordjobbs fritidsprogram 2018, kr. 30.000:-,
- till *Konstnär Heléne Sandegård, Møn, Danmark* för vistelse på Konstnärshuset i Svolve, Lofoten 2018, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Bok och Hav, Jämjö* för internationell litteraturfestival i Karlskrona 2018, kr. 10.000:-,
- till *Den Sonologiske Forening, København* för Sonic-festival med elektronisk samtidsmusik och installationskonst 2018, kr. 8.000:-,

- till *Kompositör Lo Kristensen, Hägersten* för workshops beträffande improvisation för kompositörer och musiker i Oslo 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Anholt Litteraturfestival* för festivalen 2018, kr. 10.000:-,
- till *Hangö teaterträff* för norska och svenska gästspel 2018, kr. 10.000:-,
- till *Media Service AS, Arendal* för dokumentärfilm om dansk-norska skeppet Fredensborg som förliste 1768, kr. 10.000:- ,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för inbjudan av svenska författare 2018-2019, kr. 8.000:-,
- till *Kompositör, sångare och musikproducent Patrick Rydman, Göteborg* för deltagande 2018 i Arctic Sounds festival i Sisimut, Grönland, kr. 8.000:-,
- till *Skådespelare Catherine Westling, Kalmar* för svenskt gästspel vid nordisk kvinnokonferens i Akureyri 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Nordisk Sångfestival* för festivalen 2018 i Hudiksvall, kr. 8.000:-,
- till *Föreningen Norden på Åland* för visning av nordisk film på Ålands kulturhistoriska museum 2018, kr. 10.000:- ,
- till *Tonsättare Anna-Lena Laurin, Malmö* för norsk medverkan i projekt med Norrlandsoperans symfoniorkester, kr. 10.000:- ,
- till *Internationella barn- och ungdomskulturfestival Mýrin, Reykjavik* för svenska författares medverkan i festival 2018, kr. 8.000:-,
- till *Musiktrion Modern Roots, Köpenhamn* för nordiska konsertserien ”Legendernes tid”, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Nordens informationskontor i Umeå* för nordiska berättarcafèer i Västerbotten 2018, kr. 10.000:-,
- till *Reykjaviks konstmuseum* för utställningen ”Tak i lige måde” med anledning av Island 100 år, kr. 10.000:-,
- till *Skådespelare Anniki Wahlöö, Stockholm* för deltagande i tvärkonstnärligt projekt med teatergruppen Fluks i Århus 2018, kr. 4.000:-,
- till *Norden i Fokus, Stockholm* för festivalen Best of Norden i Stockholm 2018, kr. 20.000:-,
- till *Akademiska Dankören Lyran, Helsingfors universitet* för nordisk folkmusikkonsert i Trondheim och Lund 2018, kr. 10.000:-,
- till *RIFF – Reykjavik International Film Festival* för inbjudan av nordiska medverkande, kr. 10.000:-,
- till *Serietecknare och illustratör Malin Biller, Göteborg* för serieantologi och utställning ”Draw the line” 2018, kr. 10.000:- ,
- till *Textilhistoriker Git Skoglund, Göteborg* för forskningsresa rörande medeltida textilsamlingar på Island, kr. 5.000:- samt
- till *Konstnär och fotograf Anna Petters, Göteborg* för utställning och workshop på Upernaviks museum, Grönland, kr. 10.000:-.

I november 2018 delades följande anslag ut:

- till *Foreningen Norden, Norge* för vandringsutställning och lokala aktiviteter inom ramen för föreningens 100-årsjubileum 2019, kr. 40.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för jubileumsseminarium med anledning av föreningens 100-årsfirande 2019, Kr. 25.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö, Bålsta* för seminarieriserie om nordisk litteratur, kr. 30.000:-,
- till *Institutet för Rysslands- och Eurasienstudier, Uppsala univ.* för symposiet "Flerspråkig litteratur och läsaren" i Visby 2019, kr. 15.000:-,
- till *Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs univ.* för konferensen "Litteratur – Fotografi – Modernitet", kr. 10.000:-,
- till *Forskare Idunn Seland, Velferdsforskningsinstitutet NOVA, OsloMet – Storbyuniversitetet* för nordiskt skrivseminarium om medborgarskapsutbildning 2019, kr. 5.000:-,
- till *Forskare Adam Boethius, Arkeologi, Lunds univ.* för internationell workshop om bevarandet av kulturarvet i jorden, Sjöholmen 2019, kr. 6.000:-,
- till *Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne, Göteborg* för seminarium på temat "Den bräckliga demokratin", Jonsered 2019, kr. 20.000:-,
- till *Föreningen Finlandssvenska teckenspråkiga r.f., Helsingfors* för sommarkurs och träff för finlandssvenska döva och teckenspråkiga från Finland och Sverige på Åland 2019, kr. 20.000:-,
- till *Sociologiska inst., Stockholms univ.* för 2019 års Nordiska Demografiska Symposium på Harpa i Reykjavik, kr. 20.000:-,
- till *Juridiska fakulteten, Helsingfors univ.* för Nordiska Förmögenhetsdagarna 2019, kr. 20.000:-,
- till *Kultur- och fritidsförvaltningen, Örebro kommun* för nordisk seminarieriserie under samtidskonstutställningen OpenART Biennale 2019, kr. 15.000:-,
- till *Bellmansällskapet i Finland* för Bellmansymposium på Sveaborg i Helsingfors 2019, kr. 15.000:-,
- till *Danske Studerendes Fællesråd* för nordiskt ordförandemöte i Köpenhamn 2019, kr. 10.000:-,
- till *Centrum för Nordenstudier (CENS), Helsingfors univ.* för den andra Letterstedt-föreläsningen 2019, kr. 8.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för studieresa till Svendborgs bibliotek 2018, kr. 8.000:-,

- till *Föreningen Norden i Huskvarna* för föredrag av färöisk lagtingsledamot 2019, kr. 6.000:-,
- till *Forskar Morten Ramstad, Universitetsmuseet i Bergen* för exkursion i anslutning till seminariet ”Expanding Horizons”, kr. 20.000:-,
- till *Inst. för kulturvetenskaper, Lunds univ.* för seminarium 2019 om nordisk histografi under tidigmodern tid, kr. 10.000:-,
- till *Professor M. J. Driscoll, Inst. for nordiske studier og sprogvidenskab, Københavns univ.* för internationellt seminarium ”Tekstkritik og stemmatologi” 2019, kr. 6.000:-,
- till *Sveriges teckenspråkstolkars förening (STTF)* för deltagande i Nordic Meeting 2019 i Köpenhamn, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen för nordisk filologi r.f., Helsingfors univ.* för gästföreläsare från Sverige 2019, kr. 6.000:-,
- till *SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder r. f., Helsingfors* för inbjudan av två svenska gästföreläsare 2018, kr. 10.000:-,
- till *FDUV – Föreningen De Utvecklingsstördas Väl, Helsingfors* för inbjudan av två svenska gästföreläsare 2018, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk kulturlandskapsförbund i Norge* för exkursioner i samband med årsmötet i Røros 2019, kr. 10.000:-,
- till *Arkitektafelag Føroya, Tórshavn* för nordiska gästföreläsare 2018, kr. 15.000:-,
- till *Universitetslektor Ann-Christin Sollerhed, Högskolan Kristianstad* för forskningsresor gällande förskolebarns fysiska aktivitet och motoriska inläring, kr. 10.000:- till resor,
- till *Kunstkonserveringen, Silkeborg* för danskt, färöiskt och grönländskt konservatorsutbyte 2019, kr. 20.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för utgivning av jubileumsnummer av Nordens Tidning 2019, kr. 25.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för skriften ”Föreningen Norden 100 år – På Föreningarna Nordens initiativ”, kr. 25.000:-,
- till *Ph. d. Hanne Flohr Sørensen, Köpenhamn* för utgivning av korrespondensen mellan de färöiska författarna William Heinesen och Jørgen-Frantz Jacobsen, kr. 10.000:-,
- till *Professor em Arne Jönsson, Språk- och litteraturcentrum, Lunds univ.* för tryckning av skrift om tillfällesdiktning 1500–1800, kr. 20.000:-,
- till *Docent Maria Ulfgard, Litteraturvetenskap, Uppsala univ.* för tryckning av boken ”Danska och svenska barn skriver till Selma Lagerlöf”, kr. 20.000:-,
- till *Fil. dr Ulrika Gustafsson, Älvsjö* för tryckning av bok om finländsk-danska författaren Sally Salminen, kr. 15.000:-,

- till *Bokbyen Tvedestrand, Norge* för utgivning på nynorsk av Jóanes Niensens diktsamling "Gudehovud", kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Erik Carlquist, Täby* för tryckning av Erikskrönikan i nusvensk översättning, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Mathias Persson, Uppsala* för tryckning av monografi om Kungl. Vetenskapsakademiens politiska och ekonomiska ideologi 1739-1792, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Ingrid Stigsdotter, Filmvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av engelskspråkig antologi om kvinnors bidrag till den nordiska filmhistorien, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Martin Andersson, Historiska studier, Södertörns högskola* för tryckning av avhandlingen "Migration i 1600-talets Sverige", kr. 10.000:-,
- till *FINNSAM – Finnbygder i samverkan, Falun* för bokprojektet "Finnarna i Kilsbergen – kolonisation och bosättning till mitten av 1600-talet", kr. 10.000:-,
- till *Prins Eugens Waldemarsudde, Stockholm* för tryckning av utställningskatalogen "Relationer i Grez", kr. 15.000:-,
- till *Nordiska museet, Stockholm* för tryckning av boken "Arktiska spår: natur och kultur i rörelse", kr. 20.000:-,
- till *Cand. mag. Torbjørn Ødegaard, Kystforlaget/SINAS, Kråkerøy* för publikationsprojekt om nordiska skeppsförlisningar i Sydeuropa och sydeuropeiska skeppsförlisningar i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Arkeolog Birgitta Åkesson, Limhamn* för projektet "Söderslättas bronsålder" och dess ändamål, kr. 10.000:-,
- till *Färökommittén ved Islands univ.* för utgivning av "Frændafundur 9", kr. 10.000:-,
- till *PhD-student Malena Østreng-Nygård, NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim* för nordiskt botaniskt forskningsprojekt, kr. 10.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för prenumeration på nordiska dagstidningar och tidskrifter, kr. 30.000:-,
- till *Nordjobb Danmark* för fritidsprogram 2019, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb Danmark* för resor för norsk EVS-voluntör, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobbs nordiska sekretariat i Köpenhamn* för genomförandet av "Ung kultur i Norden", kr. 24.000 sek,
- till *Påskfestival Gotland* för inbjudan av norska huvudartister till festivalen 2019, kr. 8.000:-,
- till *Föreningen Norden i Göteborg* för nordiskt gästabud med konsert med anledning av 100-årsjubileum 2019, kr. 5.000:-,

350 *Letterstedtska föreningen*

- till *Haderslev pojkkör och manskör* för konsertturné till Stockholm, Uppsala och Västerås, kr. 5.000:-,
- till *KunstUdenMure, Helsingør* för nordiska konstnärers deltagande i Nordkystens Kunstriennale i Gribskov, Danmark 2019, kr. 5.000:-,
- till *Nordens hus på Färöarna* för nordisk litteraturfestival "Bókadagar" i Tórshavn 2018 kr. 20.000:- samt
- till *Föreningen Kulturfestival på Åland r.f.* för inbjudan av nordiska författare till Mariehamns litteraturdagar 2019, kr. 20.000:-.

BOKESSÄ
CHRISTIAN X'S
ISLANDSKE DAGBØGER

Christian X førte en separat dagbog som konge af Island i en vanskelig tid. Dagbøgerne giver et usentimentale billed af kongens syn på Islands ensidige opsigelse af personalunionen i 1944. Ny kommenteret udgave af dagbøgerne giver et indblik i Christian Xs som både følelsesbetonet og reflekteret menneske.

Ikke mange husker umiddelbart kongeriget Island. I Island dyrker man med stolthed den republikanske tradition, der rækker helt tilbage til øens første kolonisering for over 1000 år siden. Den mellemliggende tid da øen først var under den norske krone og siden den danske, forbindes med ufrihed, så for islændingene er republikken tæt forbundet med frihed og selvstændighed.

Men da Island fik sin suverænitet, var det faktisk som et monarki i personalunion med Danmark. Det vil sige, at begge lande havde fælles stats-overhoved, men i øvrigt hver sin egen regering og lovgivende forsamling. Personalunionen kom i stand i kraft den dansk-islandske forbundslov af 30. november 1918. Den rummede nogle klausuler med forbillede i blandt andet den svensk-norske personalunion, der var blevet opløst i 1905. Først og fremmest gjaldt, at Islands udenrigspolitik blev varetaget fra København. I 1940 blev Island besat af briterne, der i 1941 overlod rollen som beskyttelsesmagt til USA. Forbundsloven havde en indbygget udløbstid på 25 år og kunne derefter opsiges ensidigt. Det skete i 1944, da Island med overvældende folkelig tilslutning indførte republik. Det skabte en vis bitterhed i Danmark, fordi det blev betragtet som om Island udnyttede den situation, at Danmark var besat af Tyskland. Men det var altså helt efter forbundslovens bogstav.

Tæt på kongens virksomhed

Christian X førte en separat dagbog som konge af Island, og det er den, der her udgives med et instruktivt forord og kommentarer af denne anmelders forgænger som kgl. ordenshistoriograf, professor *Knud. J.V. Jespersen*. Han stiftede bekendtskab med notaterne under sit arbejde med den store biografi om Christian X, "Rytterkongen", der udkom for godt ti år siden, og udgivelsen er blev mulig ved, at Hendes Majestæt Dronning Margrethe har givet uhindret adgang. Det er første gang den læsende offentlighed kommer så tæt på en konges virksomhed siden udgivelsen af Christian VIII's breve og dagbøger. Christian X's islandske dagbøger er et interessant vidnesbyrd om hans tid som konge af denne efterhånden noget vrangvillige ø. Kongen besøgte Island flere

gange i sin regeringstid og noterede sig, hvad der skilte og samlede landene. Han var påfaldende usentimental med hensyn til sin egen rolle og det overvejende fravær af undersåtlig hengivenhed overfor den islandske monark.

Christian X havde ikke nogen fast residens i Reykjavik, således som f.eks. den britiske monark har i den skotske hovedstad. Det vil sige, at kongemagten var usynlig i hverdagen. På samme måde havde afstanden til det daglige regerings- og lovgivningsarbejde i Reykjavik betydning. I maj 1930 konstaterede kongen tørt, ”at det gled mod Adskillelse fra Danmark”, og han foreslog sarkastisk i en privat samtale med udenrigsminister P. Munch den mulighed, at han lige så godt kunne gøre en ende på elendigheden ved, at han ”over for Altinget proklamerede Island som Republik og Førsteministeren som Præsident” for så var ”al Diskussion endt.” Konger har også dage, hvor de ikke gider mere vrøvl. Udadtil opretholdt han naturligvis facaden.

Væsentlige nuancer

I den historiske litteratur er det almindeligt at frakende Christian X enhver sans for politik, og det er fremhæves ofte, hvordan han i tilspidsede situationer ikke var i stand til at bevare det kølige overblik. Man skal imidlertid være opmærksom på, at mange af disse vurderinger og øjenvidneberetninger, der bruges som belæg, skyldes radikale eller socialdemokratiske politikere og historikere, der ofte var imod monarkiet i almindelighed og Christian X i særdeleshed.

Det kildemateriale, som Jespersen har fået adgang til, bringer nogle væsentlige nuancer til dette almindelige billede af Christian X. Kongen var et følelsesbetonet menneske, en egenskab som dengang i langt højere grad end nu kunne virke diskvalificerende for en mand. At kongen tog sine opgaver alvorligt, bevidnes til fulde af hans dagbøger. Fra sin tidlige ungdom fulgte han samvittighedsfuldt med i den politiske og samfundsmæssige udvikling, og at der også var tid og opmærksomhed til overs til at røgte embedet som islandsk statsoverhoved, og at han havde indsigt nok til at danne sin egen mening om situationen, dokumenteres her.

Da bruddet kom i 1944, var en af dem, der tog det relativt pænt, den afsatte konge, Christian X. (Han havde for nemheds skyld bevaret sin nummerering også som islandsk konge, selv om han ret beset var den første kong Christian af Island, JFM.) Hans lykønskningstelegram til proklamationsfesten på Thingvellir den 17. juni 1944 var ganske vist lidt svalt, men det vakte jubel, fordi førsteminister Björn Thórdarson i sin oplæsning af telegrammet for den fremmødte folkemængde ekstempererede en redaktion af ordlyden, der var tilpasset lejligheden.

Gensidig respekt

Efter krigen skulle Danmark og Island finde hinanden som jævnbyrdige stater i det nordiske fællesskab og i NATO. Som en naturlig del af Islands *nation building* ønskede landet at råde over de midler, der kunne sætte den unge stat i stand til at fortælle sin egen historie og dermed etablere en selvstændig identitet som nation. I 1947 blev der fra Reykjavik fremsat officielt ønske om udlevering af genstande og håndskrifter af islandsk oprindelse fra offentlige danske samlinger. Det er mindre kendt, at det skete i forlængelse af allerede gennemførte og relativt konfliktfri afleveringer af relevante arkivalier fra Danmark før krigen¹. Konfliktpotentiale havde især ønsket fra 1947 om at få de islandske håndskrifter i Den Arnamagnæanske Samling tilbage. Det danske folketing stillede sig positivt, men det skulle i givet fald ske som ekspropriation, idet Den Arnamagnæanske Samling var og er en stiftelse, hvis ejendomsret til samlingen er beskyttet af Grundloven. Løsningen blev, at samlingen officielt blev delt og ikke overdraget, således at delene varetages af universiteterne i København og Reykjavik på lige fod. Det nævnes her, fordi denne ordning på mange måder er et omdrejningspunkt for den samhørighed og gensidige respekt for national og statslig selvstændighed, der kulturelt og politisk gælder for forholdet mellem Danmark og Island.

Denne balance blev imidlertid forrykket i 2018, da Københavns Universitet såede tvivl om, hvorvidt der var økonomiske midler til fortsat at varetage de forpligtelser, som universitetet har som hjemsted for den danske del af Den Arnamagnæanske Samling. Det førte til, at den islandske ambassadør i København, Benedikt Jónsson, rettede kritik mod Københavns Universitet. (se eksempelvis *Kristeligt Dagblad* 21. maj 2018, JFM.)

Et besøg af den islandske præsident Guðni Th. Jóhannesson i Danmark samme efterår, hvor han blandt andet deltog i et seminar om den dansk-islandske forbundslov på Københavns Universitet – ganske vist på det juridiske og ikke det humanistiske fakultet – glattede nogle af rynkerne, og da Dronningen i anledning af hundredeårsdagen for forbundsloven i november 2018 aflagde besøg på Island havde hun en gave med til yderligere at bestyrke venskabet og understøtte Islands ønske om at råde over midlerne til at fortælle sin egen historie, nemlig en særudgave af denne kildeudgave, hvis virkeliggørelse hun selv havde gjort mulig. Og således er denne bog ikke blot et vidnesbyrd om historien, men er selv også blevet en lille rekvisit i det drama, der fortsat udspringer på historiens scene.

Jes Fabricius Møller

Knud J.V. Jespersen (udg.) *Christian X og Island – Christian X's optegnelser vedrørende Island 1912-1932*. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2019.

Not 1: Danska sendingin 1928 (Den danske aflevering 1928). Ritstjórar/redaktörer: Unnar Rafn Ingvarsson, Gunnar Örn Hannesson, Eiríkur G Guðmundsson. Reykjavík, Þjóðskjalasafn Íslands, 2018.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

ORD SOM TRØSTET OG SAMLET NORGE

«Vi må aldri oppgi våre verdier. Vi må vise at vårt åpne samfunn består også denne prøven. At svaret på vold er enda mer demokrati. Enda mer humanitet. Men aldri naivitet. Det skylder vi ofrene og deres pårørende».

Disse ordene ble uttalt av statsminister Jens Stoltenberg om kvelden den 22. juli 2011. Bomben i regjeringskvartalet hadde gått av på ettermiddagen, men omfanget av udåden på Utøya var ennå ikke klart. Men ordene «mer åpenhet og demokrati, men aldri naivitet» skulle bli stående som Stoltenbergs og norske myndigheters svar på den største terrorhandlingen i Norge siden andre verdenskrig.

Ordene ble ført i pennen av Stoltenbergs statssekretær og ansvarlige for presse og kommunikasjon, *Hans Kristian Amundsen*. Stoltenberg og Amundsen var gamle kjente fra Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon, men Amundsen hadde i flere år vært redaktør i avisa *Nordlys* i Tromsø og kritisk til flere beslutninger til den rød-grønne-regjeringen da han våren 2011 fikk tilbud om å bli statssekretær. De neste to årene skulle Amundsen bli en god støtte for statsministeren, ikke minst da terroren rammet Norge 22. juli 2011.

Nå er Amundsens avgjørende bidrag som taleskriver for Statsministeren samlet i en bok som beskriver 22. juli og de påfølgende dagene så å si fra inn-siden, fra Statsministerens kontor. Boka inneholder talene fra denne perioden og beskriver betingelsene de ble til under. Indirekte viser boka ordenes betydning og kraft i en nasjonal krisetid.

Hans Kristian Amundsen hadde skrevet det meste av boka da han i slutten av juli 2018 brått falt om og døde under en joggetur på sine barndomstrakter i Skoganvarre i Finnmark. Boka er slutført av hans enke Karen Marie Berg og Jens Stoltenberg som også har skrevet et etterord.

Statsministeren skal skinne, vi andre ikke synes, var Amundsens yrkesetos ved Statsministerens kontor. I boka gir han imidlertid interessante innblikk i arbeidet ved kontoret disse vanskelige dagene i juli-august 2011, og særlig hvordan han selv arbeidet med talene til Stoltenberg. Dagen var gjerne i gang ved 3-tiden om morgenen. Ikke minst lot han seg inspirere av ulike diktsamlinger. Her fant han tonen til budskapet.

Fredag den 22. juli 2011 var Amundsen på fottur i Gratangen i Troms. På flyet fra Bardufoss til Oslo samme kveld ble den første talen skrevet. Verken omfanget av terroren eller gjerningsperson var da kjent. Derfor var målsettingen i første omgang å sette ord på det som skjedde og gi beskjed om at gjerningspersoner ikke skulle lykkes. Samtidig måtte statsministeren formidle trygghet til det norske folk. Budskapet skulle heller ikke være avhengig av hvem som stod bak terroren. Dette preget også statsministerens første uttalelse samme kveld.

Lørdag morgen våknet det norske folk til sjokkmeldingene fra Utøya – «mitt ungdoms paradis, som i går ble forvandlet til et helvete» som statsminister Jens Stoltenberg sa i sin tale samme morgen. Seinere på dagen dro statsministeren med følge til Sundvolden hotell som var blitt et mottakssenter for overlevende fra Utøya. På Sundvolden fikk tragedien ansikter. «Jens sa ofte at 22. juli handler om ofrene og deres pårørende. Det kunne lyde som en klisjé. Men etter å ha opplevd Sundvolden var det sant. Og budskapet måtte gjentas og aldri glemmes», skriver Amundsen.

Søndagen var det så gudstjeneste i Oslo domkirke der et rosehav utenfor kirken allerede satte sitt preg på bybildet. Interessant er det her at Amundsen forteller at man i staben på Statsministerens kontor drøftet hvorvidt kirken fikk for stor plass og om man burde få til et tros- og livssynsnytralt arrangement. Amundsen forteller at han snakket engasjert mot. «Det jeg reagerte mest på, var at den kristne kirken ble omtalt som et problem. Mens det var motsatt med livssynsnytrale. Det var liksom svaret for mennesker i sorg. Slik er det ikke. Mennesker i sorg søker først og fremst sine røtter. For de fleste nordmenn er det kirken, kirkebygget, salmene og tradisjonen. Kirken er en trygghavn vi søker til i krisetider. Å utfordre det i den krisen Norge sto oppe i, ville vært et feilgrep av dimensjoner», skriver Amundsen.

Også i domkirken måtte statsministeren tale. Her nevnte han også navnet på noen av de som var blitt drept – mennesker statsministeren kjente personlig. «Ideen med talen var å åpne opp for sorgen og gi trøst til dem som sørger. Jens var landets leder. Nasjonens pater. Han kunne veilede i sorg og han kunne trøste. Da gjaldt det å snakke så direkte som mulig», skriver Amundsen.

Mandag 25. juli var omkring 200 000 mennesker samlet i rosetog i Oslo sentrum med taler av bl.a. Kronprins Haakon og statsministeren. Nå var budskapet at nasjonen ikke hadde latt seg knekke av 22. juli, men samtidig å gi en forsiktig beskjed om at det kommer en tid etter terroren.

Stortinget holdt et minnemøte 1. august der både stortingspresident og statsminister talte. Amundsen forteller at han studerte flere taler, bl.a. statsminister Göran Perssons tale etter drapet på Anna Lindh, for å få ideer til ord og formuleringer. Det sentrale budskapet skulle være å befeste historien, takke de mange som hadde stilt opp under og etter tragedien og en invitasjon til det politiske ordsiftet etter den 22. juli.

Statsministeren deltok i sju begravelser for omkomne både i regjeringskvartalet og på Utøya. Her skulle det både tegnes et bilde av den drepte der de som sitter på første benk kjenner seg igjen samtidig som en minnetale må inneholde et håp for de etterlatte og sørgende.

Partiene var blitt enige om at det skulle holdes en nasjonal minneseremoni i Oslo spektrum den 21. august. Her talte både Kongen og statsministeren. Nå skulle blikket rettes framover. Tre budskap ble man raskt enige om: omsorg

for hverandre, sansene skulle holdes åpne for tegn til ekstremisme og sikkerhet om at Norge skulle holdes trygt. Amundsen forteller at man derimot brukte mye tid på avslutningen. Skulle den avsluttende appellen gå til individet eller fellesskapet. «Er det enkeltmennesket eller staten som skal føle mest ansvar for å verne Norge mot ny terror? Svaret er naturligvis begge deler, og jeg valgte en form der det personlige ansvaret kommer først, og at summen av våre frie valg blir fellesskapets ubrytelige lenke», skriver Amundsen.

En taleskriver må knekke språkkoden til han eller hun som skal holde talen, skriver Hans Kristian Amundsen. Det klarte han på sin egen fine måte.

I sin minnetale ved Amundsens bisettelse i Nordberg kirke i Oslo sa Jens Stoltenberg det bl.a. slik: «Hans Kristian hadde en enestående evne til å sette ord på følelser og fange stemninger. Men talene i dagene etter 22. juli gjorde mer enn å fange stemninger. «Mer åpenhet, mer demokrati, men aldri naivitet» bidro til å forme holdninger. Det satte kursen da vårt land ble satt på sin største prøve i fredstid. Hans Kristian betød mye for hvordan Norge håndterte terrorangrepet».

Det er fint at vi nå både har fått disse talene i bokform, men også fått mer innsikt i hvordan ordene ble til.

Jarle Skjørestad

Hans Kristian Amundsen. *Vi er et lite land, men et stort folk – slik samlet vi Norge 22. juli – 21. august 2011*. Juritzen forlag, Oslo, 2018.

LYSANDE BIOGRAFI ÖVER "PROFETEN" OCH POETEN GUNNAR BJÖRLING

Gunnar Björling (1887–1960) räknas i dag inte bara som en huvudgestalt i den tidiga finlandssvenska modernismen tillsammans med bland andra Edith Södergran och Elmer Diktonius, utan också som en av de allra mest inflytelserika svenskspråkiga 1900-talspoeterna över huvud taget. Så har det emellertid inte alltid varit. Under stora delar av sitt liv och författarskap förblev Björling en outsider, inte sällan hånad, missförstådd och utsatt för frän kritik för sin diktning som av en del samtida bedömare sågs som totalt obegriplig och oläsbar. Björlings bekant Hagar Olsson, modernistpionjär och anedd som en av tidens viktigaste kritiker, skrev bland annat följande om hans tredje bok, "Kiri-ra!" (1930): "Att utge en samling som "Kiri-ra!" är helt enkelt ofog, inget annat. Och ett mycket tråkigt ofog. [...] Vi ha dårpsykologien ända opp i halsen! Gunnar Björling är offer för ett grandiozt självbedrägeri [...]"

Om *diktaren* Björling till en början rönt motstånd gjorde *människan* Björling tidigt ett fascinerande intryck på nästan alla som träffade honom. Långt innan debuten med "Vilande dag" (1922) fick Björling smeknamnet "Profeten" av kretsen som besökte honom i hans källarvåning i Brunnsparken

i Helsingfors, och redan 1916 dök han för första gången upp som förlaga till en karaktär i en roman. Mytbildningen, fascinationen och dyrkandet av Björlings person skulle fortsätta livet ut och därefter. Hans vän, modernistdiktaren Rabbe Enckell, skrev i ett brev efter Björlings död: ”Stig Carlson [rikssvensk författare] sände mig en artikel där han säger att Björling var den största människa han träffat. Det stämmer också för min del.”

Detta vittnesmål om Björlings karaktär är bara ett exempel av otaliga, som står att finna i litteraturforskaren *Fredrik Hertzbergs* utmärkta *Mitt språk är ej i orden. Gunnar Björlings liv och verk*, den allra första Björlingbiografin. För trots Björlings med tiden växande litterära renommé och fascinationen för hans person skulle det alltså efter hans död ta närmare sextio år innan en fullständig biografi såg dagens ljus. Att det dröjt så länge beror enligt Hertzberg på flera saker: För det första kände Björling, som han själv uttryckte det, ”en skräck för att bli en tugga i var mans mun”, och han var ”rädd för att hans dikt, som ofta abstraherar från det tillfälliga och privata, riskerade att bli platt om den återfördes på sitt bakomliggande motiv [...]”. För det andra invercade Björlings homosexualitet enligt Hertzberg antagligen både till att han själv var ”förtegen om sitt privatliv” och att tidigare uttolkare iakttog försiktighet med biografiska uppgifter. Som ”avskräckande faktor” för hugade biografer, menar Hertzberg vidare, ”fungerade ytterligare det omfattande material Björling lämnade efter sig, å andra sidan bristen på material från tiden före 1944, då Björlings bostad bombarderades och alla hans manuskript, brev, böcker och andra tillhörigheter gick upp i rök”. Dessa faktorer samverkade också med tidens tendenser inom nordisk litteraturforskning, där nykritiska metoder som ”lämnade människan bakom verket åt sidan och koncentrerade sig på texten” vann mark under efterkrigstiden.

Men trender kommer och trender går, så även inom litteraturforskningen, och ryktet om ”författarens död” – efter Roland Barthes förkunnelse 1968 – har sedermera visat sig vara betydligt överdrivet. Trots allt är det också tänkbart att Björling själv ändå skulle kunna uppskatta tanken på en biografi. Som vi sett hade han en del invändningar, men uttryckte samtidigt många gånger en uppfattning i motsatt riktning: ”Först genom ens liv och verk utbildar sig en förklaring och teori, de står i växelverkan [...]”. Över huvud taget gav Björling ofta uttryck för en stark önskan att bli förstådd som människa snarare än diktare. Dessutom sparade han noggrant alla sina papper och anteckningar – som enligt vittnesmål tornade upp sig som ”alper” på hans skrivbord – och närde långt gångna planer på att skriva en självbiografisk roman om sitt liv. Att hans papper gick förlorade i ryssarnas sista bombanfall mot Helsingfors 1944 var en stor sorg för honom.

Hertzbergs avsikt är alltså att ”sätta Björlings verk i samband med hans liv och uträna förbindelser mellan liv, livssyn, samtid och författarskap”, men

samtidigt ”undvika en biografisk-psykologisk determinism”. Genom ”att åstadkomma en mosaik av källor och röster” vill han i så liten mån som möjligt ställa sig ”själv mellan föremålet och läsaren”. Alla dessa föresatser lyckas Hertzberg ypperligt med. Han har, som antytts, haft ett ofantligt material att jobba med, och att han lyckas foga samman allt till en välfungerande livsberättelse är mycket imponerande. Det är en vetenskaplig biografi av högsta klass, Hertzberg slarvar aldrig med källorna och redovisar noggrant motstridiga uppgifter där sådana finns. Noterna uppgår till närmare två tusen, men är placerade i slutet av boken så att de inte stör flödet i läsningen. Hertzberg drar sig inte för att ifrågasätta uppgifter i tidigare forskning där det finns fog, men gör det lugnt och behärskat genom att låta källorna tala, utan att hemfalla till ovidkommande polemik.

Tvärsäkra och dogmatiska uttalanden undviks i princip genomgående; där källuppgifterna tryter är Hertzberg noga med att betona om resonemangen bygger på antaganden och tolkningar: ”det är möjligt att ...”, ”det kan tänkas att ...” o.s.v. Någon enstaka gång lyser biografens beundran av sitt objekt alltför tydligt igenom och får honom att tappa sitt stadiga fotfäste och bli onödigt spekulativ; som när han mästrar Svenska litteratursällskapet i Finlands dåvarande ordförande Eirik Hornborg i dennes kritik av Björling: ”Att han såg stämningen som ’vag och konturlös’ tyder på att han inte bekantat sig närmare med författarskapet.” Givet den månghövdade kritik och oförståelse Björlings diktning mötte genom åren, är det väl inte uteslutet att sådan kunde komma även från bedömare som på allvar läst in sig på författarskapet? Men dylika snedsprång i boken är ändå försvinnande få; Hertzberg lyckas som sagt genomgående med sin föresats att låta källorna tala. På tal om det citerar Hertzberg sin ambition trogen ymnigt och långt, framför allt från brev, och oftast fungerar det fint och ger boken en välljudande polyfoni av röster. Ett problem härvidlag är dock att Björling (han skrev inte svenska, utan ”björlingska”, som Hagar Olsson konstaterade), så nyskapande han var i sin diktning, ofta använde ett omständligt, konstlat och emellanåt obegripligt språk i sina korrespondenser. Långa Björlingbrevcitater på två till tre boksidor ter sig således ibland övermåttan otympliga och svårlästa; någon gång kunde Hertzberg med fördel ha kortat ner dessa och i stället rekapitulera innehållet.

Bokens cirka 500 sidor huvudtext är kronologiskt uppdelad i fyra huvuddelar: ”Den unge Gunnar Björling 1887–1922”, ”Skapande år 1922–1945”, ”Åren efter kriget 1945–1950” och ”Björlings sista decennium 1950–1960”. Varje del är i sin tur uppdelad i ett antal kapitel. Uppläggningsen fungerar på det stora hela mycket väl. Emellanåt kan jag sakna ytterligare en nivå mellanrubriker när kanten i brödtextern blir alltför tvära, men samtidigt hade det riskerat att göra läsningen av den fint flödande texten styltigare. Över huvud taget känns boken mycket välredigerad. Jag fann endast ett par smärre korrekturfel, vilket

hör till ovanligheterna idag då det slarvas med korrekturläsningen på många håll, och som imponerar dessto mer sett till bokens stora textmassa.

Sammanfattningsvis bidrar ”Mitt språk är ej i orden” med en ny förståelse för diktaren Gunnar Björling – den utgör också en ypperlig inkörspport för den som ännu inte bekantat sig med hans diktning – men framför allt belyser den människan Björling och placerar honom i hans rätta kulturhistoriska sammanhang. Fredrik Hertzbergs bok är inte mindre än en lysande kulturgärning och en viktig litteraturhistorik.

Tomi Riitamaa

Fredrik Hertzberg, ”Mitt språk är ej i orden”. *Gunnar Björlings liv och verk*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors /Appell Förlag, Stockholm, 2018.

GUDRUN SCHYMAN – EN POLITIKENS ESTRADÖR

Det måste ha krävts en del mod hos *Johanna Palmström* när hon tog på sig uppgiften att skriva *Det gäller livet. En biografi om Gudrun Schyman*, om den tidigare partiledaren för såväl Vänsterpartiet som Feministiskt initiativ. För få politiker är lika välkända hos den breda allmänheten som Gudrun Schyman eftersom hon inte bara publikt har varit en väletablerad politiker utan också uppnått kändisskap genom skandaler i privatlivet och en drift att vilja vara en del av kändissverige t.ex. genom att flitigt besöka premiärer och delta i TV-succén ”Lets dance”.

För den normalt politiskt intresserade och nyhetsslukande läsaren tillför inte boken ”Det gäller livet” så mycket ny information. Läsningen ger få aha-upplevelser.

Men en liten sådan möts jag ändå av i inledningen. Min bild av Gudrun Schyman är att hon gjort en klassresa från en uppväxt i genuin arbetarklass i Stockholm med en ensamstående mamma. Den bilden korrigeras i boken. Snarare är Gudrun Schyman sprungen ur medelklassen med en pappa som var handelsresande och en uppväxt hos föräldrarna i en villa i Näsby park. Men det som kunde slutat som en lycklig uppväxt raserades av pappans alltmer djupgående alkoholism där han på klassiskt vis söp bort jobbet, förstörde privatekonomin och till sist raserade äktenskapet och mötte en för tidig död vid 54 års ålder.

Om det är något jag saknar i boken är det mer av fördjupning och psykologiserande kring Gudrun Schymans liv. Vilken roll spelade relationen till fadern och hans allt djupare förnedring som också ledde till en klassresa nedåt för henne och mamman? Drev det hos en ung Gudrun Schyman fram revansch-känslor med en önskan att visa att hon kunde återupprätta familjens förlorade heder? Hennes egen alkoholism väcker givetvis också frågan om det genetiska arvet, var hon förutbestämd att i likhet med fadern fångas av spritdjävulen?

Gudrun Schymans bana in i vuxenvärlden gav inga direkta ledtrådar till vad som senare skulle ske. Hon ville bli sekreterare, började arbeta på kontoret i ett VVS-företag och där kunde det ha slutat om hon inte börjat drömma om att skaffa sig en akademisk examen. Sagt och gjort, hon utbildade sig vid socialhögskolan som var själva epicentrum för dåtidens vänsterrörelse i vårt land. Det resulterade i att hon kom in i vänsterkretsar, gick med i Marxist-leninistiska kampförbundet och engagerade sig i Folket i Bild, Kulturfront.

Samtidigt kom kärleken in i hennes liv genom filmaren Lasse Westman. De flyttade in i kollektiv i Djursholm, deltog i de interna diskussionerna om FIB-kulturfront och var i största allmänhet vänsteraktivister. Men hos Gudrun Schyman hade fötts en längtan till livet på landet.

Det slutade med en flytt till Österlen där de hyrde en länga i den lilla byn Gislöv. Eftersom Lasse Westman ville förverkliga sig själv genom att bo i Gambia slutade det med att hon blev ensam där.

Efter en tid kom han åter till Gudrun Schyman och Österlen. Där förverkligade de önskan om att skaffa barn, vilket ledde till den bekanta undervisningsfilmen om en förlossning i samarbete med den legendariska barnmorskan Signe Jansson. Det var nog få som på den tiden i likhet med Schyman skulle ställt upp med allt vad filmen innebar av nakenhet och förlossningsvärkar. Men hon är heller ingen dussinmänniska.

Det var på Österlen, i Simrishamns kommunpolitik, som Gudrun Schyman började ta de avgörande stegen som skulle leda till partiledarposten. Hon var aktiv, blev välkänd och uppskattad. Kärnkraftsstriden, där hon engagerade sig på riksplplanet, blev en plattform för den fortsatta karriären.

Vid den tiden befann sig också det gamla kommunistpartiet, VPK, i en brytningstid. Öststaterna hade blivit alltmer repressiva mot sin egen befolkning. VPK saknade förmåga att attrahera unga och kvinnor och präglades av en gammaldags patriarkal syn på politiken. Motsättningarna kom i full dager när en diskussion bröt ut om att överge kommunismen i namn och i politiken. Gudrun Schyman insåg tidigt att ett namnbyte var en förutsättning för att kunna attrahera nya väljargrupper.

Samtidigt inträffade förändringar i Gudrun Schymans liv. Familjen fann sitt drömhus på Österlen, Klockaregården. Men det kunde inte förhindra slitningar i äktenskapet. I efterhand vet vi att Lasse Westman även vid något tillfälle handgripligen slog Gudrun Schyman. Hon bröt upp med barnen, flyttade till ett kollektiv på Värmdö och blev socialsekreterare i kommunen. Nu låg vägen öppen för ett mer helhjärtat engagemang i politiken.

Min första kontakt med Gudrun Schyman inträffade när hon börjat sin rikspolitiska karriär. Det var inför valet 1988 då mycket handlade om Miljöpartiet som seglat upp som ett nytt och fräscht alternativ i rikspolitiken till följd av det växande miljöintresset hos väljarna.

Därför gick jag förbi Åhlénshörnet vid Sergels torg för att lyssna på Eva Goës som skulle debattera mot en för mig okänd vänsterpartist vid namn Gudrun Schyman. Det behövdes inte många replikväxlingar förrän jag insåg att jag såg en ny politisk stjärna födas, inte Eva Goës, utan Gudrun Schyman. Följdriktigt valdes hon också detta år in i riksdagen.

Därefter gick karriären snabbt, Gudrun Schyman tog stor plats både i den politiska debatten och offentligheten. Internt tog hon strid mot Vänsterpartiets rätt gubbiga inre kultur med starkt inflytande för fackliga intressen och gjorde feminismen till en profilfråga inte bara i det egna partiet utan också i den allmänna debatten.

När Lars Werner avgick var Gudrun Schyman den givna efterträdaren och lyfte partiet till rekordresultatet 12 procent i valet 1998. Men jämsides med de politiska framgångarna utspelades också inför öppen ridå hennes personliga tragik med djup alkoholism och olika fadäser som knappast någon annan politiker skulle ha överlevt. När partiet till sist tröttnade på henne, kvittofiffel blev det som fällde henne, blev hon efter en tid politisk vilde. Där kunde den politiska karriären ha tagit slut om hon inte tillsammans med andra kvinnor år 2005 bildat Feministiskt initiativ och ställt sig i ledningen för det nya partiet. FI hade kunnat bli en politisk kraft att räkna med om inte inre splittring och smärre skandaler kantat partiets väg. I dag har Schyman lämnat ledarskapet men är ändå partiets inofficiella galjonsfigur.

När man efter läsningen av Johanna Palmströms biografi summerar Gudrun Schymans insatser så imponeras man av den plats hon lyckades ta i det offentliga rummet. Men hennes politiska inflytande blev i praktiken begränsat. Det framgår i boken att såväl Ingvar Carlsson som Göran Persson saknade förtroende för Gudrun Schyman i deras ögon vänsterpopulistiska stil, en samarbetspartner som inte gick att göra politiska handslag med. Därför valde de att träffa överenskommelser med Centern och Folkpartiet. Men bilden av Schyman som en formidabel politisk estradör är bestående i svensk politisk historia, även om de sakpolitiska avtrycken blev rätt magra.

Lars J. Eriksson

Johanna Palmström. *Det gäller livet. En biografi om Gudrun Schyman*. Leopard förlag, Stockholm 2018.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
Eriksson, Lars J., politisk redaktör Skånska Dagbladet, Malmö
Møller, Jes Fabricius, lektor, Roskilde
Riitamaa, Tomi, doktorand i nordisk litteratur, Helsingfors universitet,
vik. kulturredaktör Nya Åland
Skjørestad, Jarle, seksjonsleiar, Stortinget, Oslo

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om Litteraturen i Norden 2018

Utarbetat av fil.kand Lena Wiklund

- Andersen, Friða Bonnie 281
 Andersson, Lena 246, 301
 Ásmundsdóttir, Steinunn 276
 Axelsson, Linnea 303
 Aurstad, Tore 295
 Bakkeid, Heine 295
 Balsby, Molly 252
 Bannerhed, Tomas 301
 Beischer, Sara 301
 Bergman, Emeli 298
 Bergqvist, Erik 302
 Birgisson, Bergsveinn 276
 Birnbaum, Daniel 298
 Bjørk, Samuel 295
 Björnsdóttir, Sigríður Hagalín 278
 Bjørnstad, Ketil 247, 289
 Blatt, Thomas Marco 293
 Blidøen, Brit 288
 Bohm Ramirez, Yolanda Aurora 299
 Bolmsjö, Clara 299
 Dan, Alexander 280
 Davidsson, Cecilia 301
 Eika, Jonas 251, 252
 Einarsdóttir, Júlía Margrét 279
 Einarsdóttir, Kamilla 279
 Einarsson, Friðgeir 279
 Ekdahl, Lina 302
 Ekman, Kerstin 304
 Eldjárn, Þorarinn 282
 Elíason, Gyrðir 278
 Eric, Kaspar 253
 Eriksson, Ulf 300
 Espedal, Thomas 293
 von Essen, Wera 298, 300
 Fioretos, Aris 300
 Forsström, Tua 302
 Frank, Niels 257
 Frid, Johanna 299, 300
 Frostenson, Katarina 302
 Frostholm, Christian Yde 249, 250,
 251, 252, 257
 Gardell, Jonas 300
 Genberg, Ia 301
 Gísladóttir, Þórdís 279
 Grave, Elsa 303
 Gren, Jonas 304
 Grotrian, Simon 254
 Grue, Jan 286
 Guddal, Anne Helene 293
 Guðlaugsdóttir, Guðrún 277
 Guldager, Katrine Marie 256
 Gunnarsson, Jónas Reynir 279
 Gunnarsson, Ólafur 278, 279
 Hallgren, Hanna 302
 Hammarström, Camilla 302
 Hansen, Marie-Louise 252
 Hassinen, Pirjo 246, 263
 Helgason, Hallgrímur 246, 275, 276
 Hellbrand, Gertrud 302
 Helle, Helle 255, 256
 Hermele, Kenneth 300
 Hjort, Elisabeth 301
 Hjorth, Vigdis 286, 293
 Hoem, Edvard 247, 288
 Hosseini, Silvia 264
 Hurskainen, Antti 264

- Høeck, Klaus 252, 253
 Høvring, Mona 286, 289
 Indriðason, Arnaldur 277
 Ingvarsson, Haukur 282
 Ísberg, Fríða 279
 Isleifdóttir, Síf Benný 276
 Jalonen, Olli 261, 262
 Jansson, Tomas 271, 272
 Jessen, Ida 256, 257
 Jónasson, Ragnar 277
 Jónsson, Guðjón Ragnar 281
 Juul, Pia 252, 253
 Jäntti, Kalvei 264
 Karam, Balsam 297, 298
 Kárason, Einar 276
 Karlsson, Elise 301
 Kassius Eggers, Alice 302
 Katajavuori, Riina 266
 Khemiri, Jonas Hassen 300
 Kjos Fonn, Maria 291
 Klemet, Kennet 302
 Knútsdóttir, Hildur 279, 280
 Koli, Lyra 303
 Kristný, Gerður 281
 Kvæven, Tore 247, 286, 290, 292
 Larsen, Marianne 254
 Lee, Mara 302
 Lidbeck, Agnes 301
 Lind, Jörgen 302
 Linde, Ida 301
 Lindell, Unni 286, 288, 295
 Lunden, Eldrid 286, 293, 294
 Lundgren, Andrea 304
 Lång, Fredrik 272, 273
 Máni, Stefán 277
 Marstein, Trude 289, 290, 291
 Michelet, Jon 247, 288
 Mick, Nino 299
 Mínerudóttir, Guðrún Eva 279
 Mjøne, Johan 293
 Mohammed, Iman 299
 Morthen, Bubbi 281
 Mossaed, Jila 302
 Mytting, Lars 292
 Naumann, Cilla 301
 Nikolajsen, Rasmus 251, 252, 256
 Nilsson, Isabella 302
 Norland, Sverrir 278
 Nyberg, Fredrik 302
 Næss, Kristine 293
 Ólafsdóttir, Auður Ava 246, 275, 276
 Ólafsson, Ragnar Helgi 276
 Ollikainen, Aki 262, 263
 Persson, Malte 303
 Petersen, Emil Hjörvar 280
 Pettersson, Per 289
 Pryds Helle, Merete 257
 Rajs Lundström, Hanna 299
 Rantakari, Kaija 265
 Rasmussen, Bjørn 257
 Ribich, Eva 303
 Ringskog Ferrada-Noli, Caroline 301
 Rosvall, Ina 298
 Runeborg, Björn 300
 Rådberg, Helene 302
 Saabye Christensen, Lars 247,
 288, 292
 Sahin, Burcu 299
 Said, Sami 300
 Salmenniemi, Harry 265
 Schulman, Alex 300
 Sigurðardóttir, Lilja 277
 Sigurðardóttir, Steinunn 282
 Sigurðardóttir, Yrsa 277
 Sigurðsson, Ófeigur 276
 Smirnoff, Karin 297, 298
 Snorradóttir, Eva Rún 281
 Soininen, Pirkko 264
 Sternberg 253
 Strandberg, Ingela 303
 Stranger, Simon 286, 291
 Stridsberg, Sara 301

Sundin, Kajsa 302
Susiluoto, Saira 265
Sveen, Gard 295
Södergran, Matilda 302
Tavi, Henriikka 260
Thoroddsen, Halldóra 276
Torvund, Helge 286, 294
Turunen, Eeva 261
Turunen, Saara 259
Þrastardóttir, Sigurbjörg 282
Unge, Mirja 301
Verneresson, Erik 298
Vilhjálmisdóttir, Linda 282, 284
Vilhjálmsson, Þorsteinn 281
Voetmann, Harald 253
Westberg, Carina 295
Westö, Kjell 246, 267, 268
Willow, Elin 268, 270, 298
Wærness, Gunnar 289, 291
Zeuthen, Nikolaj 256
Ægisdóttir, Eva Björg 277
Örn Norðdahl, Eiríkur 281
Ørnsbo, Jess 254
Ørntoft, Theis 255, 256
Øyehaug, Gunhild 292

SAMMANFATTNING

NT 3/19 är det årliga skönlitterära översiktsnumret. Det sedvanliga artikelblocket inleds av *NT*:s redaktör i Danmark Henrik Wivel i en betraktelse med titeln ”Författernes historiske bevidsthed”. Lars Bukdahl skriver om den danska bokutgivningen under 2018. Den finska litteraturen under föregående år analyseras av Mervi Kantokorpi. Under rubriken ”Berättare med språket i sin makt” skriver Gustaf Widén om ett urval av läsvärda finlandssvenska prosaverk på senare tid. Úlfhildur Dagsdóttir redogör för det isländska bokåret 2018. *NT*:s norske redaktör Hans H. Skei konstaterar att fjolåret var ett norskt bokår med några ljuspunkter i ett annars grått år. Therese Eriksson fäster sig vid att förra årets svenska utgivning uppvisade en kvinnodominans på bokscenen.

På svenska LF-avdelningens årsmöte i juni 2019 höll Göran von Sydow, direktör för Svenska institutet för Europapolitiska studier (Sieps) föredrag på temat Sverige, Norden och EU:s framtid.

Ytterligare bidrag på artikelsidan är *NT*:s redaktör i Finland Guy Lindström som har besökt det nya konstmuseet Amos Rex i Helsingfors.

Katrín Jakobsdóttir är Islands statsminister, men också en av landets främsta experter på kriminallitteratur. I *NT-Intervjun* porträtteras hon av journalisten Höskuldur Kári Schram.

Henrik Wilén, generalsekreterare för Föreningarna Nordens Förbund, skriver under vinjetten *För egen räkning* om Föreningarna Norden 100 år. Vad har man åstadkommit? Vad vill man uppnå det kommande seklet? Anders Ljunggren fokuserar i *Krönikan om nordiskt samarbete* på Arktis – klimat, miljö och säkerhet.

Under avdelningen *Letterstedtska föreningen* återfinns anslagen för 2018.

Bokessän av Jes Fabricius Møller handlar om Christian X's isländska dagböcker.

Under avdelningen *Kring böcker och människor* finns tre bidrag. Jarle Skjørestad har läst Hans Kristian Amundsens bok om ord som tröstar vid katastrofer. Tomi Riitamaa har förkovrat sig med en biografi om poeten Gunnar Björling. Lars J. Eriksson reflekterar över en biografi om politikern Gudrun Schymans liv och gärning.

Sist i numret återfinns registret över de i litteraturöversikterna omnämnda författarna.

LW

TIIVISTELMÄ

NT 3/19 on vuotuinen kaunokirjallisuusnumero. Tavanomaisen artikkelikokonaisuuden aloittaa *NT*:n Tanskan-toimittaja Henrik Wivel mietteillä ”Forfatternes historiske bevidsthed”. Lars Bukdahl kirjoittaa Tanskan kirjallisuusjulkaisuista 2018. Suomen viime vuoden kirjallisuutta analysoi Mervi Kantokorpi. Artikkelissa ”Berättare med språket i sin makt” kirjoittaa Gustaf Widén muutamista viime aikoina ilmestyneistä lukemisen arvoisista suomenruotsalaisista proosateoksista. Úlfhildur Dagsdóttir selostaa Islannin kirjavuotta 2018. *NT*:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei toteaa Norjan viime vuoden kirjasadon olleen muutamaa valopilkkua lukuun ottamatta aika harmaa. Therese Eriksson kiinnittää huomiota siihen, että Ruotsin viime vuoden kirjanäyttämö oli naisvaltainen.

LF:n Ruotsin-osaston vuosikokouksessa kesäkuussa 2019 esitelmöi Ruotsin Eurooppa-poliittisen instituutin (Sieps) johtaja Göran von Sydow aiheesta Ruotsi, Pohjola ja EU:n tulevaisuus.

Artikkelijaksossa kirjoittaa myös *NT*:n Suomen-toimittaja Guy Lindström, joka on tutustunut Helsingin uuteen taidemuseoon Amos Rexiin.

Katrín Jakobsdóttir on Islannin pääministeri, mutta myös maan huomattavimpia kriminaalikirjallisuuden asiantuntijoita. Häntä haastattelee *NT-Intervjun*-palstalla toimittaja Höskuldur Kári Schram.

Norden-yhdistysten liiton pääsihteeri Henrik Wilén kirjoittaa vinjetin *För egen räkning* alla Norden-yhdistysten 100-vuotisesta toiminnasta. Mitä on saatu aikaan? Mitä tulevan vuosisadan aikana halutaan saavuttaa? Anders Ljunggrenin *Krönikan om nordiskt samarbete* kiinnittää huomiota Arktikseen – ilmastoon, ympäristöön ja turvallisuuteen.

Osastossa *Letterstedtska föreningen* on tiedot vuoden 2018 apurahoista.

Jes Fabricius Møllerin *Bokessän* käsittelee Kristian X:n Islannin-päiväkirjoja.

Osiossa *Kring böcker och människor* on kolme artikkelia. Jarle Skjørestad on lukenut Hans Kristian Amundsenin kirjan sanoista, jotka lohduttavat katastrofien yhteydessä. Tomi Riitamaa on perehtynyt runoilija Gunnar Björlingin elämäkertaan. Lars J. Eriksson pohtii poliitikko Gudrun Schymanin elämää ja toimintaa tämän elämäkerran pohjalta.

Viimeisenä lehdessä on kirjallisuuskatsauksissa mainittujen kirjailijoiden luettelo.

LW

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2019 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2019 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefotid fredagar 10-12.
E-post: info@letterstedtska.org

Tf huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Lena Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel +46-(0)70-405 00 31. E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsvej 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no